yolande mukagasana

ölüm beni istemiyor

Soykırımdan kurtulmayı başaran bir Ruandalı kadının tanıklığı...

Varlık / Anlatı

Yolande Mukagasana

ÖLÜM BENİ İSTEMİYOR

Soykırımdan kurtulmayı başaran bir Ruandalı kadının tanıklığı

Çeviren: **Filiz Nayır Deniztekin**

Varlık / Anlatı

Anlatı Dizisi: 107
Varlık Yayınları, Sayı: 479
İlk basım: 1998

LA MORT NE VEUT PAS DE MOI

ISBN 975 434-192-7

Kapak düzeni: Ekin Nayır

VARLIK YAYINLARI

Su, "Benimle temizlenme!” derse sana,
"Zaten kirli değilim," diye karşılık ver.

Ruanda atasözü

Joseph, Christian, Sandrine ve Nadine'in anısına.

Philippe Flocken'in anısına.

Okura Uyarı

Ben Ruandalı bir kadınım. Düşüncelerimi kitaplara aktarmayı öğrenmedim. Yazılı dep, »özlü bir dünyam var.

Ama bir yazarla tanıştım. Öykümü o anlatacak.

Öykümün konusu mu? Ruanda'daki 1994 katliamından sağ Kurtulmuş bir kadınla ilgili.

O tarihten bu yana, tek bir dostum var: kendi tanıklığım.

Kim bilir, belki bir gün yeni dostlar edinebilirim.

Yolande Mukagasana

1. Bölüm

"Günlerini dışarıda geçirse de, Tanrı her geçe Ruanda'ya geri döner." Benim ülkemde bu, misyonerlerin kuşatmasından daha eski bir atasözüdür. Evet, İmana'nın her akşam uyumak için Ruanda'ya döndüğü söylenirdi. Rahipler, ona Mungu dememiz gerektiğini öğretmişlerdi bize; Svahili dilinde Tanrı demekti bu. Ancak kısa süre içinde, önceleri gizlice, sonradan açık açık, yeniden İmana demeye başladık ona. Geceleri de dualar ederdik. Ruandalı ruhu böyledir işte, doktrinlere başkaldırır. Anlayabilene!

İmana hâlâ akşamları uyumak için ülkeme dönüyor mu? 6 Nisan akşamı orada mıydı? Bizi şeytanın pençesine terk etmedi mi? Belki de o akşam hava erkenden karardığı için, Ruanda'ya dönecek zamanı bulamamıştır.

"Nasıl bu kadar kötü yaralanabildiniz?"

"Yaralanmadım, Muganga! Beni öldürmek istediler. Beni katletmek istediler. Kigali'ye doğru, yolda yürüyordum. Başkanlık Koruma Alanı'nın önünden geçiyordum. Birden, üç asker çıktı önüme. Silahlı bir milis de onlara katıldı. Askerlerden biri kimliğimi sordu, milis kuşkulu bir tavırla süzdü beni. "Tutsi! Tutsi!" diye bağırdı aniden. Geri dönecek zamanı bulamadan, bacağımda keskin bir acı hissettim. Derken, milisin otlar arasında palasını temizlediğini gördüm. Bütün bildiğim bu kadar, Muganga."

"Bütün Tutsileri katletmeyecekler herhalde, öyle değil mi Makuza?[{1}]"

"Hepimizi öldürecekler. Seni de, Muganga."

"Sayıklıyorsun. Sana bir uyku ilacı vereyim de, yarına kadar sakin sakin uyu. Öbür gün gel de, analizin sonucunu öğren.

"Peki Muganga. İyi akşamlar!"

Makuza’nın bacağını sürüyerek dispanserimden çıkışını izliyorum. Biraz daha çalışıyorum, dispanserin pencerelerinden bir tek beyaz gömleğimin görüntüsü yansıyor; kolları, bacakları, kafası olmayan, görünmeyen iplerle çekilen bir kukla gibi hareket eden bir gömlek sanki. Ben siyah bir kadınını, camlar bedenimi yansıtmıyor.

Makuza’nın birkaç damla kanını, kurusun diye lamın üzerinde bırakıyorum. Hazır kanı akmışken, sıtmaya yakalanıp yakalanmadığını öğrenmek istemişti. Bu, her zaman yaptığım bir iş, hareketlerim robot gibi, düşe dalıyorum. Kan bir türlü kurumuyor, analize hâlâ başlayamıyorum.

"Bu insanlar asi kanlı."

Bu çağrışıma gülüp geçiyorum. Makuza’yı bir daha hiç göremeyeceğim.

On altı yıldır evliyim. Sekiz gün sonra on altıncı yılımız dolacak. Joseph’e ne hediye alsam? On altı yıldır süren bir aşk. Aşk mı? Aşkın ne olduğunu bu on altı yıl içinde öğrendim. Evet, böyle söylemek daha doğru olur.

Ghristian da yakında on beş yaşını dolduracak. Amatör karateci, geleceğin rahibi, küçük arkadaşlarının koruyucusu. Ölüm hakkında kendine sorular yönelten Christian. Daha o yaşta! Bana öğütler vermeye kalkışan Christian, ne çocuk ama!

Nadine ise tam tersi; hâlâ çıtı pıtı, gün boyu şarkı söyleyip dans eder ve nasıl yanıtlayacağımı bilemediğim bir soruyu aniden soruverir. En iyi arkadaşının neden Hutu olduğunu sorar örneğin. Evin küçük güneşi Nadine, on üç yaşına ulaştı bile...

Bir de, evlat edindiğim sevgili küçüğüm, yuvanın perisi, yemek pişirmeye, ev işlerine meraklı, çalışkan ve insanın içine dokunacak kadar çekingen olan Sandrine var.

Ben "Muganga"yım. "Doktor" anlamına geliyor. Ama doktor değilim. Üç çocuğu, bir kocası, ülke içinde ve dışında bir sürü akrabası olan bir başhemşireyim. Tutsiyim. En büyük kusurum bu. Halim vaktim yerinde Bu da ikinci kusurum. Gururluyum, bu da üçüncüsü.

Dispanserim benim gurur kaynağım. Sağlık Bakanlığı onu model gösteriyor; benzerlerini tasarlamak için ziyarete geliyorlar, Beyaz duvarları ve mavi perdeleriyle mis gibi. Tek sorun şu ki, muayene odamın önünde basit bir bölme var sadece, Alçak sesle konuşmak zorunda kalıyorum. Günün birinde araya bir duvar ördürmem gerekecek.

Telefonun sesi düşüncelerimi bölüyor. Hayrola! Bu saatte kim arıyor acaba? Yine hastalar. Hep aynı hikâyeyi anlatan yaralılara bakmaktan bıktım artık. "Beni yakaladılar, beni öldürmek istediler, kolumu kesmeye kalkıştılar."

Almacı kaldırmak gelmiyor içimden. Çocuklarımı, Joseph için düzenleyeceğimiz kutlama törenini düşünmek istiyorum. On altı yıldır süren evliliğimizi. Butare’deki akrabalarımdan bütün gece birlikte dans etmek için buraya gelmelerini istesem mi acaba?

Şimdi çocuklarımı ya da kocamı değil, gün boyu kasabaya egemen olan güneşi düşünüyorum. Ruanda’nın en iyi dostu güneş sayesinde mutlu bir gün geçirdik. Joseph’e ne hediye alsam? Hayır, almacı kaldırmayacağım, yarın bir daha arasınlar.

Kaldırıyorum.

"Yolande, Yolande, çabuk ol, hemen eve dön. Seninle konuşmalıyım."

"Ne? Ha! Joseph. Neler oluyor?"

Kapattı bile. Evi arıyorum. Hat kesik. Joseph bana ne söylemek istedi acaba?

Kocam sevişmek istediğinde, arada bir böyle tuhaf şeyler yapar. Dispanserde geç saatlere dek çalıştığım akşamlar, beni görebilmek için bahaneler uydurur bazen. Döndüğümde, sofrayı kurulmuş bulurum. Çocuklar yatmış olur. Joseph yanıma oturup güçlü olmam gerektiğini söyler, nefis yemeği kaşıkla ağzıma verir.

"Önümüzde uzun, bir gece var, gücünü toplamalısın," diye güler.

Ben de yerim. Gece boyu sevişiriz. Sabah, yeni yetme bir çocuğunki gibi olur yüzü. "Sen hem yüreğimin, hem de bedenimin Muganga’sısın," diye bana laf atıp Ulaştırma Bakanlığı’na gitmek üzere dans edercesine ayrılır evden.

Joseph’i seviyor muyum? Bilmem ki. Benimle evlenmek istediğinde ona âşık değildim. Sonradan oldum. Tek bildiğim bu.

"Yolande, Yolande, çabuk ol, hemen eve dön. Seninle konuşmalıyım."

Bu sözler hâlâ kafamın içinde çınlıyor. Genelde, Joseph’in niyetinin ne olduğunu sesinden anlarım. Oysa bir akşam, düş kırıklığına uğradım. Dispansere telefon ederek hemen eve gelmemi istemişti ama, amacı sevişmek değildi, sadece Tanzanya’dan ansızın gelen akrabalarımın ziyaretini kutlamak istiyordu.

Bu akşam her şey farklı, sesinden belli oluyor. Yoksa evde bir şeyler mi dönüyor? Yolunda gitmeyen ne? Sandrine yemek pişirirken ciddi biçimde bir yerini mi yaktı yoksa? Nadine’in ateşi çıkmış olmasın sakın?

Makuza’nın kanını bırakıyorum. Lamın üzerinde gece boyu kurusun, yarın analiz ederim.

"Bernard! Ben çıkıyorum."

Gece bekçisi, elinde bir kâse pirinçle beliriyor, parmaklarıyla yiyor yemeğini.

Muganga’ya iyi geceler! Bernard her şeyle ilgilenir, özellikle de ilaç deposunu kilitlemeyi ihmal etmez.

"Kimse bu gece bir şeyler araklayamaz, Muganga!"

"Tamam, Bernard. Tamam."

Bernard masum bir gülümsemeyle karşılık veriyor. Geceleri, arkamı döner dönmez yatıştırıcı ilaçlar dağıttığını biliyorum. Benim adıma doktorluk yapması için güvenimi kazanmış ve bu işi yapması için iznimi almış olduğu izlenimini yaratmaya çalışıyor. Bir gece, polis onu sarhoş bir halde yakaladı. Cezayı ben ödemek zorunda kaldım, çünkü Bernard her zamanki gibi parasızdı.

Evet, burası benim dispanserim, aletler, ilaçlar hepsi bana ait, onları kendi paramla satın aldım. Yeri kiraladım, ama içerideki her şey bana ait. Tırtıklandığımı biliyorum. Ama ilaç alacak parası olmayan insanların hırsızlık yapmasına nasıl karşı çıkılır? Aslında ihtiyaç duyanlara yardımcı olma isteği dışında, hiçbir şey benim sayılmaz. Ben doktorum. Yakınlarda

doktor bulunmadığı için doktorluk yapan bir hemşireyim. Doğum yaptırır, anestezi yapar, hatta küçük müdahalelerde bulunurum. Bütün bunlar Uzmanlık alanımı aşan şeyler. Ancak acilen ameliyat olması gereken bir insanı, Kigali Hastanesi'nde bakıma alınmadan önce iki gün bir sedye üzerinde yatacağını bile bile nasıl terk edersiniz? Burada, Kigali'nin dışında kalan Nyamirambo bölgesindeki Cyivugiza'da tek bir dispanser var; o da benimki. Yedi yüz nüfus için.

Hava biraz soğuk. Evime giden dar yokuşu hızlı adımlarla iniyorum. En fazla, beş yüz metre. Hayret, Nicolas dış cephesini beyaza boyatmaya karar vermiş. Zamanı gelmişti.

Kimse benimle konuşmuyor. Şurada, ahşap bir evin önündeki banka oturmuş iki adam sigara içiyor. Orada, kurumuş muz yapraklarından yapılma bir çardak altında duran birkaç kadın yüksek sesle gevezelik ediyor. İki delikanlı, bir kümese tırmanmış, bağıra çağıra hâlâ oyun oynuyor.

"İyi akşamlar, arkadaşlar!" diye sesleniyorum.

Karşılık vermiyorlar. Bakışlarını gözlerimden kaçırıyor, ben geçerken yüzlerini çeviriyorlar. İki kadın, hâlâ sohbet ediyor.

Neler oluyor? Sabah vakti benimle konuşmuş, bana gülümsemiş, yanıma gelip beni kucaklamışlardı. Bu akşam ise bir şeyler dönüyor.

Bir sundurmanın altında zayıf bir ampul ışığı parlıyor. Dört erkek orada, sivrisinekler ve beşinci erkeğin öğütleri arasında kâğıt oynuyor.

Dişleri arasından, "Muganga bu," diye homurdandıklarını duyuyorum.

Kimse bana iyi geceler dilemiyor. Benim dileklerim ise yankısız, karşılıksız kalıyor, kendimi yalnız hissediyorum. Tehlikede miyim?

Beni Afrikalı saymadıklarını biliyorum. Acaba kot pantolon giydiğim için mi, yoksa sadece iki çocuk doğurduğum için mi? Ayrıca kocama baskın çıktığımı ve günün birinde onu terk edeceğimi söylüyorlar. Çünkü erkekler açık kadınlardan hoşlanmaz; hele parası, beyaz dostları, bir de Pierre Cardin marka gözlüğü varsa, hiç hoşlanmazlar. Ona egemen olmak, onunla yatmak isterler.

Beni baştan çıkarmak isteyen kim bilir kaç erkeği geri çevirdim. Kim bilir

kaç kadın benden kuşku duyuyor. Oysa başkasının kocasını elinden almam ben, kendiminki bana yetiyor. Köylüler ise beni sever, belki de yoksul oldukları için.

Bir an duruyorum. Mehtap bir tepeyi çırılçıplak aydınlatıyor. "Bin tepeli ülke"yi, yani ülkem Ruanda'yı yüceltmeyi çok iyi bilen popüler şarkıcı Masabo'yu düşünüyorum. Yürürken şarkı mırıldanıyorum. Yine duruyorum. Tanrı İmana'nın her akşam dinlendiği kutsal Ruanda!

Hamile kalmış Tutsi kızlarının bir zamanlar gökyüzünün aynası olan yeşillik cevheri Kivu Gölü'ne atılışından söz eden bir şarkıyı anımsıyorum. Ruanda'nın batısında, Kibuye'de yaşayan Amanda adlı güzel bir kıza da ailesi bu cezayı layık görür, ancak gizlice bir kayık kiralayan büyükbaba torununu kurtarır ve İjvi adasına gönderir. "Akşamları İjvi'ye baktıkça, küçük Amanda'mı düşüneceğim," der. İjvi Adası'nda oturan Zairelilerin o günden beri, güzelliğine hayran kaldıkları Tutsi kızları kurtarmak, kaçırmak ve onlarla evlenmek için kayık kiraladıkları söylenir.

Karisimbi volkanının Ruanda'yı koruyabilmek için hiç uyumadığı söylenir. Bu da bir başka efsane, çünkü Karisimbi binlerce yıldır faaliyete geçmedi. Arada bir, tepesi beyaz karlarla kaplanır, tıpkı bir çengi şalvarı gibi. Yamaçlarında koşuşturan goriller bazen insanlar gibi ağlarmış, yavruları ise çiçeklerin dilinden anlarmış sözde.

Daliya, ülkenin merkezindeki bir tepe üzerinde yaşayan genç bir kadındır. Başka ülkelerdeki pirinç gibi, art arda dizili sekilerde manyokanın yetiştiği o bin tepeden biridir bu. Masabo, karşı tepeden ona seslenir, yokluğundan yakınır, onu görmek için sabırsızlanmaktadır. Ancak Daliya, iç kıpırdatan bu acıklı ezgilere duyarsız kalır. Ruanda'da insan, tepesinin üzerinde kendi yağıyla kavrularak yaşar.

Peki bataklıkların vahşi hayvanları ile Akagera bozkırları, şarkıcılarla çengilerin kendilerini üne kavuşturduklarını bilirler mi? Gergedanlar, zebralar, karacalar, aslanlar, leoparlar, sırtlanlar, zürafalar, filler, Ruandalıların kendilerini ekilebilir topraklardan yoksun bırakıp bu yerleri onlara sunduklarını bilirler mi?

Zaman zaman, Masabo'nun sesinin ülkemi betimlediği izlenimine kapılıyorum; önce volkanlardan gelen tiz ve sinirli bir sestir bu, ardından

tatlı tatlı dalgalanır, bin tepenin yamaçlarıyla birleşir, sonunda sakinleşip neredeyse huzura kavuşarak Tanzanya bataklıklarında yitip gider.

2. Bölüm

Yemek odasına fırtına gibi dalıyorum.

"Joseph! Ne yapıyorsun orada? Neler oluyor?"

Kocam yere çömelmiş, sırtı duvara dayalı, başı elleri arasında.

Ampulden çiğ bir ışık yayılıyor, çevresinde pervaneler çılgın bir dans halinde dönüp duruyor. İçki dolabı kapalı, sofra kurulmamış, zeytin yeşili çiçekli perdeler ardına kadar açık duruyor.

"Joseph! Neyin var senin?"

Kralın uşağı gibi, önünde diz çöküyorum,

Yavaşça başını kaldırıp bana bakıyor. Ağlıyor.

"Yolande..."

Sözcükler bir türlü çıkmıyor ağzından.

Ellerini tutuyorum.

"Yolande, bağışla beni!"

"Bağışlamak mı? Ama neyi?"

"Habyarimana az önce öldürüldü."

"Haby..."

Gırtladığımdan ancak bu kadarı çıkabiliyor.

Onun yanma çöküveriyorum.

Uzun bir süre böyle yüz yüze, tek bir söz söyleyemeden kalıyoruz. Rahatsız bir konumdayım, devrilmemek için bir elimle yere tutunmak zorundayım. Bir ağacın içinden, kuşun biri, gitgide yükselen yumuşak ve tiz bir sesle üç

nota şakıyor ve inatla tekrarlayıp duruyor.

"Bana öyle bakma Yolande, suçlu olduğumu biliyorum."

"Suçlu değilsin. Bilemezdin ki."

"Senin istediğin gibi çocukları ülke dışına göndermeyi kabul etseydim…"

"Bilemezdin ki."

İtiraflarından kuşku duyarcasına, kuru bir sesle konuşuyorum.

Aslında, ülke dışına kaçmaya gizlice hazırlanıyordum. Bankadaki hesaplarımızı paraya çevirmiş ve bir kısmını dispanserimdeki kasaya, kalanını da misyonerlerin evine bırakmıştım. Gitme kararını almamız için her gün Joseph'e baskı yapıyordum. Ancak her seferinde uzun tartışmalar sonucu, karar erteleniyordu. Normal çiftler arasında genelde olduğu gibi.

Joseph aniden ayağa kalkıyor, odayı arşınlıyor, duvarın üzerinde bir sivrisinek eziyor, kendine lanet okuyor. Kükrüyor.

"Biliyordum."

"Sakin ol! Yol yolcuyu uyarsaydı, kimse yönünü şaşırmazdı."

"Biliyordum! Kendi çocuklarımı öldürdüm! Hata benim. Çocuklarım ölmek üzere. Tanrı beni kahretsin!"

Her cümlenin sonunda, yumruğunu hırsla masaya vuruyor.

"Habyarimana'nın planlarını üç yıldır herkes biliyor. Radyo sekiz aydır Hutuları, Tutsileri öldürmeye teşvik ediyor. Üç aydır da, kendi partisinin aşırı kanadının Habyarimana'yı aştığı biliniyor. Katliam hazırlığının yapıldığı biliniyor. Biliniyor. Oysa ben görmek istemedim!"

Joseph kendini bir hasır iskemleye bıraktı. Yenilmiş, güçsüz, öfke ve üzüntüden altüst bir halde, ağlıyor,

"Biliyordum Yolande, biliyordum. Ama inanmak istemiyordum, Bu kadar küçük bir ülkede, herkesin aynı dili konuştuğu, insanların aynı gelenekleri paylaştığı bu ülkede, nasıl akıl edebilirdim..."

Bakışlarıyla bana yalvarıyor. Her şeyin yitirilmiş olmadığını söylememi istiyor sanki.

"Her şey yitirilmiş değil."

Bunu öylesine söylüyorum, inanmadan. Ama Joseph ağlamayı kesiyor!

"Her şey yitirildi," diyor bir öfke nöbetine kapılarak.

Erkek kardeşim rüzgâr gibi içeri dalıyor. İri gözlerini üzerime dikiyor. Yüzü her zamankinden de süzgün. Ağlıyoruz.

Népo ellerimi avucuna alıp sımsıkı tutuyor. Uzaklarda bir patlama oluyor, Joseph kendini bahçeye atıyor. Ruanda'nın gece karanlığı, evlerden gelen ışık noktalarıyla bezenmiş kasaba, yokuş boyu sokak lambaları ve yıldızların ışıltısı dışında hiçbir şey görünmüyor.

"Yolande," diyor Népo, "her şeyin bittiğini seziyorum."

Avucumu yavaşça ama sıkıca, direnen bir kabuğu açmak istercesine kavrıyor.

"Şu ele bak... Bak ve gördüklerimi dinle."

Arkasına dönüp bahçeye bir göz atıyor. Joseph uzağı daha iyi görebilmek için bir masa üstüne çıkmış. Elim açık, bekliyorum.

Birdenbire, dehşete kapılmış bir halde, Sandrine beliriyor. Erkeklere şimdiden baş çevirten, on üç yaşına özgü serpilmiş ve çevik bedeni kapının aralığından belli belirsiz görünüyor.

"Ufaklık, un getir!" diye sesleniyor Népo, kâhinlere özgü bir sesle.

Kızıma "ufaklık" diye seslenmesi beni güldürüyor. Bir zamanlar bu, onun takma adıydı. Artık bir anlamı kalmadı. Sandrine'in boyu benimkinden daha uzun.

Ancak onu görür görmez içimden ağlamak geliyor. Annesi öldüğünde kendisini evlat edinmeseydim, Sandrine belki de bugün ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olmazdı.

"Un mu? Peki ama niye?" diye soruyor.

"Un getir, dedim sana!"

Sandrine zarifçe salınıyor. Hemen ardından elinde küçük bir manyoka unu torbasıyla yeniden beliriyor. Népo torbaya elini daldırıp bir tutam alarak, avucuma bırakıyor.

"Sandrine, git de bizi biraz yalnız bırak. Çocukların önünde kehanette

bulunmak istemem."

Sandrine geri geri gidiyor, gözlerinde hafif bir dehşet ifadesi var.

"Git, ufaklık," diyorum tatlı bir sesle. "Bizi yalnız bırak."

"Seni seviyorum, anne. Sense beni kovmak mı istiyorsun?

"Anlayamazsın. Git. Birazdan seni çağırırım."

Sandrine çekiliyor, mutfakta ayak seslerini duyuyoruz, kulağı kuşkusuz bizde. Kapıyı kapatıyor. Çok şükür!

"Şu unu görüyor musun, Yolande?"

Avucumun içinde beyaz bir un tepeciği var,

"Kilimancaro'nun tepesine benziyor," diyorum neşeyle.

"Bu un, senin yakınların. Joseph, Christian, Sandrine, Nadine. Ayrıca ben, kız kardeşlerimiz, bütün akrabaların."

Birden, Népo hızla avucuma üflüyor. Un uçup gidiyor. Geride belli belirsiz, çizgiler üzerinde daha bariz görünen hafif bir iz kalıyor. .

"Una ne oldu şimdi?"

"Uçup gitti, soruya bak!"

"Sevdiklerin de işte aynen böyle yok olacak. Uçarak. Hepsini kaybedeceksin. Tek başına kalacaksın. Çünkü ölüm seni istemiyor. Kısa süre sonra her şeyini yitireceksin. Sevgi dışında. İnancını, umudunu ve güvenini kaybedeceksin; Ama sevgin kalacak. Ve bizim intikamımızı alacaksın."

Ona inanmak istemiyorum. Öfkeyle atılıyorum.

"Habyarimana'nın ölümünün Tutsilerin katledilmesine yol açacağını kim söylüyor?"

Ayağa kalkıp kalan unun yere dökülmesi için ellerimi birbirine çarpıyorum. Gülüyorum, ama umutsuzum.

"Katliam filan olmayacak!"

Söylediğime inanmıyorum. Sonun geldiğini biliyorum, barış anlaşmalarını imzaladıktan sonra Aruşa'ya döner dönmez Teğmen Bagosora'nın ilan

ettiği kıyımın başlatıldığım biliyorum. Joseph gibi, ben de biliyorum. Yine Joseph gibi, inanmak istemiyorum.

Joseph içeri giriyor:

"Hiçbir şey görmüyorum. Belki de bu gece telaşlanmaya gerek yok. Sakin ol, Yolande."

Joseph, yaprak gibi titremeye başlıyor, asıl benim onu sakinleştirmem gerek. Telefon çalıyor.

Kigali'nin yakınlarındaki Masaka'dan arkadaşlarımız, katliamların çoktan başladığını doğruluyor.

İnanamayarak telefonu kapatıyorum. Radyoyu açıyorum. Bikindi'nin bir şarkısı. Bitmek bilmiyor.

"Çiftçi çocukları, uyanık olun," diye haykırıyor Bikindi, *rap* müziği gibi kesik kesik nakaratlar ve uyanık olduklarına yemin eden kızların araya giren tekrarlamalarıyla.

Nihayet, haberler. Ama bunlar haber değil. Bunlar, cinayete çağrı.

"Palalarınız işe yarasın!" diye bağırıyor sunucu. "Barikatlarınızı kurun. Uyanık gözleriniz tek bir yılan kaçırmasın. Ülkenizin geleceği ve zaferi için çalışıyorsunuz. Bizi tırtıklayan ve yüzyıllardır köle eden düşmanı belirleyip yere serin!"

Joseph ve ben, donup kalarak bakışıyoruz. Népo, ailesiyle birlikte kaçmamızı öneriyor. Kabul ediyoruz. Çeyrek saat sonra gelip bizi alacak.

Çabucak birkaç parça eşya toparlayıp pencereleri kapatıyoruz, şimdiden birer sürgünüz.

Ağabeyimin minibüsünün motor sesini duyuyor; giysilerimizi ve soğumuş bir pilici alarak sessizce dışarı çıkıyoruz. Bu beklenmedik yolculuktan çocuklar hiçbir şey anlamıyor. Bizden açıklama bekliyorlar. Onları yanıtlamıyoruz.

"Kendinizi belli etmeden çabucak minibüse binin ve koltukların altına yatın."

Aracın içinde, üst üste yığılmış yirmi kişilik bir Tutsi grubuyuz. Akrabalar, çocuklar, kuzenler ve bir haftadır bizde kalan kız kardeşim Hilde. Bunun

tehlikeli bir iş olduğunu biliyoruz. Kigali tepesini aşıp şehir merkezinin etrafından dolanarak Butare yoluna ulaşmadan önce, Nyabarongo köprüsünü geçmemiz gerekiyor. En fazla on beş dakika içinde Kigali’den ayrılmış olacağız.

Araç, hırıltıyla yola fırlıyor. Çukurlarda sarsılıyor. Komşu arazilerinin önünden geçiyoruz, yemek odaları aydınlık, gölgeler görüyorum. İki kadın, bambu çitlerin üzerinden seslerini zorlayarak, mutfaktan mutfağa gevezelik ediyor. Yan yana sıralanmış evler arasında, biraz uzakta yokuşa yanlamasına inşa edilmiş olan Déo’nunkini seçiyorum. Kocaman bir karanlık alan; Côme’un evinin yakınlarındaki tarla bu. Dispanserimin önünden geçiyoruz, gece lambası yanıyor, nöbetçi Bernard her zamanki gibi yandaki bardadır herhalde. İşte şu da, kaymakamın gösterişli konutu, ön cephesi ışıl ışıl. Cyivuguza’dan, mahallemden ayrılıyoruz. Karşımızda Kigali tepesi, yüce gökyüzündeki yıldızlar gibi ışıl ışıl.

Beş dakikadır dar yolda ilerliyoruz, ülkenin güneyine, Burundi’ye giden asfalt yola ulaşıyoruz. Yaklaşık üç saatlik yolumuz var.

"Kankindi we!"

"Ne oluyor, Népo?" '

Kardeşim yanıtlamıyor, akrobatik bir yarı dönüş yaparak bizi süzgeçteki baklalar gibi sarsıyor. Annemin adını böyle andığına göre, mutlaka bir tehlike sezmiştir.

"Orada milisleri gördüm, neredeyse kendimizi öldürtecektik! Eve dönüyoruz."

Yüzlerimizden korku okunuyor. Dönüş yolunda ruhlarımız ölü.

Kardeşim bizi bırakıyor.

"Artık yapılacak bir şey yok Yolande. Beklemek gerekiyor."

"Neyi beklemek?"

"Ölümü."

"Népo, cesaretimizi kaybetmeyelim, kurtulacağız."

"Sen kurtulacaksın Yolande, çünkü ölüm seni istemiyor. Ama biz öleceğiz. Biliyorum. Un böyle söyledi."

"Un hiçbir şey söylemedi!"

"Biliyorum, Yolande. Biliyorum."

Minibüse binişini izliyorum. Ailesi camların altında saklanmış. Boş bir minibüsü tek başına sürüyor sanki. Népo'yu bir daha hiç görmeyeceğim.

Aklımı başıma topluyorum. Birleşmiş Milletler'in askeri bürosunu, ünlü MINUAR'ı arıyorum.

"Ne yazık ki sizin için bir şey yapamayız hanımefendi. Özür dileriz."

ABD büyükelçiliği de, Belçika büyükelçiliği de, benzer bir karşılık veriyorlar.

Belçika'nın Kızılhaç'ını arıyorum. Yaralı olmadıkça, müdahale edemeyeceklerini bildiriyorlar.

Uluslararası Kızılhaç da bir şey yapamıyor.

Papalık büyükelçiliğini arıyorum, telefonu yüzüme kapatıyorlar,

Aruşa Barış Anlaşmalarından bu yana çok partililiği savunan asilerin de resmen yer aldığı Parlamento'yu arıyorum. Hat kesik. Hiçbir umut kalmadı. Sıramızı bekleyip katlanmamız gerekiyor. Hazırlanmalıyız, çocukları işkenceye, ardından da ölümü kabullenmeye hazırlamalıyız.

Çocukları toplayıp ciddi ve beceriksiz bir sesle onlarla konuşuyorum.

"Evlatlarını, size söyleyeceklerimi anlayamayacağınızı biliyorum. Bana itaat etmenizi istiyorum. Bu gece, çalılıklar arasında uyuyacağız."

Karşı çıkıyorlar. Sandrine dışarıda uyumak istemiyor. Nadine ise tırtıllardan, yılanlardan korkuyor.

Ancak Christian, çatallaşmaya başlayan çocuk sesiyle aniden araya giriyor:

"Hayatımızın ne olacağına ancak Tanrı karar verir. Annem haklı. Bu gece çalılıklar arasında uyuyacağız. Tanrı bizi korur."

Söyledikleri bir emir etkisi yaratıyor. Kızlar, gözyaşları içinde boyun eğiyor, her biri birer battaniye alıp omzuna atıyor.

"Nadine," diyor Christian kız kardeşine, "doğum günüm için alınmış olan çikolatayı da kap."

Bahçe kapısından evi terk ediyoruz. Joseph, demir tellerle bitiştirilmiş hasır çitleri zorluyor, birbirimizin ardı sıra çalılıklar arasına süzülüyoruz, kız kardeşim Hilde adımlarını sıklaştırıyor,

"Yolande," diyor, "sana söylemeye cesaret edememiştim. Milisler neredeyse her yere barikatlar yerleştirdi, bunlara barikat diyorlar ama, arabaların geçişini engellemek için yola atılmış taşlardan ibaret. Milisler gün boyu orada konuşuyorlar, dispansere geldiği anda Muganga'ya saldıracaklarını söylerken duydum onları. Asi askerler geldiklerinde, tedavi edeceğinden kuşkulanıyorlar. Hatta seni tuzağa düşürmek için, bir acil durum bahanesi ileri sürerek sana telefon etmeyi düşünüyorlardı. Saklanmalısın."

"İki ay önce bunu yaptılar zaten; yaralı bir işçi kadından söz ettiler. Tabii ki öyle bir kadın yoktu, iyi ki kuşkulanmışım. Kigali'de bulunamayan ilaçları almak için Uganda'ya gittiğim sırada, seyahat amacımın Hutuları iğneyle öldürebilmek için staj görmek olduğunu duyurdular radyoda. O zamandan beri tetikteyim. Peki ama, barikat kurulduğunu bize söylemek için neden bu kadar bekledin?"

"Yapamadım. Cesaretini kırmak istemiyordum," diyor Hilde.

Cesaretimi kırmak mı? Cesareti kırılabilecek biri miyim ben?

Otlar arasında gizlenmek için eğilerek, dikkatlice ilerliyoruz, Cırcır böcekleri biz yanlarından geçerken susuyor.

Hilde aniden hapşırıyor, herkes donup kalıyor, bir pencere açılıyor ve taş fırlatılıyor, ışıkta bir siluet seçiliyor, çalılıkları süzüyor sanki.

Pencere kapanıyor, sık bir çalılığa ulaşıyoruz, Christian'ın küçükken oyun oynamaya bayıldığı gizlenme yeri burası. Eve dönüşümü buradan izlerdi.

Ortalık kapkaranlık. Körlemesine kamp kuruyoruz. Hareketlerimizi birbirimize danışmadan, her türlü sözcük gereksizmişçesine, bir ölüm sessizliği içinde yapıyoruz. Birkaç dakika sonra, kimse yerinden kıpırdamıyor ve cırcır böcekleri yeniden ötmeye koyuluyor.

Söylenceye göre, bir zamanlar Gihanga, gökyüzünden Ruanda'nın göbeğine inmiş ve üç oğlu olmuş: Gahutu, Gatutsi, Gatua. Gahutu topraktan ve onun

ürünlerinden, Gatutsi hayvancılıktan hoşlanırmış, Gatua ise günlerini kil yoğurmakla geçirirmiş. Üç kardeş birbirini severmiş. Gahutu kardeşlerine tahıl verirmiş, Gatutsi sürülerinin sütünden ikram edermiş, Gatua da çanak çömlek içinde aralarında yiyecek taşırmış. O sıralarda, Hutu, Tutsi ve Tua biraderler henüz kardeşmişler.

Urutare rua Kamegeli, Yani, Kamegeli Kayalığı.

Bence çağdaş Ruanda tarihi, hain birinin nasıl öldürüleceği konusunda bir prensin yakın dostlarına danışmasıyla başlar, Kamegeli ayağa kalkmış:

"Efendimiz, yolun yakınındaki kayalığı ateş yakıp ısıtalım, suçluyu oraya bırakalım, diri diri yansın."

Prens ise şu karşılığı vermiş ona:

"Kamegeli, bunca zalimliği hayal edebildiğine göre, bu cezayı kendin çek!"

Böylece, acar suçlayıcı kayalığa götürülmüş ve kömür kesilerek ölmüş. Kayalık da o günden sonra onun adıyla anılır olmuş.

Ülkemdeki âdetler bazılarına zalim, hatta vahşi görünür, oysa bunlar halkın hayal gücünün ifadesinden ibarettirler. Biz Ruandalılar, zulümden korkmayız, bu bizim yaşantımızın bir parçasıdır. Hatta, Fransa'da ölüm cezasının yürürlükten kaldırılması bizi güldürür.

"Isbuli", Alman sömürgesinin bize bıraktığı birkaç sözcükten biridir, ama önemlidir, "okul" anlamına gelir. Belçikalılar ise, kiliseyi arkalarına alarak, bize birbirimizden nefret etmeyi öğretti. "Tutsiler üstün ırktır" diyordu sömürgeciler. "Nüfusun yüzde doksanını temsil eden Hutular ise, ağır ruhlu ve pasif, her türlü yarın kaygısından uzak köylülerdir."

Eh! Ben bir Tutsiyim! Bugün atalarımın suçu olan dört yüzyıl boyunca ülkeye egemen olmanın bedelini belki de bu nedenle ödüyorum. 1959'da ülkemizde bir tür Fransız Devrimi oldu; bir sosyal sınıf diğeriyle karşı karşıya geldi. Ama buna iç etnik bölünmeler kisvesi verildi. Bugün Ruanda'daki bölünme iç etnik değil, etnik içi bir bölünmedir. Kardeş kardeşi öldürmektedir. Gihanga bir bilseydi...

3. Bölüm

Bir silah sesiyle uyanıyorum. Atış oldukça uzaktan yapılmış olmalı, çünkü kulağıma ulaşan ses pek zayıftı. Yine de beni uyandırdı. Aslında uyumuyordum. Bilemiyorum. Uyuşuk bir haldeydim. Silah sesi beni bu durumdan kurtardı.

Hava yumuşak. Hafif, sıcak denebilecek bir rüzgâr, buğulu bir koku bırakarak yüzümü okşuyor. Üç çocuğum, yumrukları sıkılı, uyuyorlar. Nadine'in gözlerinin parladığını görüyorum birden, uyumadığı anlıyorum. Ayak dibimde yatıyor, kolu ayak bileklerime dolanmış. Yenildiği kişiden merhamet dilenmek için, ayaklarını öpmeye hazır bekleyen bir savaşçıyı andırıyor.

Sandrine ile Christian daha uzaktalar; denizin içinde donmuş yüzücüler gibi battaniyelerinin altında büzüşmüşler. Şimdi onları daha iyi seçebiliyorum, heyecanlı ve düzensiz soluklarını izliyorum. Onlar da uyumuyor.

Ne tırtıl var, ne de yılan. Her şey sakin; uzaktaki silah atışı; birkaç ıslık, bir yerlerden gelen araba gürültüsü ve arkamızda, uzaklarda, herhalde karşı tepede arada bir patlayan bombanın çıkardığı kulakları sağır eden ses artık duyulmuyor.

Yükseklik nedeniyle, yıldızlar Ruanda'da her yerdekinden daha fazla parlar. Oyalanmak, kendimle ilgilenmensek için onlara bakıyorum. Takımyıldızını seyrediyorum. Çocuklarımı seviyorum. Acaba onları yeterince, kurtulmalarını sağlayacak kadar seviyor muyum?

Joseph ensesini bir ağaç kütüğüne dayamış, dinleniyor. O da uyumuyor, ama hafifçe hırıldıyor. Hilde de burada, bir ağaca sırtını dayamış, bacaklarını uzatmış, tıpkı sırtını direğe vermiş sarhoş bir denizci gibi bakışları yıldızlara çevrili, oturuyor.

Çevredeki bitkilerin kokusunu bastıran tatlı bir muz kokusu geliyor burnuma. Arkamda bir su birikintisi olsa gerek, çünkü yeşil kurbağaların belli belirsiz vraklamalarını duyuyorum.

Biz Ruandalılar, doğayla iç içe yaşarız. Yalnızca beyazlar bundan yakınırlar. Günler boyu, çabucak toplanan ahududularla beslenebiliriz, çıplak elle bir tavşan yakalayabilir, muz hevenkleri ya da lifleriyle kekliklere, hatta karacalara tuzak hazırlayabiliriz. Hastalıklarımızı otlar ve köklerle tedavi ederiz. Doğayı sevmeyiz, doğanın ta kendisiyiz biz. Doğa bizi çağırır ve bize gülümser. Ama bu gece artık bana gülümsemiyor, yoksa gülümsediğini ben mi göremiyorum?

Parmaklarım, sağ oyluğumda hep var olan küçük yara izini mekanik bir biçimde okşuyor. Bir oyuğun üzerindeki küçük bir düz çizgi bu. Yaşlı bir kadının dudakları gibi, üstü küçük çatlaklarla kaplı.

Ne zaman bu yarayı düşünsem, sırtı çıplak, belden aşağısı kuru muz yapraklarıyla örtülmüş, kimisinin kolunda kırmızı, kimininkinde yeşil bir kol şeridi olan adamlar görürüm. Mızraklarını çekiyorlar. "Kocan nerede?" diye soruyorlar anneme. O yanıtlamıyor. Evi araştırıyorlar, Bir süt çanağını kırıyorlar, ağlamaya başlıyorum. Beş yaşındayım; annemin etekleri arasında ağlıyorum. "Kocan nerede?" diye soruyorlar yeniden. Beni annemden koparıp yere atıyor, göğsüme çıplak ve kirli, toprağa sürtünmekten sertleşmiş ve keskin nasırlarla kaplı bir ayak dayayarak, hareketsiz hale getiriyorlar. "Konuşmak istemiyor musun? Konuşmak istemiyor musun? Bak!" diye haykırıyorlar anneme. Adamlardan biri, oyluğuma Sivri bir mızrak saplıyor. Kan fışkırıyor, ağlamıyorum. "Konuşmak istemiyor musun?" Annem sessizliğini koruyor. Adam mızrağını çekiyor, belki de annemin kararlılığından dehşete kapılarak, hepsi kaçıyor. Bu olay 1959’da, doğduğum köyde, Gregoire Kayibanda’yı iktidara getiren Hutu devrimi sırasında olmuştu. Kırılan o büyük süt çanağını hiç unutmayacağım. Hayatım boyunca bir daha asla süt içemeyeceğimi sanmıştım.

"Peki artık süt yok mu? Ruanda’da ya da dünyada hiç süt kalmadı mı?" diye soruyordum anneme.

"Hayır, Yolande, sadece bozuk süt kaldı... Pis kokan o adamın sütü, onu içemezsin. Anlıyor musun Yolande?"

"Evet."

Annem beni ormana götürdü, yaramı tedavi etmek için ot topladı. Canım çok yanıyordu, sessiz sessiz ağlıyordum. Annemin geleneksel tedavileri sayesinde iyileştim.

Ardından, "Ben hemşire olacağım. Biliyorum, insanları iyileştireceğim," demeye başladım.

Ruanda'da bitmek bilmeyen bir soykırım var, sürekli katliamlar oluyor. O olay olduğunda, beş yaşımdaydım. 1963'te Rufundu Gikongoro'daki katliam sırasında, dokuz yaşımdaydım. 1967'de Bugesera'dakinde on üçümdeydim. 1973'te ülkenin her yerinde katliamlar yapılırken, on dokuz yaşımdaydım. 1990'da Kibilira'da, 1992'de Bugesera'da, 1993'te Ruhengeri'de Bagoguelerin yurdunda da katliamlar oldu ve günümüzde halen sürüyor. Cezalandırılmayan ve Birleşmiş Milletler tarafından göz ardı edilen bir sürü soykırım.

Çocuklarım, soykırımın dönem dönem, ölümcül bir melek gibi ziyaret ettiği bir ülkede mi yaşayacak? Oysa onlar, on iki yaşına gelinceye kadar Tutsi olduklarından bile habersizdi! Bakanlık, okullarda Tutsi ve Hutu çocukları birbirinden ayırmaya karar verdiği zaman öğrendiler bunu. Nadine, en iyi arkadaşının neden Hutu olduğunu, hatta Hutu ile Tutsi arasında ne fark bulunduğunu bile anlayamıyordu. Oysa Tutsi olduğu için sınıfta sürekli aşağılıyorlardı kendisini. Ben de öğrenim hayatım boyunca sürekli aşağılandım. Hatta Hutu müdireler, hocalardan habersiz notlarımı kırmaya kadar vardırmışlardı işi. Sonradan Hutu bakanlar, yerine getirmeyi hep reddettiğim özel hizmetler karşılığı, Tutsilere yasak olan hemşirelik görevleri önerdiler bana.

Afallamış zihnim, çocukluğumun uçsuz bucaksız alanlarında dolanıyor, ne düşündüğümü bilmiyorum artık, işkence, katliam, rüşvet, şantaj sahneleri görüyorum. Bir halk, kendi felaketini açıklayamaz hale gelince, ırkçı olur. Bu felsefi denebilecek düşünce bir an beni avutuyor. Yok oluncaya kadar, gizlice tadını çıkarıyorum. Hayır, çalılıklara kaçıp üç gün önce bana gülümseyen komşularımdan saklandığım bu akşam bana neler olduğunu asla açıklayamayacağım.

Evimin ışıklarının yandığını görüyorum. Bir adam var içeride. Başı bereli.

Kemerinde bir pala taşıyor. Ziyaret birkaç saniye sürüyor. İki koruma köpeğimiz, yuvalarında avaz avaz havlıyor ve zincirlerini şakırdatıyor. Adamın çıktığını görüyorum. Bahçeyi dolaşıyor, çiti zorladığımız yere diz çöküyor, sonra eve doğru ilerleyip sokak kenarında gözden uzaklaşıyor.

Yeniden düşlere dalıyorum. Dört yıl Önce, komşularda yapılan o kutlama geliyor gözümün önüne. Hükümetin, Ruanda Yurtsever Cephesinin acı başarısızlığı diye adlandırdığı olay üzerine, 1990 savaşı sona ermişti. Aslında bu bir taktik değişikliğinden ibaretti; Yurtsever Cephe, seçimini dövüşmek yerine gerilladan yana yapmıştı. O gerilla hareketi, dört yıldır sürüyor...

O gün hepimiz bayramlıklarımızı giymiştik, kocam kuzenlerinin evindeki yeni doğmuş bir bebeğin vaftiz babasıydı. Aile başkanı söylevini bitirdi, gevezelik ediyor, şakalaşıp gülüşüyoruz. Birden, bir ordu arabası büyük bir toz bulutu kaldırarak dar yolun üzerinde duruyor. Üç asker, bileklerinden kelepçeli aşçımızı çıkarıyorlar dışarı, Yozefu, bir baş hareketiyle kocamı işaret ediyor. Korkuya kapılmış, ağlıyor, Hemen ardından, askerler kelepçelerini çözüp bunları kocama geçiriyor. Joseph'i suç masasına, Kigali'deki devlet polisinin işkence yerine götürüyorlar. Kutlama sona eriyor, davetliler dehşet içinde ağlıyorlar. İki saat sonra, askerler geri gelip beni ve üç çocuğumu tutukluyorlar. Suç masasında, sorunun önemsiz bir şey, çocuklarımın hayvanları gözlemek için kullandıkları bir dürbün olduğunu anlıyorum. Askerler bunu, Kigali'ye geldiklerinde isyancı kuvvetlere vermek için satın aldığımızı iddia ediyorlar.

Nasıl bir mucize sonucu serbest bırakıldığımızı anımsamıyorum. O günü düşündükçe, başım dönüyor. İsyancı kuvvetlerin geldiğini görme umudu, günlük boğuşmalar, keyfi aşağılamalar; bunların hepsi iç içe. Tam dört yıldır yarınımızdan emin olamadan, ülkeyi terk etme kararını alamadan, Ruanda'da kendimizi güvende hissedemeden yaşıyoruz. Uzun uzun ağlıyorum. Sıcak gözyaşları yavaşça yanaklarımdan süzülüyor, hıçkırmıyorum, bedenim sanki doğal bir işlem sonucu, öfkelerinden arınmaya başlıyor. Hafif başım dönüyor. Ölme isteğine kapılıyorum. Ama hayır, yaşamak istiyorum.

Birden cırcır böcekleri susuyor, birisi yaklaşıyor demek bu. Tetanosa yakalanmışçasına soluğum kesiliyor. Dinliyorum. Joseph hafif hırıltılar

çıkarıyor. Kımıldamaya, seslenmeye cesaret edemiyorum. Yavaşça kolumu ters çevirip el yordamıyla bulduğum ölü bir dalı yakalıyorum. Sessizce öne çevirip Joseph’in kolunu dürtmeyi başarıyorum. Dikiliyor. Hareketimi iyice görebilsin diye yüzümü yan çevirdim; susması gerektiğini belli etmek için bir parmağım dudağımın üstünde. Joseph anladı. O da bir elini çocukların üzerine dayıyor, olabildiğince yavaş soluk almaları gerektiğini anlamaları için. Üç dört dakika boyunca, kesinlikle hareket etmeden duruyoruz. Hilde kesik kesik öksürüyor. Ona doğru eğilip acıtırcasına çimdikliyorum. Mesajımı anlıyor. Ani bir gürültü duyuyoruz, ot budayan bir pala gibi. Titriyorum. Nadine biraz hareketlenip başını kucağıma dayıyor. Susmasını fısıldıyorum. Yine bir pala darbesi.

Birden, başı bereli iri bir adamın belirdiğini görüyorum. Yavaşça, sakin sakin yürüyor, silueti samanyolunda seçiliyor. Elinde bir pala var. Keskin ucu ay ışığında parlıyor, arada bir zayıf ışıltısı yansıyor. Adam palasını göğe doğru kaldırıp otların üzerine indiriyor. Bizi görmeden önümüzden geçiyor. Arkamda bir gece kuşu ötüyor, adam bize doğru dönüyor. Refleksle, parlamasınlar diye gözlerimi kapatıyorum. Yavaşça, ellerimi yüzüme kapatıp parmaklarımı hafif aralıyorum. Gözlerimi yeniden açıp yaklaşan adama bakıyorum. Dehşet içindeyim. Joseph titriyor. Adam bizden sadece altı-yedi metre uzakta. Duruyor ve uzun uzun bize doğru bakıyor. Hayatımın en uzun anı. Birden geri dönüp az önceki gibi yavaşça, pala darbeleri indirerek yoluna koyuluyor.

Geri gelebileceğini, sakin durmamız gerektiğini düşünüyorum. Cırcır böcekleri yine kaynana zırıltısı çıkarmaya başlıyor ve İmana’ya, düşmanın varlığını belli edebilen bu küçük hayvanları yarattığı için şükran duyuyorum. "Mana! Mana! Çocuklarımı koruyacak mısın?"

Ruandalı bir Tutsi olarak, karşılaştığım bin bir olayı düşünüyorum yine. Hangi sırayla, hangi ruh haliyle, hangi olaylar geçiyor aklımdan, bilmiyorum. Sonumuzun geldiğinden, bunun bir son olmadığından emin olmanın verdiği sabit acıyla sersem gibiyim. Ruanda hâlâ benim ülkem mi? Çocuklarım ve Joseph’le birlikte Uganda’ya sığınacağımızı hayal ediyorum. Ya da gerekirse, Belçika’ya. Daha şimdiden kendimi Brüksel’de bir hastanede çalışırken, beyazların siyahlara karşı güttüğü bir başka ırkçılıkla baş ederken görüyorum. Atasözünün söylediği gibi, hüzünden

düğümlenmiş bir yürek hiçbir şeyi açıklayamaz. Ah, Ruanda'm, beni terk etme!

Evin ışıkları yine yanıyor. Dört ya da beş asker evimi araştırıyor. Köpekler havlıyor. Hedefini bulan iki kurşunla yere seriliyorlar. Pencereler birer birer aydınlanıyor. Neşeli bir ziyaret. Çığlıklar, kahkahalar duyuyorum, askerler edepsiz fıkralar anlatıyor sanki birbirine. Salonda dört döndüklerini görüyorum, dev gölgeleri canavar gibi duvarlara yanşıyor. Korkmuyorum. Sarhoş asker öldürmeyi beceremez, en azından öyle olacağını umuyorum. Çeyrek saat içinde, salonun ışığını açık bırakarak çekip gidiyorlar.

Gece bitiyor. Samanyolu, bir hale gibi çevresini saran belli belirsiz bir ışıltı içinde soluyor. Ufukta şimdiden Muhabura volkanını seçer gibi oluyorum. Profilden, bıçakla oyulmuş yarım ay gibi beliriyor. Aramızda kaç kilometre var? Altmış mı? Yetmiş mi? Özgürlüğe bu kadar yakın olup da ulaşamamak!

Samanyolu tamamen yok oldu. Hutular yalnızca geceleri cinayet İşler, diyorum kendimi rahatlatmak için, çünkü öldürmekten korkarlar.

Şimdi, kesin bir sükûnet egemen. Katillerin de uyumaya ihtiyacı var.

4. Bölüm

Bir şişe viski, birkaç boş bira şişesi. Sabah geri döndüğümüzde, salondaki masada bunları buluyoruz. Çocuklar sokağı gözlüyor. Bomboş. Saat altı, gün ağarmak üzere.

Radyoya atılıyorum. Ruanda radyosu. Klasik müzik. Anlamı: ulusal matem. İstasyon değiştiriyorum. RTLM. Serbest Bin Tepe Radyo-Televizyonu. Radyo, evet. Televizyon, hiç var olmadı. Serbest, iktidar çıkarına demek oluyor. Bin Tepe, evet, benim ülkem, bin tepe ülkesi. Onlardan birinin yamacında, kocam ve çocuklarımla birlikte yaşıyorum. Daha ne kadar sürecek bu? Geride kalan yaşam süresini hesaplamanın bir anlamı var mı acaba? Şimdiden bir ölüyüm.

RTLM, rastgele bir şarkı yayınlıyor.

Son ezgiler. Ruhsuz bir ses, geceyle gelen ölümleri birbiri ardına sıralıyor.

Kigali eyaleti, Kanzenze bucağı, Ntarama bölgesi. Ölüler: Sevinçli bir nefretle telaffuz edilen dört ad. Byumba eyaleti, Kibali bucağı, Buhambe bölgesi. Ölüler: üç ad. Gitarama eyaleti, Muşubati bucağı, Remera bölgesi. Ölüler: on yedi ad, bir ailenin tamamı.

Demokratik bir seçimin ardından, gece radyosundan seçim sonuçları veriliyor sanki. Doğum yerim olan ve neredeyse tüm ailemin yaşadığı Butare eyaletinin adı geçmiyor. Orada katliam olmadı mı acaba?

Bir müzik arası. Yine karşımızda Bikindi ve ölümcül şarkıları var.

İstasyonun en iyi sunucusu olan Kantano, gür sesiyle cinayete çağrıda bulunuyor. Sönük sesli yardımcılarından biri, gösteriyi destekliyor.

"Sevgili Juvenal Habyarimana’nın hamamböcekleri tarafından iğrenç katli ile, onunla birlikte 21 Ekim 1993’te öldürülen Burundi’nin özlenen başkanı

Melchior Ndadaye’nın intikamını alalım," diyor. "Yılanın izini her yerde sürün ve onu öldürün. Harika çabalarınız sonucu, dünya sonsuza dek kötülükten kurtulsun!"

Üçüncü bir soykırım yamağının sesi ciddi ve ifadesi kuru.

"Hutu ile hamamböceği birbirinden nasıl ayırt edilir? İşte size birkaç yöntenı:

Hamamböceğinin kesici dişleri birbirinden ayrıktır.

Hamamböceği dar topukludur.

Hamamböceğinin kaburgası yedi çifttir.

Dişi hamamböceğinin baldırlarında, kalçalarına yakın çatlaklar vardır.

Hamamböceği ince burunludur.

Hamamböceğinin saçları daha az kıvırcıktır.

Hamamböceğinin kafatası arkaya doğru uzundur, anlı da eğiktir.

Hamamböceği uzun boyludur ve bakışı kurumludur.

Erkeğinin gırtlağı çıkıktır."

Yine müzik. Zaireli bir grup. İnsanı saran, dizginsiz, neredeyse uçuk bir ritim.

"Hatırlayın," diye gürlüyor bir ses, "Aruşa Anlaşması denen o kâğıt parçası, ülke arşivlerinin dosyalarında yer alıyor. Beyazlar tarafından zorla kabul ettirilen çok partililiği hatırlayın. İç işlerimizi idare etmemizi engellemek isteyen MINUAR’ın iğrenç varlığını hatırlayın. Bir yıl önce isyancıların neredeyse zaferle sonuçlanan saldırısını hatırlayın. Kigali’yi ele geçirmek üzereydiler. Bugün her Hutu ailesinin, her bir Hutu’nun ülkesine karşı bir görevi var. Basit bir görev bu: hamamböceği-yılanı yok etmek. Palalarınız işe yarasın! Fırsat çıktığı halde yılanı öldürmeyen Hutular da gebersin. Hangi siyasal kesimden olduğunuzu unutmalısınız, hepiniz aynısınız, çiftçi çocuklarısınız, tek bir ortak düşmanınız var; o da hamamböceği."

Yine müzik. En sevdiğim şarkıcı, Masabo. Bin tepeli ülkenin, kuzey volkanlarının, merkez tepelerin, doğudaki ovanın şarkısını söylüyor. Melodinin çizgisi ülkemi betimliyor sanki. Masabo? RTLM’de ne işi var

onun? Yoksa sen de mi bir hainsin? Şehvetli şarkılarınla daha dün içimi titreten sen, bir Tutsi’yi öldürebilir misin?

Yeni bir seçim listesi. Tanır gibi olduğum bir ses. Kim öldüğünü çıkaramıyorum. Gisenyi’de iki rahip, hemşireler tarafından katledilmiş. Kigali’de, bir hastanede ölüler bulunmuş. Her seferinde, katliamların sorumluluğu Yurtsever Cephe’ye yükleniyor. Kigali eyaleti, Nyarugence bucağı, Nyamirambo bölgesi; ölüler: Kayijuka Théoneste, Rukera Stanislas, Mulindwa Epaphrodite, Mukanvego Antoinette ve kızı Mukandoli Françoise, Kigali Hastanesi’nde yaralanma sonucu ölen Muganga Mukagasana Yolande. Birden, sunucunun sesini tanıyorum. Neydi adı?

Joseph bana dönüyor.

"Nasıl olur? Senin ölümünü duyuruyorlar."

Kafamı eğiyorum, ölmediğim için neredeyse utanç duyuyorum.

Telefon sesi bizi yerimizden sıçratıyor. Bir dost başsağlığı diliyor. Öldüğümü duymuş. Joseph ona teşekkür edip bir saniye beklemesini istiyor. Almacı ben alıyorum.

"Benim, Yolande, ölen benim!"

Kahkahayı basıyorum. İçten gelen değil de, sinirli bir kahkaha. Haykırmak istiyorum.

İçimden, "Evet, benim, Muganga Yolande Mukagasana. Ben canlıyım," diye haykırmak geliyor.

Haykırmıyorum, ağlıyorum.

"Ben Yolande’ım, ölmedim. Anlamıyorum. Öldüğümü söyleyen kim?"

"Noel Hitimana."

"Noel mi? Radyoda konuşan o muydu? Anlayamamıştım."

"Tanır mısın kendisini?"

"Tanımak mı? Komşumdur."

Misyonerlerin iyi terbiye edemedikleri siyah kadınlara özgü tüm hırsım yüzeye çıkıyor.

"Hutuları öldürmek için Uganda’da staj gördüğümü söyleyen oydu! Hadım

edeceğim o serseriyi! Onu tanımak mı? Taşaklarının şömineye tutulduğu bir salonda yüz yıl yaşamak isterdim. Uzun uzun yaktıktan sonra onları yiyebilirdim."

Çöküyorum. Özür diliyorum. Noel’in taşaklarım yemek gelmiyor içimden. Üzgünüm, hepsi bu. O kadar. Üzüntü. Evet, hissettiğim bu İşte. Yalnızca üzüntü. Üzgün bir kadınım. Almaç elimden düşüyor. Beni arayan kimdi peki?

Radyo nefret yayıyor. Bana asıl dokunan, Tutsi Sözcüğünün hiç geçmemesi. Yılandan, hamamböceğinden, düşmandan, hainden söz ediliyor. Tutsi adı hiç anılmıyor. Adımı telaffuz edebilecek bir düşmanım olsun isterdim. Tutsi Muganga. Tutsi Muganga Yolande Mukagasana. Radyonun Tutsi kimliğimi anacak kadar cesareti yok. Etnik kimliğim telaffuz edilmediği için, kendimi yalnız hissediyorum. Gururluyum, Tutsi olduğum için gurur duyuyorum.

Radyo, insanlara barikatlar kurup bunları korumalarını buyuruyor: "Ülkenin dört bir yanında, herkes barikatını korumalı. Her bir Tutsi, her bir Hutu, en yakın barikata gidecek. Barikatı başında olmayan kişi ülkesine ihanet etmiş sayılacak. Her barikatın bir başkanı var, ne yapılacağını o bilir ve insanlara görevlerini bildirecektir. Kimse mahallesinden ayrılmasın. Barikatta tanıdık gelmeyen herkesten kimlik belgesini isteyin. Bir hamamböceği ise, yakalayın. Barikat başkanı kendisine ne yapılacağını size açıklayacaktır."

Joseph’in kollarına yığılıyorum. Uzun süre ağlıyoruz.

"Bu insanlar çıldırmış!"

"Bilmiyorum, Joseph. Hiçbir şey anlamıyorum."

"Mümkün değil bu!"

"Bilmiyorum!"

"Tutsilerden barikata gidip gebertilmeyi beklemeleri istenmiyor herhalde!"

Joseph hıçkıra hıçkıra ağlıyor.

"Yaşamak istiyorum, Yolande. Yaşamak istiyorum. Adi biri gibi kendimi öldürtmek istemiyorum..."

Cümlesi havada kalıyor. Uzun sessizlik. Bakışıyoruz.

"Joseph, bir şeyler yapmak gerekiyor."

"Ne?"

"Bilmiyorum."

"Ben de öyle,"

Birden, haykırıyorum.

"Bir şeyler yapsana! Karar ver! Bir karar al. Harekete geç, lanet olsun!"

"Ne yapacağımı bilmiyorum."

"Ne yapmak istediğini ben biliyorum. Ölmek istiyorsun."

Öfkem burnumda. Tepiniyorum. İçimden kocamı tokatlamak geliyor.

"Yolande."

"Ne? Ne var?"

"Yalvarırım, sakin ol."

"Çıldırmak üzereyim, Joseph."

Hıçkırıklara boğulma sırası bende.

"Joseph, özür dilerim. Bağışla beni, Joseph'çiğim. Ne dediğimi bilmiyorum. Yalvarırım bir şeyler yap. Bu insanlar sadist! Aptal planlarına koyun gibi uymaya zorlayacaklar bizi. Deli bunlar. Hepsi hasta. Bir şeyler yap."

Joseph'in eli yanağımda. Şefkatinden nefret ediyorum, harekete geçemeyen bir erkeğin şefkatinden nefret ediyorum.

"Dinle Yolande, bak ne yapacağız."

"Ne, söylesene."

İnancım kalmadı artık.

"Sen çocuklarla birlikte çalılıklar arasında saklanacaksın. Madem ki öyle gerekiyor, ben barikata gideceğim. Ancak size yiyecek getirmek için arada bir kaçmaya çalışacağım."

Kocam bir karara vardı, belki de hayatının ilk büyük karan bu.

Gurur kaplıyor içimi. Seviliyorum. Bir erkek benim için ve bana verdiği çocuklar için kaygılanıyor. Kendimi yeniden bir kadın gibi hissediyorum.

"Biliyorsun Yolande, seni bulamadıkları sürece, beni hayatta bırakacaklardır. Seni ele verebilmem için."

"Peki ama neden beni istesinler?"

"Çünkü sen mahallenin en göze çarpan kadınısın."

"Ben mi?"

"Evet, sen! Bunu gayet iyi biliyorsun! Seni seviyorum Yolande."

Beş gün boyunca böyle yaşayacağız, çalılıklarla ev arasında, dışarı çıkamadan, beslenemeden. Garip olan şu ki, eve gece değil de, gündüz gitmek daha az tehlikeli. Belki de aydınlıkta gitmeye cesaret edemeyeceğimizi düşündükleri için, gün içinde bizi orada arama zahmetine katlanmıyorlar. Oysa geceleri, düzenli olarak eve geliyorlar. Askerler ilk gece arabamıza el koydular. Kız kardeşim Hilde ise, bir sabah bizden ayrılmaya karar verdi.

"Sonuçta beni öldürseler de fark etmez! Artık bunun hiç önemi yok. Gidip kendimce saklanacağım. Çocukları tehlikeye atmak istemem. Çalılık içinde dağılmamız daha iyi olur."

Onu Öpüyorum. Kendisini tekrar göreceğim gibi bir his var içimde. Onun için korkmuyorum. Gülümsüyorum.

"Hâlâ gülümseyebilme gücünü nereden buluyorsun?" diye soruyor, neredeyse kıskançlığa kapılarak.

Yanıtlamıyorum.

Evimizin neredeyse tam karşısında, komşu barın önünde bir barikat kurulu. Araçların geçişini engellemek için dar sokağa atılmış birkaç dal yığınından ibaret. Nöbet değiştiren erkekler tarafından gece gündüz korunuyor. Mahallenin ikinci barikatı bu, bir başkası da, dispanserin yakınma kurulmuş. Bir gece, milislerin sohbetini dinlemek için barikata yaklaşıyorum. Bar lambasının altında bir tüfek parlıyor. Sarhoş erkekler, sigaralara sarılmış yasadışı keneviri tüttürerek kahkahalar atıyor. Muganga'yı ele geçireceklerine ant içtiklerini duyuyorum. Hakkımda akıl almaz bir sürü hikâye anlatıyorlar. Sözde bir asiymişim, Kigali'deki olay

konusunda Uganga'daki isyancılara bilgi vermişim, hatta Ruanda Yurtsever Cephesi'nde albaymışım.

Bir milis, nöbeti devralmaya geliyor. Elinde bir bira şişesi var. Yere tükürüp kolunun yeniyle ağzını siliyor.

"Ne konuşuyordunuz?"

"Muganga hakkında."

"Muganga! Eh! Onun hakkında çok şey duydum."

"Ne?"

"Dinle ufaklık, sen henüz gençsin. Beni iyi dinle! Dallaire'i tanır mısın?"

"Dallaire'i mi? Mavi Miğferlilerin başkanını mı?

"Evet! Söylendiğine göre, Muganga onun metresiymiş!"

Dallaire! Ne saçmalık! Onu tanımam bile. Keşke neye benzediğini bilebilseydim.

"Dallaire?"

"Mahallenin tüm milisleri bunu biliyor, ufaklık."

Delikanlı bilgiçlik taslıyor.

"Ben de bir şeyler biliyorum. Söylendiğine göre, göğüsleri upuzun, muz şeklindeymiş, bütün Tutsilerde olduğu gibi."

Adamlar gülüşüyor. Ancak bir kadın çığlığı basıyor:

"Ben onları kesme onuruna ve ayrıcalığına sahip olmak isterim! Muganga'yı bulursanız, göğüslerini kesebilmem için öldürmeden önce beni çağıracağınıza söz verin."

Bir adam, isteği yerine getireceklerine söz veriyor. Kadın ona teşekkür ediyor.

Ah! Bu kadını tanıyorum. Mayimuna bu. Ruanda Havayollarında çalışan Esperance Mayimuna. Göğüslerimi kesmek ha, ne garip bir umut!

Bütün erkekler gibi, kocam da evine en yakın barikatı korumak zorunda, ancak oraya sadece günde birkaç saat uğruyor. Barikatla çalılık arasında, disiplinsiz bir okul çocuğu gibi mekik dokuyor. Yazgısına boyun eğmiş. Ne

zaman öleceğini bilmiyor, tek bildiği günün birinde bunun olacağı.

"Neden seni hemen öldürmüyorlar?"

"Çünkü Hutular mahallenin sarılmış olduğunu, bizim kaçamayacağımızı biliyorlar."

"Başka bir deyişle, cehenneme göndermeden önce birkaç gün daha kaygı içinde yaşamamızı sağlıyorlar."

Hutular haklı. Joseph ve ben, evimiz, birkaç çalılık ve birkaç ağaçtan oluşan bir mekânda serbestçe, ama dört bir yandan kıstırılmış durumda yaşıyoruz. Bizi hemen öldürmek neye yarar? Birkaç gün daha dehşet içinde yaşamamız onlara daha eğlenceli geliyor. Hatta belki de Joseph'in sonunda Tutsileri öldürmeye başlayacağını umuyorlar.

Barikata her gidişinde, benim nerede olduğumu soruyorlarmış. O da her seferinde, çocuklarla birlikte kaçtığımı, hiçbir şey bilmediğini söyleyerek karşılık veriyormuş. Bazen askerlerden biri ona tokat ya da yumruk atıyormuş. "Benimle dalga geçiyorsun, Joseph. Nerede olduğunu pek güzel biliyorsun!" Joseph inkâr ediyormuş.

"Her seferinde inkâr ediyorum. Seni bulmadıkları sürece, konuşturmak içini beni hayatta bırakacaklarım biliyorum. Kurtuluşum, seni bulamamalarına bağlı."

Katliamlar, üniversite kenti olan güneydeki Butare dışında, bütün yurt topraklarında yaygınlaşmış. Her sabah, radyo sunucusu buz gibi bir sesle bitmek bilmez ölü listelerini okuyor. Arada bir, dostlarımın ya da akrabalarımın adlarını duyuyorum. İşler kötüye gidiyor. Mahallenin fanatikleri yine etkin bir biçimde beni aramaya başlayacaklar.

Daha fazla bilgi nasıl edinilebilir?

Barikata bir tüfek mesafesinden, düşmanlarımla neredeyse burun buruna casusluk yapıyorum.

Sözde, rahibe kılığına bürünüp karşı tepe Rebero'daki Ruanda Yurtsever Cephesi'nin asilerine katılmışım. Ayrıca, mücadeleye teşvik için askerlerle yattığımı da öğreniyorum.

Bir milis, radyosunu açıp sesini bütün mahalleye duyuruyor.

Ruanda’nın yeni bir başkanı olduğunu öğreniyorum: Tek tutkusu soykırıma davet niteliğinde söylevler çekmek olan, Theodore Sindikubuabo.

"Ülkenin güvenliğini yeniden sağlayan cesur ordumuzu kutlayalım... Askerler ve hükümet ülkeyi yönetmek için anlaştılar... Sayısal çoğunluk sizin, yasalara dayanarak, size destek veriyorum…”

"Sevgili yurttaşlar," diye devam ediyor sunucu, "on Hutu komutanını hatırlayın. Bir Hutu’nun asla bir Tutsi’ye acımaması gerektiğimi, Tutsi’nin işinde dürüst olmadığını, her bir Hutu’nun mevcut ideolojiyi yayması gerektiğini unutmayın, vb."

Şu serseri Bikindi’den bir şarkı daha. Artık kimse beni Bikindi dinlerken göremez.

Seferimden yokuş yukarı geri dönüyorum, birkaç avokado, şeker ve çabucak haşladığım biraz pirinci almak için eve uğruyorum. Çocuklarım, güneş altındaki kar gibi eridiler, Christian ile Sandrine’in yüzleri uzadı. Nadime daha iyi dayanıyor. Bense, tanınmaz haldeyim. Karın ve kalça etlerim sarkmaya başlıyor. Galiba sürekli gözlüğüm, nişan yüzüğüm ve küçük pilli radyomdan söz ediyorum. Çalılıkta geçirdiğimiz ilk gece onları kaybettim. Hâlâ arada bir onları arıyorum, neredeyse saplantı halinde.

Asilerin tepeye, ulaşmaları dışında, hiçbir umut görmüyorum. Karşı tepeyi çoktan ele geçirmişler. Neden bu kadar geciktiler?

RTLM hâlâ ne anlatıyor acaba? Barikata geri dönüyorum.

İki şarkı arasında bir cümle duyuyorum: "Bene Sebahinzi murabe maso." Anlamı şu: "Sebahinzi’nin oğulları dikkatli olsunlar." Özel bir ad olan Sebahinzi, biz Ruandalılar için "çiftçi baba" anlamına gelen bir söz oyunudur. Böylece, çiftçi babanın oğullarının dikkatli olmaları gerektiğini anlıyoruz. Ayrıca tüm Ruandalılar, hamamböceği ya da yılanın Tutsi olduğu gibi, çiftçi babanın da Hutu olduğunu bilirler. Bir yabancı için, tamdık biri olmayan Bay Sabahinzi’den söz eden bu sıradan cümle, bizim için çok büyük bir anlam taşıyor, "Hutular dikkatli olsun!" demek oluyor. Ruanda dilini bilmeyenler için, soykırım sonsuza dek açıklamasız kalacaktır. Hoşgörüsüzlükler her zaman mecazla ifade edilir ve Kinyaruanda, bu durumun baskın olduğu bir dildir. Batılı himayecilerin Habyarimana rejiminden, RTLM radyosundan yapılan soykırım çağrılarını

ılımlılaştırmasını istemekte neden ısrarcı olmadıklarını ancak bu açıklayabilir. Hatta birtakım Belçikalı gazeteciler bu göstermelik serbest radyonun dümen suyunda. Bilgisizlikten mi acaba?

5. Bölüm

Mamafis, bir Tutsi kadını. Mart ayının sonlarında dispanserimde doğum yaptı. Dul bir kadındı ve dul bir Hutu’yla yeniden evlendi. Birbirlerine çılgınca âşık oldular. İlk evliliklerinden üç, ikincisinden iki çocukları var. Sonuncusunun adı Mpore, dispanserim de bu adı taşıyor ve yaklaşık olarak 'Teselli’ anlamına geliyor. Anastase, ılımlı bir Hutu; ancak erkek kardeşi aşırı kanatın partisine katıldı ve başkanlık koruma üyesi oldu. Birkaç ay önce aralarındaki bir kavgaya tanık olduğumu anımsıyorum.

"Hutu olduğunu söylemen anlamsız. Büyük babamız Tutsiydi. İhmal sonucu sürüsünü yitirdiği için Hutu oldu. Hutu ve Tutsi birer ırk ya da etnik topluluk değildir. Birer kast, ahlaki ya da sosyal sınıflamadır."

"Canımı sıkıyorsun, Anastase. Kimlik belgende ne yazıyor? Hutu olduğunu, öyle değil mi?"

"Etnik kimlik belgesi! Sürekli değişim içinde olan toplumumuz hakkında hiçbir şey anlamamış olan Belçikalıların icadı."

"Belçikalıların icadı mı? Eh! Senin karın Tutsi! Bak ona. Uzun boylu, güçlü bacakları var. Bu bir ırk özelliği değil mi?"

"Tutsi olduğu doğru. Ama büyük babasının babası Hutu’ydu. Zeki bir adamdı. Babasından dört hayvan miras kalmıştı ona. Kendi oğluna altmış hayvan bıraktı. İşte bu nedenle sonunda ona 'Tutsi’ dediler, çünkü zengin olmuştu."

"Bir Tutsi’yle evlenmiş olmana anlam veremiyorum. Halkımızın, Ruanda’nın düşmanısın sen."

"Ruanda’nın düşmanı değilim. Hutularla Tutsiler kardeştir. Tıpkı, çocuklarımın kardeş olduğu gibi."

"Çocukların kardeş değil. Onlar birer Hutu; Hutu ile Tutsi kanının birleşmesi olan sonuncusu dışında. İstersen ona *Hutsi* de diyebilirsin! Doğacak olan da yine bir *Hutsi."*

"Senden utanıyorum. Bu ayrımcılık, bu Tutsi nefreti, bu farklılıkları öne sürme çabası, bütün bunlar ülkeme utanç veriyor. Ruanda'da iki değil, tek bir etnik topluluk var. Hepimiz kardeşiz. Ruandalıyız."

"Hutuların iktidarı ele geçirmelerinin nedeni, Belçikalıların desteğiyle Tutsilerin onu yüzyıllardır tekel altında tutmalarıdır."

"Beyazların desteği mi? Bana öyle geliyor ki, beyazlar ceketlerini ters yüz edip Hutuları desteklemeye koyuldular. Beyazlar her zaman çıkarlarından yana olmuşlardır."

Tartışmanın sonu kötü bitti, Anastase'ın kardeşi bir bira şişesini duvara fırlattı. Gece yarısı, Anastase'ın evi yaylım ateşine tutuldu. Mamafis'in koluna bir kurşun saplanmıştı. Heyecan, doğumun başlamasına neden oldu. Beklenen tarihten kırk gün önce acilen dispanserime geldi. Mpore iki kilo doğdu. Mamafis'in sütü yeterli olmadığı için, kısa bir süre önce doğum yapmış olan bir komşu kadının sütü sayesinde onu kurtarabildim.

'Anastase zayıf bir erkek, karısını ve Tutsi kanıyla melez olan iki çocuğunu vuracak cesareti yok,' diyorlardı barikatlarda. Karısı duymasın diye, Tutsileri sadece geceleri öldürdüğü de söyleniyordu.

11 Nisan akşamı, Mamafis'in aşçısı çalılıklar arasından bana sesleniyor. *Hanımefendi*'nin çocuklarımı evinde saklamayı önerdiğini, Anastase'ın da, Tutsi olmalarına rağmen onları koruyacağını söylüyor.

"Mamafis'in evine gitmek mi!" diye haykırıyorum. "Ama bu çok tehlikeli! Çıplak bir ovayı geçmek gerekir. Olanaksız."

Otlar arasındaki dar yoldan atılan iki el bombası beş metre ileride patlıyor. Karar vermemi sağlıyorlar. Joseph'e sarılıyorum.

"Yolande, İmana'ya emanet ol."

İmana mı? Onu düşünmez olmuştum.

"Ya sen, Joseph?"

"Ben mi? Beni öldürmezler. Seni ele geçirmedikçe beni öldürmezler. Seni

korurken kendimi de korumuş oluyorum. Korkmuyorum."

Joseph'in cesareti beni şaşırtıyor. Kocamın cesur bir erkek olmadığını biliyorum. Ölümden korkar o. Beni şaşırtıyor. Belki de ölümden korktuğu için seviyorum onu. Bir çocuk olduğu için,

Ben yalnız bir kadınım.

Çocuklarımı saklı oldukları yerde bulmaya gidiyorum. Yüz ifadeleri birden beni ürkütüyor. Özellikle de Christian. Öyle zayıflamış ki. Sandrine'in de gözleri şişmiş, kıpkırmızı. Nadine ayağa kalkıyor, kalçalarına kayan eteğini tutuyor bir eliyle.

Otoriter görünmeliyim.

"Soru sormadan beni izleyin."

"Peki ama neden? Ne yapacağız?"

"Sus, Nadine."

Nadine birden yere düşüyor.

Alnını tutarak, "Susadım," diye inliyor.

Christian çalılıktan atlıyor. Koştuğunu görüyorum. Hutuların işgal ettiği bir eve süzülüyor, Onu çağırmaya cesaret edemiyorum. Özenle tuttuğu geniş bir tencereyle, geri çıkıyor.

"Al," diyor kız kardeşine, "İç. Süt bu."

Bana bakıyor. Gururlu. Bir Hutu'nun mutfağından bir tencere sıcak süt çaldı. Kimse kendisini görmedi. Savaşın ne demek olduğunu oğlumun bildiğini düşünüyorum. Onunla gurur duyuyorum.

Süt çok sıcak, içmek için biraz beklemek gerekiyor. Sandrine tencereye ellerini daldırıyor, sütü avucuna doldurup yukarıdan aşağı akıtıyor.

"Böyle daha çabuk soğur."

"Ama ellerin yanacak," diyorum.

"Yansın! Ne fark eder? Kardeşim susamış."

"Süt tiryakisi Tutsiler" deyişini düşünüyorum. Çocukken bana anlatılan şu masal geliyor aklıma:

"İmana bir akşam, en sevdiği ülke olan Ruanda ya inmiş. Bir Tua çocuğuna, bir Hutu erkeğine, bir de yaşlı Tutsi'ye birer çanak süt vermiş. Sonra uyumak için tepeye çekilmiş. Ertesi sabah geri dönmüş. 'Sütümü ne yaptın?' diye sormuş Tua'ya. Çocuk uykusunda döktüğünü açıklamış. 'Ya sen, Hutu, söyle bana, dün sana emanet ettiğim süt nerede?' Adam, 'Süt mü? İçtim onu, çok susamıştım,' demiş. Bunun üzerine İmana, yaşlı Tutsi'ye dönmüş. O da kendisine süt çanağını uzatmış. 'Sana verdiğim süt hoşuna gitmedi mi yoksa?' diye sormuş İmana öfkeyle. 'Gitti, efendimiz. Hem de öyle hoşuma gitti ki, döndüğünde sana geri vermek üzere onu saklamayı yeğledim."

Hutuların bu tür efsaneler yüzünden bizden nefret ettiklerini düşünüyorum.

Nadine süte dudaklarını değdirmeyi becerebiliyor ancak. Hemen ardından kusuyor. Tencereyi çalılık içinde bırakıyoruz, İmana'nın oğulları olan kuşlar, belki de gelip susuzluklarını giderirler.

Christian ile Sandrine parmaklarını bitiştirip yenik düşmüş bir kraliçeye ganimet götüren taşıyıcılarınkine benzeyen bir oturak oluşturuyorlar. Nadine yerleşiyor. Yola çıkıyoruz, ben önde, üç çocuğum arkada.

Araziler arasından patika bir yol çıkıyor, göze çarpmadan oradan geçeriz. Neredeyse yüzümüz gülüyor. Mutluyuz.

Bir barikat. İki adam, muz birası içerek kenevir tüttürüyor. Çocukları uyaracak zamanı zor buluyorum. Otlar arasına atılıp göze çarpmamak için sürünüyorlar, Ben de aynısını yapıyorum. Adamlar bizi gördü mü acaba? Bize doğru geliyorlar, ama bir şeyden kuşkulanmış halleri yok. Tur atıyorlar, tüfekleri çaprazlamasına omuzlarında.

"Korkuyorum. Pusuya düşmekten korkuyorum. Bara gidip yedek güç isteyelim. Hamamböceklerinin burada saklandığından eminim! Otların kıpırdadığını gördüm."

Sandrine'in bacağına bir tırtıl tırmanıyor. Çığlık atmak istiyor, ama kendini tutuyor. Tırtıl, kaşıntı yapan tüylerini teker teker kızımın derisine bırakıyor. Sandrine kıpırdamıyor. Bir fiskeyle, tırtılı bitkilerin arasına fırlatıyor, sonra sessizce tüyleri ayıklayıp bacağını ovuşturuyor. İki adam uzaklaşıyor. Kuşkulu bir hareket keşfettiklerinden ikisi de emin. On dakika sonra, peşimize bir alay Hutu düşüp pala darbeleriyle bitkileri biçecek.

Elli metre ötede, komşu Hutuların kümesini seçiyorum. Yine Hutular. Habyarimana öldürülene dek, dostumuzdular oysa. Evleri boşalmış görünüyor. Kümeslerinde saklanmaya karar veriyorum.

Engelle karşılaşmadan oraya varıyoruz. Karanlık birdenbire, bir dostluk belirtisi gibi bastırıverdi.

Sırtını yamaca dayamış, iki metre yüksekliğinde küçük bir kulübe burası. Otuz santim eni, elli Santim yüksekliği olan küçük bir kapıdan giriliyor içeri. Çocuklarım birbiri ardından içeri süzülüyor, kızlar kalçalarını geçirebilmek yan yan sürünmek zorunda kalıyor. Tavuklar, gelişimizi kutlarcasına uzun uzun gıdaklıyor. Christian, susturmak için onları okşamaya çalışıyor. Kıpırdamamasını söylüyorum ona.

Karanlıkta, hepimizin orada olduğumuzdan emin olmak için birbirimizi elliyoruz. Şu anda barikatta olması gereken Joseph'i düşünüyorum. Kocamsız, kümeste bir araya gelmiş olan güzel ailem benim!

Birbirlerini azarlayan bir erkek topluluğunun seslerini duyuyorum. Bizi arıyorlar.

Hatta içlerinden biri, "Muganga. Muganga. Sen olduğunu biliyoruz. Seni tanıdık. Teslim olursan, çocuklarına iyi davranırız," diye sesleniyor.

Donup kalıyorum. Saklanarak çocuklarımı tehlikeye mi atıyorum? Karanlıkta çocuklarıma iyi davranacağını söyleyen bu adama sevgi duyuyorum. Teslim olmak istiyorum.

"Bu bir tuzak anne," diyor Christian. "Gitme. Bu bir tuzak. Seni bulunca öldürecekler, sonra gelip bizi de öldürecekler."

İtaat ediyorum.

Oğlumun sözünü dinliyorum.

Neden itaat ettiğimi bilmiyorum.

Christian haklı olsa gerek. Erkek sözünün geçerli olduğu bir ülkede değiliz.

Yine de, ya bu adam doğru söylüyorsa?

Ama hayır, yalan söylüyor.

Sakın...

Teslim olmuyorum, nedeni ise kararlılığımdan çok, Christian’a itaatsizlik etmemiş olmak.

Sandrine soluk soluğa. El yordamıyla yanma yaklaşıyorum. Sıyırıp geçtiğim bir tavuk, hızlı hızlı kanatlarını çırpıyor.

"Piş hayvan, sus!"

Kızımın yanındayım, Boğulur gibi soluk alıyor. Bir astım krizine benziyor bu. Dikkatlice dinliyorum. Hayır. Astım değil. Bir alerji. Kümesin kapısına doğru çekip başını dışarı çıkarıyorum. Üç derin nefes alıyor.

"Anne, yıldızlara bak. Ne güzeller!"

"Evet, çok güzeller," diyorum konuşmayı kısa kesmek için. "Gel, gir içeri."

Sandrine, kümesin içine sırt üstü kayıyor. Uzun bedeni birden beni korkutuyor. O artık bir çocuk değil, bir kadın.

Uzaktan silah atışları duyuluyor. Joseph’i düşünüyorum. Belki de duyduğum onun ölümüydü.

"Susadım."

Konuşan Nadine.

Elimden geldiğince kümesten dışarı kayıyorum. Etrafta, el yordamıyla, bir kümes yakınında bulunması gerektiğini düşündüğüm su çanağını aranıyorum. Plastik bir eşyaya dokunuyorum, ellerimle onu okşayıp işlevini keşfetmeye çalışıyorum. Dikdörtgen biçimini algılıyorum, kenarlarında oluk gibi çizgiler, tepesinde bir tıpa var, açıyorum.

Tehlikeyi unutup sesimi yükseltiyorum:

"Su! Su!"

Tavukların su bidonu bu. Çabucak içeri taşıyorum. Elimle, Nadine’in ağzım arıyorum. Parmaklarımı dişlerimin arasına sokuyorum. Bidonu eğiyorum, bir yutkunma sesi. Nadine öksürüyor.

"İçecek! İçecek! Uzun süredir su içmemiştim."

Nadine’den sonra hepimiz içiyoruz. Suyun içilebilir olup olmadığını bilmiyoruz, ama ne önemi var. Susamışız. En az yirmi dört saattir gırtlağımızdan bir damla su geçmemişti.

Dördümüz kütle halinde uyuyoruz. İçmek içimize bir huzur, sükûnet duygusu verdi.

Mal sahiplerinin dönüşü gün doğarken beni uyandırıyor. Duyduğum kadarıyla gece boyu çok "çalışmışlar". Tok sesli bir adam iki baş kesmiş olmakla övünüyor. Bit diğeri, ince ve tiz sesiyle, ertesi gece tek başına bir baş kesmesi için ondan izin istiyor.

"Yarın akşam seni bir erkek yapacağım. Hamamböceğin senin olacak. Söz veriyorum."

Bir süre daha gevezeliklerini dinliyorum. Tavuklara içecek vermek için bidonu arıyorlar. Kümesin etrafında dolanarak biraz küfür ediyorlar, sonunda bir ibrik bulup bir çanağın içine su dolduruyorlar. Sonra da, tahminimce uyumaya gidiyorlar. Çocukları uyandırıyorum.

"Gitmeliyiz," diyorum fısıltıyla. "Burası çok tehlikeli."

Sessizce dışarı çıkıyoruz. Bahçeyi geçmeden nasıl kaçabiliriz? Çocuklar sırtıma, ardından omzuma tırmanarak, tepeyle aynı hizada olan kümesin damına yığılıyorlar. Sonra da birbirlerinden güç alarak beni çekiyorlar. Kaçıyoruz. Hutuların oturduğu iki ev arasından geçiyoruz. Christian, salon içindeki hareketleri gözlüyor. İçeridekilerin oturduklarını görür görmez, bize işaret edecek.

Yarım saat bekliyoruz. Birden işaret veriyor. Üçümüz birden atılıyoruz. Hemen ardından Christian da aramıza katılıyor. Evimize doğru tepeyi tırmanıyoruz. Joseph bizi görüyor, yanımıza gelip bize uzun uzun sarılıyor.

Hemen ardından kız kardeşim Hilde, ilk gün zorladığımız aralıktan geçerek yanımıza geliyor. Önünde, yedi yaşındaki bir çocuğu itekliyor; Çocuk, babasının isteği üzerine, saldırılacak insanlar listesinin başında yer aldığımı ve saklanmam gerektiğini bildirmek için gelmiş.

"Baban kim?"

"Acıyın bana!" diyor çocuk dehşet içinde. "Babam adını söylememi yasakladı. Saklanın."

Sabahın henüz taptaze havası içinde patlamalar duyuluyor.

Çocuk bir karacadan daha çevik hareketlerle, çalılığa dalıp kayboluyor.

Kaderimize boyun eğmiş gibiyiz, patlama bizi yerimizden sıçratmadı. Çalılıklar arasındaki ilk yerimize dönmeye karar veriyoruz. Kocaman bir şeker paketinin üçte birini bir eşarba boşaltıyorum. Çocuklar, iki Fanta şişesini berrak suyla dolduruyor. Joseph iki elinde birer yumurta tutuyor.

Beş yüz metre ötede, dispanserimin oralarda, beyazımsı bir duman bulutu yükseliyor.

Başka bir çocuk beliriyor o anda. İyi tanıyorum onu, dispanserimin komşularından biri.

"Muganga, Mpore'nin kapısını kurşun sıkarak zorlayıp her şeyi yağma ettiler. Pensleri temizlediğin aygıtı, *mikroskopları*, ilaçları. Ben de, sana geri vermek için telefonu aldım."

Çocuğa bakıyorum. Sağırlar dünyasında, çocukların son peygamberler olduğunu düşünüyorum. Ağlıyorum. Çocuğu kucaklıyorum. Adı dudaklarımın ucunda. Bir türlü anımsayamıyorum.

"Bütün kitaplarını yaktılar. Bahçeye yığıp üzerine gaz döktüler ve ateşe verdiler."

Aptallar. Tıp kitapları. İşlerine yarayabilirdi. Ama hayır. Bunu anlayamayacak kadar salak onlar.

Birkaç başlık geliyor gözümün önüne: Tropikal patoloji, ameliyat, ebelik patolojisi. Bir de Ruanda efsanelerini içeren kitap: *Ngucire umugani*. Hepsi kül olup gitti!

Benden çaldıkları ilaç torbalarını taşıyan iki kadın görüyorum yol üzerinde. Kadınlardan biri, bir şey gösteriyor, on iki kutuluk bir öksürük şurubu paketi seçiyorum. "Sıtma için," gibi bir şeyler duyuyorum. "Sıtma için mi? Ah, Tanrım! Ben de sıtmaya karşı sanmıştım!" diyor öteki kadın.

Barikattan bir çığlık duyuluyor, işkence edilen bir adamdan geliyor. Joseph hafifçe titriyor, artık saklanmak istemiyor. Onu ikna etmeyi başarıyorum. Olabildiğince çabuk çalılığa ulaşmaya karar veriyoruz. Christan, aile şefi gibi öne atılıyor, elli metrede bir, kendisini izlememiz için işaret ediyor. Çalılıklar içinden sinirli el kol işaretleri, kent merkezindeki bir kavşakta duran trafik polisi gibi bir hava veriyor ona.

Sıcak bastırmaya başlıyor

6. Bölüm

Ruanda güneşi hem bedeni hem de yüreği ısıtır. Asla yakmaz, yakmak istese bile rüzgâr onu engeller.

Çalılıklar arasında bir adam yürüyor. Saklandığımız yere doğru ilerliyor.

Fark ettiğim ilk şey, boynunun iki kenarından sarkan tavşan patileri oluyor. Birine bilmediğim bir şey saplanmış, öteki omzu süsleyen gereksiz bir kabarıklık gibi görünüyor.

Adam ufak tefek, hatta cılız. Siyah, mavi, yeşil renkli bir beresi var, ensesine inen bir kurdeleyle süslü. Kocamın da üye olduğu ılımlı bir parti olan Sosyal Demokrat Parti'nin simgesi bu.

Fermuarı yarı kapalı lacivert ceketinden, okuyamadığım dört siyah harf taşıyan kırmızı tişörtü görünüyor. Kolları dirsek altına kadar sıvanmış. Karnında dört el bombası taşıyor; kaldıracından asılmış iki tanesi ceplerinden sarkıyor, üç-tanesi de kemerine takılı.

Adam yaklaşırken, otlar arasında bir kot pantolonla iki kirli file buluyorum. Adam bir elinde yepyeni bir pala, diğerinde ise atılmaya hazır bir el bombası taşıyor.

Dosdoğru, Nadine'in saklandığı yere doğru ilerliyor. El bombalarını inceliyorum. Zeytin yeşili meyveleri andırıyorlar, bakır bir halkayla süslü, küçük avokadolar gibi delikli. Patlatıcının başı, ovulmuş gümüş ya da alüminyum gibi parlıyor.

Nadine'den üç metre uzaklıkta, yandan görüyorum onu. Kızımı gördü mü acaba, belli bir amacı olmaksızın nereye gidiyor? Palası parlıyor. Altmış-yetmiş santim uzunlukta, bir ucu kıvrık, diğeri ise kabza işlevi gören ve birbirine perçinlenmiş iki yarı yuvarlak tahtaya mıhlanmış kocaman bir

doğrama aleti. Sivri ucu dışbükey, budama bıçağının tam tersi. Pırıl pırıl, yepyeni. Belki de Fransız işbirliğiyle, Hutu halkına bedelsiz dağıtılmak üzere Habyarimana rejimi tarafından yakın tarihte satın alınmış mallardan birisidir.

Adam, dört bir yana sanrılı bakışlar fırlatıyor. Sarhoş gibi görünüyor, Başkalarından çok, kendinden korkuyor sanki. Gözleri, Tutsilerinki gibi kırmızı, burnu ince. Pislik içinde, sıska, üstü başı yırtık pırtık. Sergilerde, aylaklardan para koparmak için dolaşan yarım porsiyonluk birini andırıyor.

"Baban nerede?"

Nadine’i bulduğunu anlıyorum.

Kızım yanıtlamıyor.

"Korkma," diyor. "Ona kötülük etmek için gelmedim."

Nadine başını eğiyor. Gözleri bana kayıyor. Adam bunun anlamım çözemez.

Joseph kendini ele veriyor.

"André, buradayım. Neden beni arıyorsun?"

André hıçkırıklara boğuluyor.

"Beni iyi dinle, Joseph," diye başlıyor.

Terinin iri damlalar halinde aktığını görüyorum. Kocanı sakin.

"Dinle beni. Benim komşumsun, ne sana ne de ailene karşıyım. Ancak ayrım yapmaksızın bütün Tutsileri yok etme emrini aldım. Çocuklar, yetişkinler, arkadaşlar, hatta akrabaları da. Radyoyu dinle. Bu resmi bir emir. Seni neden aradığımı bilmek mi istiyorsun? Söyleyeyim. Bu çalılığı yakma emri verildi bana, çünkü burada saklandığından eminler. Seni uyarmak için geldim. Çalılığı ateşe vermek zorundayım. Git! Büyük annemin evine git, seni çok sevdiğini biliyorum. Ancak babamdan kendini sakın. Zalim ve ilkesiz biridir o. Büyük annemin evine gitmeni benim önerdiğimi sakın söyleme ona. Gidin ki çalıları yakabileyim. Hem seni, hem de kendimi koruyorum. Emirlere itaat eder gibi yapmama fırsat tanı. Biraz aşağıdaki şu patikayı izleyin, orada barikat yok. Yalnızca iki-üç dakika açıkta kalacaksınız. Seninkileri de götür. Şimdi bırak da, kimseyle

konuşmamış gibi yapayım. Yamacın altına-yürüyeceğim. Döndüğümde, gitmiş olmalısın. Ama sana verebileceğim tek öğüt, bağlı olduğun barikata gitmedir. Çünkü oraya yeterince sık gitmediğin, yurdunu asilere bıraktığın söyleniyor."

André uzaklaşıyor. El bombaları tehlikeli bir biçimde sallanıyor.

Joseph bana dönüyor. Yüzü grimtırak bir renk almış, gözleri yuvalarından fırlamış.

"Bu adamı tanıyor musun?"

"Evet. Sosyal Demokrat Parti'nin bölge kolundan. Toplantılarda tanışmıştık. Hiçbir şey anlamıyorum. Sanki başka biri olmuş. Bir ay önce, gülümseyen bir delikanlıydı. Nasıl korktuğunu gördün mü?"

André vadide yok oldu, Joseph barikata dönmeye niyetli değil, bize eşlik etmeye karar veriyor. Hafif titriyor. Artık iş çığırından çıktı!

Çocuklar ve ben, Mukecuru'nun evine doğru yola koyuluyoruz. André'nin büyük annesine, saygı gereği, Fransızca nine anlamına gelen "Mamie" diye sesleniliyor. Joseph, bir yılan gibi sürünerek bizi izliyor; onun hayatta kalması, bizimle birlikte olduğundan kimsenin kuşkulanmamasına bağlı. Elli metre boyunca, uzun otlar bizi saklıyor, ardından ova başlıyor. Dörtnala koşmaya başlamadan önce, bodur bir ağaç altında soluklanıyoruz. Daha otuz metre ilerleyemeden, etrafta sesler yükseliyor. Bir kadın, Afrika kültürümüzün özelliği olan ve elin tersiyle ağza vurularak uzun bir ezgi çığırmaktan ibaret olan o çığlığı atıyor. Hemen ardından, üç kadın daha beliriyor, ikisi küfür ediyor, diğeri de barikat bekçilerini çağırıyor.

"Yılanlar orada. Yakalayın."

Bir hafta önce tedavi ettiğim bir kadının sesini tanıyorum. Yeni yetmeler, sık çalıların arasında koşuşarak ava katılıyorlar. Sıska bir kol tarafından fırlatılan bir el bombası biraz uzakta patlıyor.

Yokuşa koşut, hendeğe benzeyen uzun bir çöküntü alanının girinti çıkıntısı arasına süzülüyoruz. Kısa bir süre orada kalıyoruz, sonunda Joseph geliyor. Çocukları önüme itiyorum; bu çukur boyunca yürürken, bulunduğumuz yer konusunda rakiplerimizi yanıltacağız. Birkaç dakika önce durduğumuz noktaya okkalı sopalarla donanmış yeni yetmeler vardığında, bir dizi

sütleğenin arkasında saklanmış durumda ve Mamie’nin evinden otuz metre uzaktayız. Sersem gibiler, izimizi vadinin daha aşağılarında arıyorlar, gülümsüyorum. Aralarında, bir bacağı sakat olan ve iki koltuk değneğinden destek alarak tek ayak üstünde şeşken altı yaşında bir velet seçiyorum. Bir zamanlar sıtmadan kurtarmış olduğum bir yumurcak daha görüyorum. .

Yüreğim sıkışıyor. Yardım ettiğim kişilerin bile bana ihanet ettiğini düşünüyorum. Başım dönüyor. Gökyüzüne ne; kötülük ettik ki, av yerine konuluyoruz? Kendimi aptal gibi hissediyorum. Ağlamaya çalışıyorum, ama gözyaşlarını çıkmıyor. Gülümsüyorum. Belki çocuklarımın ağladığımı görmemeleri daha iyi. Çitin içinde küçük bir muz ağacı lifi buluyorum. Sabırla çözüp pantolonumun kemer yerlerinden geçirerek belime sarıyorum. Atasözü ne der? Kemerin yoksa, ipten yap! Kotumun üzerimde durmasını sağlayan kilolarım beni terk ettiğinden, kemer takmak zorundayım.

Islıklar çınlıyor. Şifreli olduklarından, anlamını çıkaramıyorum. İki aralıklı uzun bir ıslığı, uzaklardan üç aralıklı bir başkası yanıtlıyor. Başka seçenek kalmadı, ne pahasına olursa olsun, Mamie’nin evine yönelmemiz gerekiyor.

Pis bir yaşlı kadın bu. Alacalı bir peştamal, uzun bir kırmızı etek ve kahverengimsi bir tişört; giymiş, Çıplak ayaklarının parmak aralarında, terin yardımıyla şekillenmiş küçük toprak topakları var. Bizi görünce ağlıyor ve hemen göz gözü görmeyen küçük bir odaya saklıyor. İyi kötü üst üste sıkışıyoruz. Azıcık gücüyle, kapının önüne bir hintdarısı havanı ittiğini duyuyoruz. Derinlemesine oyulmuş büyük bir taş, bu. Tokmak işlevi gören uzun bir taş yardımıyla, içinde tahıl öğütülür. Kapının önüne konulan nesnenin ağırlığı, belki de katilleri geri çevirip daha uzaklarda araştırma yapmalarım sağlayacak.

Milisler hemen ardından gelip evi araştırıyor, hiçbir şey bulamıyorlar.

"Senden habersiz içeri sızmadıklarından emin misin?"

Mamie kendine güvenerek yanıtlıyor:

"Kesinlikle eminim. Beni bulduğunuz yerde, eşikte oturuyordum, Eğer onları görürsem, bir uzun, iki kısa ıslık çalarım."

"Sen iyi bir kadınsın, Mamie. Hutular seni ödüllendirir."

Günümüzü hep, biri küçük odada geçiriyoruz. Fısıldaşarak konuşuyoruz. Nadine hafif hafif inliyor, susadı. Kapının altından itilen bir muz yaprağı bizi yerimizden sıçratıyor. Koklamak için eğiliyorum. Pirinç! Suda haşlanmış pirinç! "Teşekkürler, Mamie."

"Sessiz olun, kendinizi ele vereceksiniz."

Ardından başka yapraklar geliyor. Yine pirinç, dövülmüş bakla ve son olarak da, Mamie’nin kapının bir köşesinden akıttığı ve şapur şupur içtiğimiz su.

"Susuzlar çetesi, sessiz olun!"

Belki gece yarısına doğru, aksi bir erkek sesi duyuyoruz. Sorular soruyor. Mamie havanın yerini neden değiştirmiş? Mutfağı temizlemek için. Temizlik mi? Ama hiçbir şey temizlenmemiş ki! Doğru, çünkü evin yakınlarından geçen birileri hakkında uzun sorular soran milisler Mamie’yi engellemiş.

İki saat sonra, André’nin sesini tanıyoruz.

Babası ona bağırıyor, lanet okuyor, hakaret ediyor.

"Nasıl olur? Çalılığı boydan boya dolaştığın halde onları bulamamışsın!"

"Bilmiyorum baba. Onlar zeki insanlar."

"Sen de aptalsın. Sana oyun oynadıkları kesin, sen de inanmışsın. Bana Muganga lazım, bana o lazım! Muganga’yı bulacak kişinin bir daha kaygılanmasına gerek kalmayacağına yemin ettiler. Bu sabah çalılıkta kiminle konuşuyordun?"

"Nöbet tutan bir milisle."

"Adı ne?”

"Bilmiyorum. Onu tanımıyorum."

"Sana söylüyorum. O milis Muganga’yı benden önce ele geçirecek. O zaman da beni aptal yerine koyacaklar. Çünkü, Muganga’yı yakalayacağıma söz verdim onlara."

Konuşma, uzaklardan gelen birkaç ıslıkla aniden bölünüyor. Bitkinim. Sanırım uyur kalıyorum.

Bir tekme darbesiyle kapı gürültüyle açılıyor. Gün ışığıyla gözlerim kamaşıyor. Ufacık bir adam dikiliyor önümde; kapı onun yanında, dev bir saray kapısını andırıyor. Adam haykırıyor:

"Biliyordum! Dün akşamdan beri burada saklandığını biliyordum! Oğlum kendini ele verdi. Kendisini sorgularken yüzünün rengi attı,"

"Madem ki biliyordun, neden beni dün akşam öldürmedin?"

Sakin halim kendine olan güvenini sarsıyor. Bir yanıt arıyor. Birkaç duraksamadan sonra karşılık nihayet geliyor.

"Çünkü seni severim, Yolande. Başına kötülük gelmesini istemem. Ancak seni öldürmek zorundayım."

Mamie araya giriyor.

"Tek bir damla Tutsı kanı dökecek olursan, o kan hem senin hem de soyunun sopunun peşine düşsün.' Senin annenim ben Jean, bunu unutma."

"Umurumda değil! Tek istediğim, onları dışarıda görmek."

Zayıf eliyle beni kavrıyor. Direniyorum. Ayağa kalkıyorum.

"Beni öldüreceksen, haydi yap bunu. Elinde bir pala var. Haydi. Öldür beni. Fırsat eline geçmişken çocuklarımı da öldür."

Cesaretim, daha doğrusu onun cesaret sandığı ve aslında kurnazlıktan ibaret olan şey, hayatımı kurtarıyor. Jean bizi evinden kovuyor, ama bizi kimsenin göremeyeceği ve dosdoğru evime giden bir yol gösteriyor.

Jean, öldürmeyi beceremeyen bir fanatik. Nefret etmeyi biliyor ama, öldürmeyi bilmiyor.

Soykırım zehri bedende çözünmeye başladı, bütün organlar nasibini aldı. Aileler bölünüyor, oğul anasına saygı göstermiyor, ağabey kız kardeşini saymıyor ve kendisi gibi olanları seven kişi, artık yüreğinin yerinde bir taş taşıyor.

7. Bölüm

Su, bedenimden aşağı akıyor. Duş suyunu iri yudumlarla içiyorum. Serbest bir kadınım, yıkanabilirim. Yalnızca yıkanabilecek kadar serbest. Artık hiçbir şey bilmiyorum, ne soruyu ne de yanıtını. Belki de üç dakika sonra, milisler Jean'la birlikte gelip duştan beni çırılçıplak çıkararak ırzıma geçecek ve öldürecekler. Ölmeye razıyım, ama tecavüze uğramaya değil Öleceksem, hiç değilse temiz öleyim.

Banyoda uzun süre kalmaktan korkuyorum. Milisler beni giyinmiş bulurlarsa, belki de tecavüz etmeyi akıl etmezler. İlle de tecavüze uğrayacaksam, bari aşkı henüz tanımamış, en mutsuz Hutu tecavüz etsin. Bu benim alacağım son armağan. Çıldırıyorum. Ne düşüneceğimi bilemez oldum.

Duşumuzu seviyorum. Joseph'le benim için burası, ikinci yatağımız gibi. Sabahları burada buluşmaktan hoşlanırdık. Bazen çiçeklerle süslerdim. Büyük aynada kendimize bakardık. Çocuklar, duşun altında neden o kadar uzun süre kaldığımızı sorarlardı arada bir. Onlardan daha büyük olduğumuz için, yıkanacak daha fazla yerimiz olduğunu, bunun zaman, aldığım söylerdik.

Ancak bu sabah, büyük ayna solmuş bir çiçeği andıran bedenimi yansıtıyor. Joseph'i çağırıyorum. Koşarak geliyor,

"Kollarımdaki şu sivilcelere bak. Yok olmuş şu kalçalara bak. Baldırlarıma bak. Yaşlı bir kadın oldum."

Su, kırışmış cildimin üzerinden akıyor, buruşukluklar ırmak yataklarındaki yarıkları andırıyor.

Joseph isteksizce bakıyor bana.

"Ne düşünüyorsun?" diye soruyor.

"Şeyi..."

Şu duşu düşünüyorum. Aşkı.

"Şeyi…"

Cümlemi tamamlamaya cesaretim yok. Aslında, ne düşündüğümü bilmiyorum artık. Belki de her şey bitti.

"Ya sen ne düşünüyorsun?"

"Her şeyin bittiğini düşünüyorum. Ayın 13'ü, Yolande."

Oysa batıl inançları yoktur. Susuyor, ürperiyor. Tüyleri diken diken oluyor.

"Ben de yıkandım," diyor, bilmiyormuşum gibi.

Ancak bakışından, ne demek istediğini anlıyorum. Bu sabah birbirimizin ardı sıra girdiğimiz bu duşun, ölmeden önce arınmamızı sağladığını ima ediyor.

Joseph, Ruanda'nın renkleriyle bezenmiş ve R harfi yerine siyah bir gorilin yer aldığı bir banyo havlusu uzatıyor. Bu havlu, yeğenimin Kigali'de ev işlerine baktığı Belçikalı zoolog Jose'nin armağanı. Jose'nin ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu biliyorum.

Neredeyse şehvetle kurulanıyorum. Süngerimsi kumaşın derimi okşaması hoşuma gidiyor.

Ulusal bayrağımın sardığı küçük bir bank üzerine oturuyorum. Başım hafif eğik; kendiliğinden kopacağından korkarcasına bir elimle tutuyorum.

"Bak, Yolande. Bir zamanlar seni dinlememiş olduğum için lütfen beni bağışla. Günün birinde öldürüleceğimden eminim. Bunu hissediyorum. Her zamanki gibi cesur ol. Çocuklarla birlikte hayatta kalman için dua ediyorum. Bana bir anne, bir kız kardeş ve bir eş, yani her şey olduğun için Sana teşekkür ediyorum. Elveda. Barikata gidiyorum. Böylece, her şey bitecek."

Uzun bir süre yan yana, bitkin bir biçimde durup karşı tepeyi seyrediyoruz. Korkuyor muyuz? Joseph elimi tuttu. Konuşmuyoruz. Birden haykırarak beni uyuşukluğumdan sıyırıyor: "Cyanika! Cyanika'da ölseydim keşke!"

Joseph bana bunu bin kez anlattı. Olay 1963'te olur, kendisi on üç yaşındayken. Pala ve sopalarla donanmış adamlar evlerine girer. Babasını ve ağabeyini kıskıvrak bağlayarak götürürler. Joseph bir daha onları göremeyecektir. Kısa süre sonra adamlar geri gelip kızları götürür, anneyi Joseph'le yalnız bırakırlar. Anne, yoldan geçenler kız olduğunu sansın diye iyice özen göstererek oğluna bir kız elbisesi giydirip, saklaması için vaftiz babasına gönderir. Joseph vaftiz babasının evine varır, o da kendisini üç gün bir fasulye torbasında saklar. Aynı öldürücü silahları taşıyan aynı adamlar, vaftiz babanın evine gelip bütün evi araştırdıkları halde Joseph'i bulamazlar. Hakaret ederek, vaftiz babayı tokatlarlar. Küçük oğlanın ellerinden kaçtığını fark etmişlerdir. Vaftiz baba masum rolünü oynar. Adamlar gider. Öğleden sonra, vaftiz baba veda etmesi için Joseph'i annesine götürür. 'Neden, anneme veda ediyorum,' diye sorar Joseph. 'İstemiyorum, ben annemle kalmak istiyorum.'

Çocukluğunun geçtiği eve vardığında, alevler içinde bulur. Birisi içeriden seslenir. Joseph annesinin sesini tanır. Vaftiz baba pencereden alevlerin içine dalar. Joseph'in teyzeleri ve kuzenlerinden oluşan bir düzine kömürleşmiş ceset bulur. Her yeri yanmış bir kadını ayaklarından çeker. Oğlu Joseph'i çağırmaktadır kadın. Sıkılı yumruğunu uzatıp, 'Al, alsana!' der. Ancak kavrulmuş yumruğunu bir türlü açamaz. Bayılır. Hayır. Ölür. Joseph, annesinin parmaklarını tek tek açar. İçinde yirmi franklık bir banknot bulur. Çocuk vaftiz babasının evine döner. Ertesi sabah, adam onu Tutsilerin saklandığı Cyanika tapınağına gönderir. 'Git, git,' der sinirlenen vaftiz baba. 'Yine gelecekler, bu kesin. Yola koyul. Geniş caddelerden sakın.' Joseph vaftiz babasına sarılır. Yola çıktığında, gün henüz ağarmamıştır. Üzerinde hâlâ kısa bir beyaz elbise, başında da köylülerinki gibi boynundan bağlı mavi bir şapka vardır. İnsan sesleri duyduğunda, çalılıklara saklanır. Muogo'nun üzerindeki, sarmaşıklarla kaplı ahşap bir köprüye varır. Görünürde kimseler yoktur, köprüyü geçmeye koyulur. Arkasında, çalılıklara saklanmış üç adam peşine düşer. Adımları altında köprü sarsılır. Joseph korkudan felç olur. Adamlar çocuğu yakalar. 'Tutun onu,' der içlerinden biri. Anlaşılan, küçük bir kızın ırzına geçmek, hastalığına iyi gelecektir. Adam, bir eliyle düğmelerini çözer, ötekiyle de çocuğun giysilerini yırtar ve bir oğlan olduğunu fark eder. Öfkeyle haykırır, Joseph'i tuttuğu gibi ırmağa atar. Çocuk uyandığında, bir kadını yanında diz

çökmüş bulur. Peştamalları sırılsıklamdır, bir tanesini sıkarak suyunu akıtmaya çalışmaktadır. Joseph soluk alır, doğrulup oturur. Kadın peştamalını çocuğun çıplak bedenine sarar ve tek bir söz söylemeden onu götürür. Joseph tapınağa gitmesi gerektiğini söyler. 'Seni oraya götürüyorum,' der kadın. Tapınağın girişinde ayrılırlar. Joseph hayatını kurtaran kadını kucaklar. 'Adınız ne?' diye sorar. Ancak kadın yanıtlamaz. Gülümser ve çekip gider. Joseph birkaç ayını çocuk yurdundan yetim yurduna, yetim yurdundan aile yanına, aile yanından çocuk bakımevine geçerek doldurur, ta ki annemin teyzesi onu evlat edinene kadar. Joseph'i henüz bir çocukken, o evde tanımıştım. On beş yaşıma kadar, onun kuzenim olduğunu sandım.

Uzaklarda bir el bombası patlıyor. Joseph'in elinde en ufak bir kasılma hissetmiyorum. El bombaları normal bir şey oldu, tıpkı trafiğin yoğun olduğu saatlerde Ulusal Birlik Meydanı'nda çalınan kornalar gibi. .

Gençliğimde, Joseph benim için bir ağabey gibiydi. Evlendiğimizde, onun ablası olduğumu anladım. Ergenlik çağıma kadar, birlikte oyun oynadık. Kuzenim değil de, evlat edinilmiş bir yetim olduğunu o zaman öğrendim. İlk tepkim acımak oldu. Joseph böylece, benim sırdaşım haline geldi. Ona incinmiş bir delikanlı gözüyle, iyi niyetle bakıyordum. Buna karşılık, beni dinlemesi ve bana önerilerde bulunması gerekiyordu. Oğlanlarla yaşadığım küçük aşk öykülerini düzenli bir biçimde ona anlatıyordum. Beni nazikçe dinliyor, ama hep evlenmek için çok genç olduğumu, etrafımda dolanan oğlanlara dikkat yöneltmemem gerektiğini tekrarlıyordu. Sonra günün birinde, nasıl oldu bilmiyorum, evleniverdik. Joseph'e âşık değildim ve bu umurumda değildi. "Harlı ateş çabuk söner," diyordu annemle babam, kibrit alevi gibi parlayan aşktan kuşku duymam için. "Söndüğünde ise geride yalnızca külleri kalır," Aşka, tencere içinde yavaş yavaş kaynayan ve saatlerce piştikten sonra ancak tat kazanan çorba gözüyle bakılmalıydı. Evlenerek, onların öğüdünü tuttum.

Daha iyi tanıdıkça, Joseph'e hayranlık duymaya başladım ve yetim olduğu için ona acımaktan vazgeçtim. Christian'ın doğumunda, kocamda bir baba keşfettim. Nadine'inkinde, ona âşık olmuştum. Ruanda'da aşk budur işte.

Kavgalarımız mı? Hemen hemen tümü, çocukları korumak için yurtdışına gönderme gereği olup olmadığı konusundaydı. Joseph istemiyordu. Bense

istiyordum. "Neye yarar?" diyordu Joseph. "Gidip sığınma kamplarında yaşamak için mi? Hem bizi öldürürlerse, onlar da tıpkı benim gibi yetim kalırlar!" Konuşmalarımız saatler boyu sürüyordu. Sonunda hiçbir karara yaramıyorduk. Tartışmalarımız bazen kavgaya, dönüşüyordu. Hepsi de değişmez bir şekilde, Joseph'in çekip giderek evi ve çocukları bana bırakma önerisiyle sona eriyordu. Bazen boşanmaktan söz ediyorduk. Hiçbir zaman karar alınmıyordu. Ha evet, bir seferinde boşanmaya karar verdik. Ama bu bir şaka niteliğindeydi. "Ben gidiyorum," dedi Joseph günün birinde. "Ama ne de olsa bu evi çok seviyorum. Sen gitsen olur mu? Ne dersin?" - "Tamam. Yarın giderim." - "Öyle olsun. Ama son kez sevişelim." - "Peki, son kez bütün gece sevişelim, yarın da boşanırız," Ertesi sabah neşeli uyandım. "Mahkemeye gidiyor muyuz?" - "Mahkemeye mi?" diye sordu Joseph şaşkınlıkla. "Peki ama niye?" - "Boşanmak için tabii!" - "Boşanmak için mi? Doğru ya, unutmuşum." Birbirimize sarıldık. Hiçbir zaman mahkemeye gitmedik. Ve daha birçok kez seviştik, duşta, yemek odasında, mutfakta, depoda, bazen de yatak odasında. "Ne de olsa," diyordu Joseph gururla, "boşanmamızı annenle baban asla onaylamazlar, çünkü benim dünyanın en iyi insanı olduğumu biliyorlar."

"Üşüyorum!" diyor Joseph.

Sesi, dalmış olduğum düşünceleri bölerek beni yerimden sıçratıyor.

Avuçlarımın içinde Joseph'in elini sıkıyorum. '

"Elveda," diyor bana dönmeden, sabahın çiğ ışığında henüz mahmur bakışıyla.

Ağlamıyoruz, belki de ağlayamıyoruz.

"Herkes gibi barikata gidiyorum. Artık mücadele edemem. Barikata gidiyorum. Bağışla beni, Yolande."

"Bağışlanacak bir şey yok," diyorum sakince. "Ne sen suçlusun, ne de ben. Herkes elinden geleni yapmaya çalışıyor. İkimiz de suçlu değiliz. Her türlü suçun ötesindeyiz, çünkü ölümle karşı karşıyayız. Seni seviyorum Joseph."

"Seninle gurur duyuyorum, Yolande. Huzur verebilen bir karım olduğu için gurur duyuyorum. Bak ne karar verdim. Daha iyi korunabilmek için birbirimizden ayrılacağız. Çocuklar birazdan yeğenin Spérancie'nin evine gidecekler, gelip onları alması için kendisini çağırdım. Sen de çalılıkta

saklanacaksın."

"Ama bu olanaksız, çocuklar açık yolu geçmek zorunda kalıp barikat bekçilerinin gözüne çarparlar."

"Planım hazır," diyor Joseph sakin sakin. "Barikatta göründüğüm an, onlar yolu geçecek. Böylece, milisler sırf beni düşünüp yolu izlemeyi göz ardı edecekler.”

Joseph’in iradesi, gücü, kurnazlığı beni şaşırtıyor. Ölümün önünde güçlü bir erkek oldu sanki. Ses tonu bile otoriter kesildi. "Bu hiç aklıma gelmemişti,” diyorum hayranlıkla.

Yeğenim o sırada geliyor. Joseph hemen atılıyor; Otoritesine kavuştu, kendini aşıyor.

"İşte Sp6rancie. Şu ana kadar her şey yolunda gitti. Plan yürürlüğe girsin."

Joseph bana doğru eğiliyor. Birbirimize sarılıyoruz.

"Seni seviyorum Joseph," diye fısıldıyorum kulağına.

"Seni seviyorum Yolande."

Joseph serinkanlı görünüyor. Bir süre Spérancie ile konuşuyor. Yerimden kıpırdayamadan, hatta yeğenime selam bile veremeden onlara bakıyorum. Gözlerim kocama çakılı. Yeğenimi öpüp ağır adımlarla uzaklaştığını görüyorum. Bir an geri dönüyor, felç olmuş gibiyim, kolum ona veda etmek için kalkmayı reddediyor. Şaşkın şaşkın Joseph’e bakıyorum.

Barikata doğru yola koyuldu, gözlerimi indirip bulunmaz gözyaşlarımı arıyorum.

Spérancie bana yaklaşıp elimi tutuyor, hiçbir şey söylemiyorum.

Üzerime bir kot, bir de kazak geçiriyorum. Ancak neden giyindiğimi bilmiyorum. Çocuklara bakıyorum. Joseph onlarla vedalaştı mı? Hayır. Onları korkutmak istemedi. Hiçbir şey söylemedi. Üçü birden, alabildiğine sıskalaşmış, yerde oturuyor. Nadine’in bakışı benimkiyle çakışıyor. Neden giyindiğimi biliyorum artık: Onlar için.

Joseph birden tekrar beliriyor, uzaktan kimliğini belirleyemediğim birisi onu izliyor.

"Çabuk, çabuk. Buraya geliyorlar. Yolu ya şimdi geçersiniz, ya da hiç. Sen de git sakları, Yolande."

Bu sözlerin ardından, Joseph geri dönüp kendisini izleyen adama doğru gidiyor. Parlayan palayı görüyorum. Birden onun, kendisini çocuklara kalkan yaptığını kavrıyorum. Onunla gurur duyuyorum.

Spérancie çocuklarımla birlikte dar yola süzüldü bile. İçim parçalanıyor. Hayır, onlardan ayrılamam. Onları yakalamaya çalışıyorum. Şimdiden yolun öbür kenarındaki otların arasına süzüldüklerini görüyorum. Ben de geçmek istiyorum. Islıklar yıldırım gibi çınlıyor. Bir komşu beni görmüş, çığlık çığlığa milisleri uyarıyor. Üç er bana doğru koşuyor. Bir yılan gibi, karşı ucu çalılarla kaplı bir sacın altına kayıyorum. Sıyrılıp bir metre aşağıya, bir patikanın ortasına düşüyor ve bacaklarım elverdiğince koşuyorum.

Uzaktan çığlıklar duyuluyor.

"Muganga şu sacın altına saklandı. Yakalayın onu."

Sırıtıyorum. Çocuklarım için ağlıyorum. Yine koşuyorum, Côme'un evini görüyorum, oraya yöneliyorum, Côme bir Hutu olduğuna göre belki beni orada aramayı akıl etmezler.

8. Bölüm

"Yolande, sen hâlâ yaşıyor musun?"

Bu, Côme'un iri yarı ve gururlu karısı Cécile; şaşkın şaşkın bana bakıyor. Yüz küsur kilo olsa gerek ve bunları belli bir zarafetle taşıyor. Yavaş yavaş yüzü değişiyor, önce kuşkulu sonra hain bir hal alıyor. Sinirli bir konuşma geçiyor aramızda. Bu kadının bana neden kızgın olduğunu anlamıyorum. Komşuyuz, aramızda yalnızca bir ev, bir de ahır var.

"Hayatta kalma şansın hiç yok," diyor yüzüme karşı.

"Kimin var ki, Cécile?"

"Bilmiyorum."

"Ben biliyorum."

"Kimin?"

"Öldürenlerin."

"Olabilir."

"Beni, saklayabilir misin?"

Sorum onu rahatsız etmiş gibi. Cécile yanıtlamıyor.

"Beni saklayabilir misin?" diye ısrar ediyorum.

Sorum ona işkence ediyor sanki. Sonunda gevşekçe, dişleri arasından tıslıyor.

"Burada olmaz."

"Burada olmaz mı, ama neden?" diyorum zorla içeri girerek.

Yine çözülmez bir sessizlik oluyor.

Dar yoldan sağır edici bir gürültü geliyor kulağımıza, aralıklı, beklenmedik darbeler. Pencereden bakıyorum. Cécile gözlerini indiriyor. Dönemeçte, sıkı adımlarla yürüyerek kara botlarıyla toprağı ezen yedi-sekiz kişilik bir asker grubunun belirdiğini görüyorum. Önlerinde kısa boylu, tıknaz, elinde bir pala bulunan ve ihtiyacını giderdikten sonra arka tarafını temizlemeye zaman bulamamışçasına poposunu onların adımlarına uydurarak sallayan bir milis var. Côme'u tanıyorum ve onun barikat başkanı olduğunu anlıyorum, düşmanlarımın evinde koruma aradığımın farkındayım.

"Ama çıldırmış olmalı," diyorum. "Kocan çılgının teki!"

"Başka çaresi yok," diye karşılık veriyor kadım "Barikat başkanı olmayı reddetseydi, onu öldürürlerdi."

"Reddetseydi, reddetseydi... Ah! Baksana nasıl da gururlu. Tutsileri tuzağa düşürdüğü için gurur duyuyor."

Küçük grup, Joseph'in bulunduğu barikata yöneliyor. Evlerle muz ağaçlarının arasından olup bitenleri görmeye çalışıyorum. Emirler duyuyoruz: Hutular yolun bir tarafına, Tutsiler de diğer tarafına geçsin! Joseph'i seçiyorum, dimdik duruyor ve askerlerin gözünün içine bakıyor.

Kimlik belgeleri inceleniyor. Côme, cüce Paddy'nin Hutular tarafında olmasına şaşırıyor. Konuşmalar geliyor kulağıma.

"Ama Paddy, sen Tutsisin!"

"Yok canım," diyor cüce, "Hutuyum ben."

"Ama hep Tutsi olduğunu söylerdin!"

"Günün birinde boyumun uzayacağına inandırmak için öyle söylerdim," diye karşılık veriyor kurnaz cüce.

"Tutsi ya da Hutu, fark etmez," diyor bir asker. "Paddy, sen hayatta kalacaksın ve yeryüzünde tek bir Tutsi kalmadığı zaman, herkese onların nasıl insanlar olduğunu anlatacaksın."

Cüce sevinçle zıplıyor.

Düzensiz hareketler var, anlamlarını yorumlayamıyorum, ama Joseph'i göremiyorum artık. Makineli bir tüfek taraması kasıp kavuruyor ortalığı. Yolun üzerine düşen bedenler görüyorum, Hutular bunlara irkilerek bakıyor.

Askerler tekrar bir araya gelip bir sonraki barikata doğru yavaş adımlarla ilerliyor. Bir adam bir süre koşup yere yığılıyor.

Bana ne oluyor bilmiyorum, başım dönüyor, biraz kusuyor, yere düşüyorum.

Tekrar ayağa kalktığımda, evimin yağmalanmakta olduğunu görüyorum. Birtakım insanlar buzdolabımı, diğerleri yatağımı, başkaları da radyomla telefonumu kapmış götürüyorlar. Pencerede ağzım açık kalıyorum. Hayatım yıkıldı, kocam öldü, artık evim yok. Çocukları düşünüyorum, hâlâ hayatta olduklarını biliyorum. Onları bulma hevesine kapılıyorum.

Sendeleyerek eve doğru yürüyen bir siluet çarpıyor gözüme. Omzundan kanlar akıyor. Joseph'i tanıyorum, İçimden bağırmak, ona seslenmek geliyor, tam zamanında kendimi tutuyorum. Ona işaretler yapıyorum, ama bana doğru bakmıyor. Evimizin içinde gözden kayboluyor.

Sırtımda çınlayan bir ses beni yerimden sıçratıyor. Côme bu. Burada, önümde, şaşkın, çirkin, cılız, bodur, ikiyüzlü... başka ne sıfatlar bulsam? Kollarında, kocama ait giysiler var; iki pantolon, birkaç gömlek, bir çift ayakkabı ve üç takım elbise. İki delikanlı mutfak malzemelerimi taşıyor; fırının içine, yarısı boşalmış büyük şeker çuvalımı yerleştirmişler.

Côme heyecanlı. Ağlama taklidi yapıyor.

"Milisler evini yağmaladı," diye başlıyor söze, sıkılarak. "Seni bulduğumda geri vermek üzere kurtarabileceklerimi kurtardım."

Hayatımda hiç bu kadar yüzsüzce yalan söyleyen birini görmemiştim.

Joseph'in giysilerini uzatıyor bana. Aklıma bir fikir geliyor. Côme, Joseph'in ölmediğini bilmiyor mu acaba?

"Hepsi sende kalsın," diyorum. "Artık onlara ihtiyacım yok. Joseph öldü. Çeyrek saat önce vuruldu. Bütün bunları karına ver ve Joseph'in giysilerini kendine sakla."

Bakışında hoşnut bir ifade seziyorum. Eh! Benden aldıklarını kendisine armağan ettiğime göre, hırsızlık yapmış sayılmaz.

Karısına, kendisini yatak odasında beklemesini buyuruyor, çünkü bana söyleyecekleri bitmemiş. Cécile çekiliyor. Côme'u baştan aşağı süzüyorum.

Küçümseme duygusu yükseliyor içimde, yüzüne tükürmek istiyorum.

"Baksana bana Côme, gözlerimin içine bak."

Côme bana bakmıyor. Bana ne Söyleyeceğini hatırlayamadan odasına geçiyor.

Uzun süre alçak sesle konuştuklarını duyuyorum. Mutfak malzemelerime doğru gidiyorum, yere akan şeker, ayaklarımın altında tıkırdıyor. Bir kap alıp ceplerime şeker doldurmak için kaşık gibi kullanıyorum. Bu şeker, açlığa karşı mücadele etmeme yarayacak.

"Kendi şekerimi çalmak zorundayım!" diye düşünüyorum hüzünle.

Côme tekrar beliriyor. Öfkeli bir hali var.

“Burada kalman söz konusu olamaz," diye bağırıyor suratıma: "Askerler Tutsileri sakladığımızı düşünüyorlar ve benimkinden başlamak üzere, evleri araştırmaya başlayacaklar. Seni burada bulurlarsa, karımı da, beni de öldürürler. Gitmek zorundasın."

Bana bakmaya cesaret edemediğinden, iskemlelere ya da masaya seslenir gibi bir hali var. Yalan söylediğini tahmin ediyorum. Bir tuzak hazırlıyorum ona.

"Öyleyse nerede saklanabilirim, söyle bana!"

Sorum onu rahatlatmışa benziyor, sevinçle sırıtıyor.

"Tarlada. Gel, çitin içinden sana bir geçiş açayım."

Kabul ediyorum. Ona teşekkür etmeden, tarladaki bitkiler arasında kayboluyorum.

Bunlar, hayvanlara yem olsun diye yetiştirilen yüksek bitkiler. Ancak hiç hayvan kalmadı, hepsi katledildi. Suçları ne miydi? Tutsilere ait olmak! Bitkiler, aralarından geçerken kıpırdayıp beni ele veriyorlar. Elimden geldiği kadar dikkatlice sürünüyorum. Tarla bana Kigali pazarını anımsatıyor. Burada o kadar çok Tütsi var ki, neredeyse birbirimize sürtünerek ilerliyoruz. Theophile’e rastlıyorum. Hamile karısının tecavüze uğradığını biliyorum. Ardından, bir Tutsi bebeğinin anasının karnında nasıl yattığını görmek için karnını yardılar. Sonra da ayak liflerini kestiler. Sonunda, birisi kafasına kurşun sıkmaya karar verdi ve kadın öldü.

Theophile’le bakışıyoruz, gözlerimiz konuşuyor, ikimiz de ağlayarak korunma altında olacağımızı düşündüğümüz yere doğru uzaklaşıyoruz.

Av konumundaki başka insanlara da rastlıyorum, yirmi yaşlarında güzel bir kız, bir uzak akrabam, bir papaz okulu öğrencisi, bir de Toyota bayii temsilcisi.

Tarlanın sonuna kadar sürünüp Côme’un bahçe sınırında, çitin arkasında saklanmak üzere çabucak geri dönüyorum. Hemen ardından, kuşkusuz Côme tarafından uyarılmış olan üç milis gelip tarlayı pala darbeleriyle araştırıyorlar. Bulunduğum yerden, ancak bir bölümünü seçebiliyorum, ama bir adamın imdat istediğini ve bir el ateş edildiğini duyuyorum.

Milisleri tarladan çıkarken görüyorum, yirmişer metre arayla birbirine koşut olarak yürüyen iki adamın arasından kayarak, hemen oraya geri dönüyorum. Şimdi de bahçeye yakın bir yere saklandığımdan emin olduklarından, Côme’un evini sarıyorlar. Bir kez daha, ölüm beni istemedi.

Uzun bir süre olduğum yerde kalıyorum, sonra milislerin uzaklaştığını görüp yavaşça barikata yaklaşıyorum. Kasketli üç adamın birini dövdüğünü seçiyorum. Var güçleriyle vuruyorlar. Ardından, içlerinden biri adamı ayağa kaldırıyor: Joseph bu.

"Sen bir yılansın," diye bağırıyor adamlardan biri. "Muganga nerede? Ah! Sorumu yanıtlasan da yanıtlamasan da son saatin geldi."

Bir başkası edepsizce atılıyor:

"Karının Dallaire’in metresi olduğunu Kigali’de herkes biliyor. Radyoda söylendi."

Dallaire. Yine Dallaire. Saplantı haline gelmiş.

İki adamın elinde birer pala, üçüncüsünde bir çekiç var. Kocama vuruyorlar, tekrar yere yığılıyor. Yine ayağa kaldırıp yürümeye zorluyorlar. Birden, Joseph’in palayla kesilen elinin yere düştüğünü görüyorum. Gözlerimin önünden kızıl bir perde kayıyor, boğulur gibi oluyor ve bayılıyorum.

Karanlık bastığında uyanıyorum. Üşüyorum, çok üşüyorum. Üstelik susadım.

Joseph’in elinin düşüşü yeniden gözlerimin önüne geliyor. Kan basıncımı

kulaklarımda hissediyorum. Galiba yeniden bayılacağım.

Dar yolun üzerinden inleme sesi duyuyorum. Anlaşılmaz birkaç söz. Bir başka barikattan geliyor bu. Kulak kesiliyorum. Birden kavrıyorum.

"Öldürün beni," diyor adam, "Merhamet edin, öldürün!"

Hafif doğrularak, karanlıkta yolun üzerine Uzanmış bir adam görüyorum, acıdan kıvranıyor, yanından eli palalı adamlar geçiyor onu hiç umursamadan.

Yaşamaktan bıkmışçasına, Côme'un evine dönüyorum. Bahçede bir köpek kulübesi keşfediyorum, oysa Côme'un hiç köpeği olmadı. Sessizce içine süzülüyorum. Orada bırakılmış bir çanakta, yarı çökmüş çatıdan sızan yağmur suları birikmiş. Bir dikişte içiyorum, zaten hepsi bir yudum.

Bir kez daha son kozumu oynuyorum. Côme'un evine giriyorum. Çok susadım.

Cécile beni canlı görünce gözlerine inanamıyor.

"Ölümsüzüm herhalde!" diyorum gururla, kocasının yeteneksiz biri olduğunu ima edercesine. "Peki çocuklarımdan haber aldın mı?"

Hâlâ hayatta olduklarını öğreniyorum, Spérancie'yle birlikte barikata götürülmüş* ama serbest bırakılmışlar.

Cécile'in kötü niyetini seziyorum. Gözleri bilye gibi yuvalarında dönüyor. Belki de yalan söylüyor, çocuklarım ölmüş olabilir mi?

Bir an bu olasılığı düşünüyorum. Kafamı topluyorum. Hayır, Cécile bana kötülük etmek isteseydi, cesaretimi kırmak için tam tersine öldüklerini söylerdi.

"Su ver bana!" diye emrediyorum.

"Su mu?" diyor şaşkın şaşkın, susuzluktan öldüğümden kuşku duyarcasına.

"Evet, su. Berrak su. Sıvı olmasını yeğlerim."

"Şaka mı yapıyorsun?"

Şaka değil bu, küstahlık.

Kuyudan su çekmeye gidiyor. Fırsat bulmuşken, şeker torbasını kotumun cebine boşaltıveriyorum.

Küçücük bir fincanla geri geliyor. Bir dikişte bitiriyorum.

Ağzına kadar dolu bir güğüm su getirmediği için ondan nefret ediyorum.

"Daha istiyorum!" diyorum, olduğumdan daha bitkinmiş gibi yaparak.

Gidip geri geliyor. Bu kez ibrikle.

Açgözlülükle içiyorum. Midemin şiştiğini hissediyorum.

"Fransa'da kazları böyle besliyor olmalılar, sence de öyle değil mi?"

Kendi aleyhime olan bu karşılaştırma sonucu, Cécile'in bana biraz acıyacağını umuyorum, bu umurumda değil ama, bana yiyecek vereceğini de umuyorum ki bu fazlasıyla umurumda.

"Biraz yemek ister misin? Bakla yapmıştım."

Dişlerimi göstererek gülümsüyorum. Ancak Cécile, bunun bir zorlama olduğunu bilmiyor. Baklayı kabul ediyorum.

Karamela büyüklüğünde iri kırmızı bakla bunlar. Zencefil kokuyorlar.

Yavaşça yiyorum. İştahım yok.

Dört bakladan sonra, yutkunamıyorum. Hesaplı bir soğuk ifadeyle, sakin sakin konuşuyorum.

"Kocan bana artık kötü oyunlar oynamasa iyi eder. Kan dökmekle eline hiçbir şey geçmez, üstelik işlediği cinayet listesini kabartması vicdan azabının yükünü artırmaktan başka işe yaramaz. Zaten o öldürmese de, başkaları öldürecek beni. Kaçamayacağımı biliyorum. Beni sevdiğiniz için değil, kendinize olan saygınız adına canımı bağışlayın. Seni uyarmak istiyorum: öylesine umutsuzum ki, hayal gücünüzü aşacak şeyler yapabilirim. Dolayısıyla temkinli olun."

Cécile yuvalarından fırlamış gözlerle bakıyor bana. Ne demek istediğimi pek anlayamadığını ve başıma gelenlerle hiç ilgisi olmadığını kekeliyor.

Ama ben, onun yerine anlıyorum. Beni kandırabileceğini sansın istiyorum yalnızca. Böylece, Côme bana bir başka saklanma yeri önerip hemen ardından milislere haber verdiğinde yapacağım tek şeyi kabul etmiş gibi görünüp değişik yerde saklanmak olacak ve bir kez daha beni bulunmadığım yerlerde arayacaklar.

Planım yürürlükte. Côme gece yarısı eve dönüyor. Beni görünce altüst oluyor. Gülümsüyorum ona.

"Tarlada saklanmama izin verdiğin için teşekkür ederim Côme. Hâlâ hayatta kalmamı sana borçluyum."

Direnci kırılıyor, yüzü metalik gri denebilecek bir renge bürünüyor.

"Sen... geceyi geçirmek için bir oda mı istiyorsun?" diyor korkudan titreyerek.

"Hayır. Uykum yok. Burada, salonda kalacağım."

Korkudan gebermek üzere olduğunu görmek hoşuma gidiyor, Askerler uğrayacak olursa, benim gibi onun da kurşuna dikileceğine hiç kuşku yok.

"Korkar gibisin," diyorum, bıçakla yarasını deşercesine.

"Ben mi? Korkmak mı? Asla. Ben asla korkmam. Zaten neden korkayım ki? Kigali Havaalanı Mavi Miğferlilerin elinde. Asiler artık savaşı kazanamaz. Bu, elini kolunu bağlıyor, öyle değil mi?"

Şefkatle gülümsüyorum.

Başka tek bir söz geçmiyor aramızda. Tadını çıkardığım sıkıntılı bir sessizlik çöktü. Côme sonunda vazgeçip odasına girerek iri yarı Cécile'inin yanına uzanıyor.

Gece boyu dört dönüyorum. Onların da yatakta yirmi kez bir o yana, bir bu yana döndüklerini duyuyorum. Uyuyamadıklarından yakınıyorlar, bu da bana adeta keyif veriyor. Arada bir, benim duyamayacağım kadar alçak bir sesle radyoyu açıp dinliyorlar.

Güneş henüz doğmadı. Côme salona giriyor. Artık dayanamıyor, askerlerin komşu evlerden birini araştırmaya başladıklarını görmüş odasından. Neredeyse resmi bir tonla, sizli-bizli konuşuyor benimle.

"Bu iş artık bitmeli, bayan. Sizi kurtarmak için elimden hiçbir şey gelmez. Radyodan duyduğuma göre artık kadınlarla çocukları öldürmeyeceklermiş. Sizden gitmenizi istiyorum."

"Peki. Öyleyse beni Tutsi kadınlarla çocukların sığındıkları yere götüreceksin."

"Ama bu olanaksız! Askerler bizi görürse..."

"Karın olduğumu söylersin."

"Hayır. Olmaz."

"Hayır mı? Öyleyse çağır askerleri, Bağırmam yeterli olur, değil mi? Onlara seslenip beni sakladığını söyleyeceğim."

Yenilgiye, uğrayan Côme boyun eğiyor. Sessizce dışarı çıkıyoruz. Komşu bahçede hareket eden fener ışıklarından, askerlerin araştırma yaptıkları anlaşılıyor. Hiç ses çıkarmadan, yokuş aşağı iniyoruz.

Araştırma yapılan evin önünde nöbet tutan bir asker bize sesleniyor:

"Hey! Kim var orada?"

"Benim, Côme, barikat bekçisi. Karım da yapımda, yılanları avlamaya gidiyoruz."

"Peki, geçin."

Côme korkudan titriyor, adımlarını şıklaştırıp beni itekliyor. İnleyerek can çekişen adamın önünden geçiyoruz, dün akşamdan beri yolun üzerinde terk edilmiş, yatıyor.

"Öldürün, öldürün beni, artık dayanamıyorum. Öldürün beni. Acıyın bana, Bitirin işimi."

Adama bakıyorum. Tek kolu kalmış, karnındaki geniş yaradan barsakları grimtırak köpük gibi fırlamış, topukları da doğranmış.

"Öldür onu!" diyorum dehşetle. "Erkeksen öldür onu Côme."

Côme reddediyor.

Ne iyilik olsun diye birini öldürebilir, ne de kötülük olsun diye.

"Palayı ver de, işini ben bitireyim."

"Sana mı vereyim? Beni öldürmen için mi?"

"Seni öldürmek mi?" diyorum. "Buna asla cesaret edemem." Kendi sözlerimden, benim de ölmek üzere olan bu adamın işini bitirecek cesarete sahip olmadığımı anlıyorum.

Adamı ıstırabıyla baş başa bırakıyoruz. Başkan Habyarimana'nın

katledilmesinden bu yana ilk kez, kurban da cellat kadar kalleş görünüyor bana.

Öyle ya! Ölüm cezasını yerine getirmek için öldürmek durumunda olsaydım ne yapardım? 1994 Nisan'ında Ruanda'da cellatlar, cellatlığın kurbanı. Ama madem ki onlar sadece birer kurban, neden öldürmeden önce işkence yapıyorlar? Kan akıtmaktan neden zevk duyuyorlar? İşte Tutsilerin sığındığı ev. Côme beni yakınlarda bırakıyor, çiti açıyor ve koşarak evine dönüyor.

Eve bakıyorum, çitin etrafından süzülerek bahçeyi geçiyorum, biraz ötedeki çiti de aşıyorum, çocuklarımın bulunduğu Spérancie'nin eviyle aramda yalnızca elli metre var.

Uzaktan, askerlerin koştuğunu duyuyorum. Côme, Muganga'yı Tutsilerin evine girerken görür gibi olduğunu haykırdı. Çitin neresinden geçtiğimi gösteriyor onlara. Askerler bahçeyi araştırıyor, bir türlü ele geçmeyen Muganga'ya lanet okuyorlar. Çitin öbür yanında, onlardan birkaç metre uzaktayım.

Côme'un sesini duyuyorum. Pek heyecanlı.

"Onu kendim öldürmek istiyorum!" diye tekrarlıyor hevesle. Sesi hırslı. İstediği, beni öldürmek değil. Sadece öldürmek. İnsan kanı akıtmak. Hem de izleyiciler önünde. Ancak kurbanıyla göz göze gelmemeyi yeğler, buna katlanamaz, o zaman öldürecek gücü kalmaz. Belki de sırf bu yüzden sadece geceleri çalışıyor.

Côme, Ruanda'daki soykırımın sahte kabadayılarından biri sadece. Askerleri, sırf beni öldürmek istediği izlenimini vermek için uyardı. Ama bunu yapacak cesareti yok. Ya da belki, kendimi avutmak için böyle düşünüyorum.

9. Bölüm

Yaralı, ama canlı. İşkence edilmiş, ama canlı. Aşağılanmış, ama canlı. Çocuklarımı işte bu durumda buluyorum.

Paçavralar içindeki üç harami gibi bana doğru ilerlediklerini görünce, titriyorum.

Birbirimize sarılıp ağlıyoruz.

Spérancie odanın bir köşesinde inliyor. Hıçkırıkları, sağlıksız zaaf ve duygusallık belirtileri gibi yüreğime saplanıyor. Sonunda ayağa kalkıp perişan çocuklarını etrafına almış acılı analık duygumla beni baş başa bırakarak, bahçede kayboluyor.

Gözyaşlarıma kavuştum. Ancak yaralı çocuklarım için mi ağlıyorum, yoksa insanların kalleşliği yüzünden mi, bilemiyorum. Tabii, Côme'un kalleşliği. Soykırımcı bir rejimi sonuna kadar destekleyip başkaldıran kuvvetlerin ilerlemesini engellemeyi yeğleyerek bizi terk eden uluslararası topluluğunki de kuşkusuz.

"Kigali Havaalanı MINUAR'ın elinde. Hiç şansımız kalmadı."

Çocuklarım anlamıyor. ,

"Neden söz ediyorsun anne? MINUAR ne?"

Yere çöküyorum. Sarsıntı geçiren çocuklara, Avrupalı ve Amerikalı yönetimlerin, her türlü yola başvurarak Kigali'de soykırımcı bir sözde hükümeti ayakta tutmaya çalıştıklarını nasıl anlatmalı? Ne düşündüğümü bilmez oldum.

Çocuklarıma bakıyorum. Sanrılar içindeyim. Bir haftadır karnımı doyurmadım. Neden söz ettiğimi bilmiyorum artık.

Nadine beni öperken, bir karabasandan çıkar gibi oluyorum. Evlatlarım, demek buradasınız, canlısınız, öyle mi?

Birden sevinç doluyor içime.

"Ne oldu sana?"

Christian ciddi ciddi, iki kız kardeşi ve Spérancie ile birlikte barikata çağırıldığını açıklıyor. Milisler ona bir adamın cesedini göstermişler.

Christian gözyaşlarına boğuluyor.

"Bir cesedi teşhis etmek zorunda kaldık. 'Bu adamı tanıyor musun? Bu adamı tanıyor musun?’ diye bağırıyordu bir milis. 'Yurtsever Cephe’den bir asker, değil mi? Tanıyor musun onu?’ Babamı tanıdım. Eli kesilmişti ve yüzü morluklara kaplıydı. 'O bir asker değil, benim babam!’ dedim. Bunun üzerine milisler beni dövmeye koyuldu. İçlerinden biri palasını boğazıma dayadı. Kendimi kolumla korudum. Darbenin etkisiyle kolum kırıldı.”

Oğlumun kolunu inceliyorum. Pazı kemiğinde açık bir kırık var. Tedavi edilmesi gerekiyor.

"Boş ver, anne. Neye yarar ki? Yarın sabah geri gelip bizi öldüreceklerini söylediler."

Oğluma bakıyorum. Yedi gün içinde, bir erkek olup çıkmış. Dilim tutuluyor.

"Etrafta babamın birçok arkadaşı vardı," diye ekliyor Christian. "Hiçbiri babamın Yurtsever Cephe’ye ait bir asker olduğunu yalanlamaya yanaşmadı. Elimden gelseydi...”

Christian aniden susuyor, düşüncelere dalıyor. Şimdi o, tam bir erkek. Pişmanlık duymaya başlıyor.

Oğlumun anlattıklarından, boğazını kesmeye çalışan milisi bir başkasının araya girerek engellediğini anlıyorum. Annelerinin nerede olduğunu söyletmeden önce onları öldürmek istememişler. Çocuklarımı teker teker sorgulamışlar. Onlar da nerede olduğumu bilmediklerini söylemiş.

"Deli gibiydiler, anne. Tutsilere özgü iri bacakları olduğunu öne sürerek, Nadine’in bacaklarına vurdular. Kendi deyimleriyle ağaçlar kadar iri olmak isteyen Sandrine’le alay ettiler. Senin, hem Yurtsever Cephe’nin albayı hem

de Dallaire diye birinin metresi olduğunu tekrarlamamızı istiyorlardı. Sözde o Dallaire denen kişi bir helikopterle seni kurtarmaya gelmiş. Öz çocuklarını terk etmişsin. Daha bir sürü şeyler söylediler. Bu cümleleri birbiri ardından tekrarladık. Sonra Spérancie'nin üzerine çullandılar. Tırmalayıp tokatlayarak, yüzüne tükürdüler. 'Muganga nerede, Muganga nerede?' diye bağırıyorlardı. Spérancie öldürülmüş olabileceğini, iki gündür seni görmediğini söyledi. 'Yalan söylüyorsun, yalan söylüyorsun, cadı!' diyerek tekrar dövdüler onu.

Başım dönüyor. Nasıl böyle şeyler yapılabilir? Aklımı yitiriyorum.

Nadine, üzerime atılıp kalçalarıma sarıldı. Kan içinde, kalmış bacaklarına bakıyorum, et parçaları yarıya indirilmiş bayraklar gibi sarkıyor, Christian, takım elbisesiyle karşıma oturdu. Kafası kucağımda. Sandrine yanıma oturup kollarını omzuma doluyor. Şu anda, çocuklarımdan, on beş yıldır kendilerine verdiğimden fazlasını aldığımı hissediyorum. Üç acılı çocuğumla, din kitaplarında görülen şu *pietà*'lardan[2] biriymişim gibi bir izlenime kapılıyorum.

Birden Spérancie beliriyor, başında kocaman bir sepetle. Bir komşudan birkaç hintkirazı satın almış.

"Yesene," diyor bana. "Ye ki güç kazanabilesin."

Hintkirazlarıyla dolu sepete bakıyorum. Aç değilim.

Alnında bir morluk görüyorum, bu benim suçum diyorum kendi kendime. Spérancie çocuklarımı koruduğu için dayak yedi.

Birbirimize bu kadar yakın biçimde ne kadar süre oturduğumuzu bilmiyorum. Arada bir, çocuklardan birinin başını okşuyor, ya da elini tutuyorum. Uzaklarda birkaç el bombası ayrı ayrı patlıyor. Spérancie gelip yanımıza diz çöktü. Her zamanki gibi, ağlıyor.

Şaşırıyorum. Çocuklarım ve ben, birbirimize her şeyi anlattık. Şimdi bir şeyler söyleyecek gücümüz kalmadı sanki. Çektiklerimizin ayrıntılarına girmeye hevesli değiliz. Ne iki gecelik koşturmamı, ne de Joseph'in ölümüne nasıl tanık olduğumu anlatmak geliyor içimden.

Susuyoruz, birlikteyiz. Birlikte olmak, bu sabah elde edebileceğim en büyük armağan. Birlikteyiz ve ancak birkaç patlamanın böldüğü bir

sessizliği gözlemliyoruz.

Annem, çocukluğumda bir şarkı söylerdi bana. Sözleri şöyleydi:

"Annemi severdim, onu yitirdim.
Kardeşlerimi aradım, ama onları bulamadım.
Komşulara yanaştım, ama beni istemediler.
Dişlerin arasından süzülen dil gibi, düşmanlarımın ortasındayım."

Bu şarkıyı düşünmek bana iyi geliyor sanki, ama çocuklarıma söyleme cesaretini bulamıyorum.

Ruanda'nın öyküsü, başkanından yoksun kalmış küçük bir ailenin kavuşmasıyla ağır ağır küllenmiş gibi. Hava gitgide ısınıyor. Cırcır böcekleri, paramparça sevgimizi kutsuyorlar. Bir komşunun mangalında kızaran keçi şişinden gelen koku çarpıyor burnuma. Hem aç, hem de iştahsızım. İçim yaralı. Ruanda'yım ben.

10. Bölüm

"Defol, yılan. Defol."

Koşarak beliren ve bahçenin dibinden boğazını patlatan kişi, benim eski bahçıvanım.

"Defol. Seni öldürecekler. Seni bulurlarsa, çocuklarını da öldürecekler."

Ağzım açık, ona bakakalıyorum. Hiçbir şey anlamıyorum artık. Bir palası var, o bir Hutu, bir fanatik. Neden beni öldürmüyor? Cesareti olmadığı için mi? Yoksa bir zamanlar hırsızlık yaptığından kuşkulandığım halde onu bağışlamış olduğum için mi?

Ardından ıslıklar duyuluyor, tıpkı av hayvanlarının peşine salınan köpek sürüsünün havlaması gibi. Sıçrayarak ayağa kalkıyoruz. Spérancie çocuklarımı bir sütleğen çitinin arkasına sürüklüyor.

Ben de komşu bahçelere sıçrıyorum. Nadine bana doğru geliyor. Bir çalılığın içinde, tek kelime söylemeksizin beni öpüp, neredeyse hoşnut bir halde geri dönüyor.

Bir çit boyunca süzülüyorum, bir mutfağa varıncaya dek, bir süre sürünüyorum. Arkadaşım Déo ile burun buruna geliyorum. Sık sık ödünç para ve Brassens'in ya da Joe Dassin'in kasetlerini verdiğim ufak tefek zayıf bir adam bu. Karısı Pauline'Ie peki iyi geçinemezdi ve ona nasıl davranacağı konusunda akıl danışmak için bana gelirdi. Hâlâ birlikteyseler, bunu bana borçlu oldukları söylenebilir.

"Çek git. Defol! Çık evimden, yılan!"

"Ama Déo..."

"Seni tanımıyorum. Yok ol!"

"Déo, beni herhalde bu durumda yüzüstü..."

"Beni; rahat bırak," diye haykırıyor. "Yoksa seni ele veririm."

Milisler çoktan Déo'nun çitinin çevresindeler. Zorlamaya çalışıyorlar. Islıklar beni çılgına çeviriyor. Komşu bir eve doğru koşuyorum. Bir kadın yakalıyor beni.

"Muganga wanjye ni wowe bahiga nk'umugome. Wowe wadukijije twese?"

Bir zamanlar kendisini tedavi ettiğim için minnet borcunu ödemek üzere beni saklamayı öneren bu yusyuvarlak kadın da kim?

Sesi yayvan. . . .

"Emmanuelle. Adım Emmanuelle. Gel hadi."

Bu kadın çıldırmış mı? Kendisini tanımıyorum. Ne dispanserde ne de başka bir yerde gördüğümü anımsıyorum, kim olduğunu çıkaramıyorum. Yine de bana yardım etmek istiyor. Ayağını sürüyen bu tombul insanın kumandayı ele geçirdiğini görmek garip geliyor bana.

Beni saklamak, ha? Reddetmeme olanak var mı?

Emmanuelle, Déo'nun bahçesindeki küçük evin kiracısı. Zorla beni oraya sürüklüyor, milisler pala darbeleriyle çevreyi araştırmaya başladılar bile. Emmanuelle beni bir tahta sandığın içine itiyor. Ölü bir yaprak gibi oraya düşüyorum. Bedenime odun kömürünün aktığını hissediyorum. İçerisi kapkaranlık, başıma inenleri görmüyorum. Çevremde sesler ve ıslıklar duyuyorum. Baldır boşluğuma soğuk bir nesnenin değdiğini seziyorum. Neredeyse bir okşama gibi.

Bir konuşma seçiyorum. Öfkeden sarhoş bir adam, kurt gibi uluyor.

"Muganga nerede? Muganga nerede?"

Emmanuelle, telaşlanmış gibi yaparak karşılık veriyor:

"O tarafta. Muz ağaçlarının orada. Bahçede göründü, onu durdurmak istedim ama beni itti ve omzuma vurdu. Baksana."

Adam ıslık çalmaya koyuluyor, insanların hızlı adımlarla, bağıra çağıra yaklaştığını duyuyorum. Emmanuelle'in mutfağına girip Muganga'nın bu kez ellerinden kaçamayacağını haykırarak hemen geri çıkıyorlar.

Bir el, odun kömürünü araştırıyor, aralayıp omzumu tutuyor.

"Yolande, benim, Emmanuelle. Korkma. Hepsi gitti. Gel de sana bakayım. Canın acımıyor mu?”

"Acımak mı?"

"Ama pala?"

"Pala mı? Ne palası? Hiçbir şey hissetmedim."

"Nasıl hissetmezsin? Palalarını üç-dört kez kömürün içine daldırdılar."

"Ah, evet!" diyorum gülümseyerek. "Bir an bir şey sürtündü bana. Sen olduğunu düşündüm."

"Tanrım!"

Bunun üzerine Emmanuelle diz çöküp dua etmek için ellerini bitiştiriyor.

Araya giriyorum.

"Beni başka bir yerde saklamalısın," diyorum ayağa kalkarak. "Ellerinden bir kez daha kaçtığımı anlayınca belki geri gelirler."

Dört bir yana dönüp tavanı, duvar aralıklarını inceliyorum. Hayır, saklanabileceğim bir yer yok. Çardağın altına gidiyorum, betondan yapılmış ikili evyeye siper olan ve ortak bir duvarın üzerinde asılı duran gri sacdan uzun bir çardak bu. Evyenin altındaki iki sürgülü kapı, boru tesisatını gizliyor. Açıyorum. Bir adam çevik bir hareketle sıyrılıp ayağa kalkıyor.

"Sen benden daha fazla tehlikedesin, Muganga," diyor. "Buraya saklan. Ben dört gündür buradayım. Pek rahat olmasa da, henüz kimse burada Tutsi aramayı akıl etmedi. Belki de çok dar olduğunu sanıyorlar. Hadi, saklan."

Karşı çıkıyorum. Ama adam çoktan iri adımlarla öbür bahçeye doğru koşmaya başladı bile.

Elimden geldiğince evyelerin altına süzülüyorum. Pis su borusunun bir yanından bir bacağımı, diğer yanından da öbürünü geçirip iki büklüm durarak, içeride kalsın diye başımı eğik tutmam gerekiyor. Neredeyse tamamen felç halindeyim. Parmak uçlarımla, sabırla, kapıyı çekmeyi başarıyorum. İçerisi kapkaranlık. Ahşap üzerindeki bir delikten gün ışığını ve evyelerin önünden geçen Déo’nun gölgesini görüyorum.

"Emmanuelle," diye haykırıyor, "eğer Muganga’yı saklıyorsan, seni barikata ihbar ederim."

Emmanuelle’i dualarından belki de ancak bu ayırabiliyor. Adamın evi araştırdığını duyuyorum. Odun kömürü sandığını boşaltması için Emmanuelle’e emir veriyor. Kadın, bunu yaptırmaması için yalvarıyor, çok fazla iş çıkacak.

"Ya bu sandığı boşaltırsın, ya da öldürürüm seni!"

Kadın işe koyuluyor. Déo düş kırıklığına uğruyor. Küfürler saçarak çekip gidiyor.

Kadın mangalını kaptığı gibi evye altındaki kapının önüne yerleştiriyor.

"Böylece," diyor kapımın ardından, "burada birinin saklı olduğu akıllarına gelmeyecek."

Ona teşekkür ediyorum.

"Teşekkür edilmesi gereken Tanrı. Dualar ettiğim için seni bulamadılar."

Uzakta, yine ıslıklar ötüyor. Bir başka Tutsi köşeye sıkıştırılmış olmalı. Çocuklarımı düşünüyorum. Gerçekten de beni ele geçiremedikleri sürece onları hayatta bırakacaklar mı?

"Milisler ne yapıyor?”

"Bilmiyorum Yolande. Buradan göremiyorum, Gidip bilgi edineceğim."

Bu sözlerin hemen ardından, uzun, bitmek bilmez bir makineli tüfek taraması duyuyoruz.

"Emmanuelle, söyle bana, öldürülenlerin çocuklarım olmadığını söyle!"

Ancak yanıt yok. Gürültüleri dinleyerek olup bitenleri tahmin etmeye çalışıyorum. Anlaşılmaz şeyler söyleyen insanların uğultusundan ve sinirli sinirli korna çalarak kalabalık arasından kendine yol açmaya çalışan bir araba gürültüsünden başka bir şey duymuyorum.

Parmaklarım rastgele bir şeylerin, kapının rayının, bir borunun üzerinde kasılıyor.

"Çocuklarım, evlatlarım. Neredesiniz?"

Yaklaşık on dakika sonra, Emmanuelle geri geliyor. "Öldürülenler senin

çocukların değil."

Boğulmasına ramak kalmış biri gibi soluklanıyorum.

"Vaftiz kızın, Eléonore."

Vaftiz kızım geliyor gözümün önüne. Olağanüstü güzel ve zeki bir kız. Komşu bir Hutu'yla nişanlıydı. Deliler gibi seviyordu onu. Sanırım, mayıs ayında evleneceklerdi.

"Peki ama neden makineli taraması o kadar uzun sürdü?'"

Emmanuelle iç geçiriyor. İlle de her şeyi anlatması gerekiyor mu?

Gerekiyor. Gerçek her zaman yalandan daha az acı verir.

Emmanuelle başlıyor. Üzülerek, Eléonore'un milisler tarafından çırılçıplak soyulduğunu açıklıyor. Öldürmeden önce sırayla ona tecavüz etmek istemişler. Tam o sırada nişanlısı makinelisiyle belirmiş. Umutsuzca hırsa kapılıp, tecavüze uğramasın diye Eléonore'u vurmıış. Hareketinin amacını anlayan bir milis de, tabancısıyla ona ateş etmiş. Anlaşılan, nişanlının parmakları tetiğin üzerinde kasılı kalmış. Kurşunlar, makineli tüfeğin şarjörü boşalana kadar fırlayıp durmuşlar.

Bu anlatı, bıçak gibi bedenime saplanıyor. Emmanuelle'den biraz su istiyorum. Ancak birden, mangalın üzerine üç kez vuruyor. Bu aramızdaki şifre, birisinin yaklaştığını haber veriyor. Dikkatlice dinliyorum.

"Emmanuelle, Emmanuelle!"

"Télesphore? Deli misin sen? Kendini ele vereceksin. Bütün mahalle kalburdan geçirildi. Kaç."

"Emmanuelle, artık gerek kalmadı. Her şey bitti. Sen iyi bir kadınsın, bu yüzden sana geldim. Biliyorsun ki karımla çocuklarım öldürüldü. Ben de her yerde aranıyorum. Artık savaşmak istemiyorum. Barikata teslim olacağım. Senden vasiyetimi dinlemeni istiyorum. Tasarruf hesabımda seksen bin frank birikti. Ayrıca Amerikan Büyük Elçiliğimden üç aylık ücret alacağım var, ödeme 11 Nisan'da yapılacaktı, tahsile gitmeye cesaret edemedim. İşte sana vekâlet belgesi. İleride Kibuyeli kuzenlerimden birini görecek olursan, bu parayı kendisine vermeni istiyorum. Eğer bulamazsan, parayı kendine sakla. Elveda, Emmanuelle. Benim adıma yaptığın her şey

için de teşekkürler."

Emmanuelle onu tutmaya çalışıyor, Télesphore bir şeyler yemek istemez miydi acaba?

"Yemek mi? Sekiz gündür yemedim. Ne fark eder!"

"Yalvarırım biraz daha mücadele et, Télesphore. Bütün umutlar yok olmadı. Birlikte dua edelim."

"Dua mı? Ne için? Tanrı bizi duymaz. On gündür Ruanda'ya dönmedi. Eh! Onca kişiyi alıp götüren, birini bırakmaz."

"Neden sürekli ölümü düşünüyorsun? Çarmıha gerilmiş İsa örneği, umudumuzu sürdürmeliyiz."

"İsa da, 'Her şey bitti,' dememiş miydi?"

"Asla hiçbir şey tamamen yitip gitmez, ancak barikata gidecek olursan, seni kesinlikle öldüreceklerdir. Ölüm sırtlanı öpsün, demektir bu."

"Bırak da gideyim, artık savaşamam. Ölmek istiyorum."

Bu sözler üzerine, uzaklaştığım duyuyorum.

Otuz saniye sonra, yine ıslık ve çığlıklar kopuyor. İnsanlar bir kez daha Déo'nun evini kuşatıyorlar. Ayyaşlar gibi haykırıyorlar.

"Tutsileri sakladığını biliyoruz. Télesphore'u evinden çıkarken gördük."

"Tutsileri saklamıyorum," diye yanıtlıyor Emmanuelle, anlayamadığım bir sükunetle. "Télesphore, Kibuye'deki annesine haber vermemi istemeye geldi, çünkü barikata teslim oluyordu, öldürüleceğini de biliyordu. Tutsilerden hoşlanmam, ancak ölmek üzere olan bir adamdan böylesi bir hizmeti sakınamazdım."

"Yalan söylüyorsun, yalan söylüyorsun! Télesphore'un annesi iki yıl önce öldü!"

"Hiç de değil, "diyor Emmanuelle atılarak. "Ölmüş olan büyük annesiydi."

"Tamam! Hadi çocuklar. Bu evi bir güzel araştırın. Sen de, burada tek bir Tutsinin izine rastlanırsa kendini kolla!"

Çabucak mutfağa dalıyorlar. Her şeyi bir güzel altüst ediyorlar. Uzaklarda bir el ateş ediliyor. Hemen yakında kahkahalar patlıyor.

"Bir yılan eksildi," diyor adamın biri gülerek. "Hadi, her şeyi araştırın! Hepsini ters yüz edin! Dikkatli olun!"

Gece boyu beni arıyorlar.

11. Bölüm

Ortalık neredeyse ağardı. Ölümden nasıl kaçabilirim, bilemiyorum. Artık korkmuyorum. Er geç beni bulacaklar, bu kesin sayılır ve barikata götürmek için beni tesisattan koparacaklar. Nasıl öldürecekler acaba? Tabancayla ateş ederek mi? Palayla mı? Kadınlar daha çok pala darbesiyle öldürülüyor. Hem zaten umurumda değil. Mayimuna ille de istiyorsa göğüslerimi kessin. Benim için fark etmez. Acı çekmek mi? Bunu düşünmüyorum.

Belki de rahatsız bir konumda bulunduğum için, karnımda bir sancı hissediyorum. Doğum yapacakmışım gibi. Yaptığım ilk doğum geliyor aklıma. Oğlum Christian, ilk güzel göz ağrım.

İçinde bulunduğum tehlikeye aldırış etmeksizin, keşfedilme tehlikesi umurumda değilmişçesine, inatla yaptığım ilk doğumu anımsamaya koyuluyorum.

İçimde bir şeyler bu dünyadan kopmuş gibi. Misyonerlerin okulda gösterdikleri pastel renkli dini resimlerdeki kendini paralarcasına semalara doğru gülümseyen azizeler gibi, oğlumun doğumunu anımsarken içimden şarkı mırıldanıyorum.

Dünya bir evyenin oturduğu duvar kadar büyük ve dışarıda, onun bir parçası olmayan Ruanda var. Evye altında kendime yarattığım bu sanal dünyada ne Hutular var ne Tutsiler, ne iyiler var ne kötüler, ne siyaset var ne din. Meryem Ana'nın göklere yükselmesi gibi havalandığım bu sanal dünyada, yalnızca dünyaya güzel bir çocuk getiren bir kadın var. Bir türlü doğmak istemeyen bir çocuk. İşimiz uzun. Oğlum dünyanın nasıl bir yer olduğunu görmeye hiç hevesli değil, tıpkı sevgili evyemin altında içim dışıma çıkmış, iki büklüm dururken, benim de Ruanda'nın ne durumda olduğunu görmeye hevesli olmayışım gibi. Neden toprak yarılıp beni

sonsuza dek derinliklerine çekmiyor?

Ruanda, geceleyin bardan kovulan bir sarhoş gibi münasebetsiz çığlıklar atarak ciğerlerini yırtıyor. Kahkaha, lanet okuma, ıslık, havlama şeklinde çığlıklar.

Ruanda artık benden iki metre uzakta, Muganga'yı bulup göğüslerini keseceklerine ant içen altı-yedi adamdan ibaret. İnce bir bölme ayırıyor beni o Ruanda'dan. Ancak o Ruanda'nın aklına bölmeyi çekmek gelmiyor. Saflığı beni güldürüyor. Neredeyse sevinç uyandırıyor.

Emmanuelle'in milislere bira önerdiğini duyuyorum. Çılgın bir kahkahayı bastırmak zorunda kalıyorum. Sabahın yedisinde bira! Kabul ediyorlar, evyede serinliyor, hatta yere oturuyorlar. İçlerinden ikisi, gizlendiğim yerin kapısına dayanıyor. Tahta hafifçe gıcırdıyor. Oğlumun ilk çığlığını duyar gibi oluyorum. Mutluyum. Çocuğumu ikinci kez doğurdum. Aklımı yitirdim. Hem gülüyor, hem ağlıyorum. Joseph üzerime eğilip beni coşkuyla öpüyor. Yok canım, yanağımı dayadığım evye teknesi bu.

Karnım boşaldı. Hâlâ nemli. Sifondan gelen küçük bir su kaçağı pantolonumu ıslatmış. Rastlantı beni güldürüyor.

Aynı çocuğu iki kez doğurabildiğimi haykırmak geliyor içimden. Ölüm diye bir şey yok. Christian öldü mü acaba? Çocuklarım öldüler mi? Oysa ben, dünyanın bir daha dışarı çıkmak istemediğim karnındayım sanki, şu evyenin altında, hayattayım.

"Göğüslerini keseceğim onun," demişti Mayimuna, "çürümüş hintkirazları gibi yere düşecekler."

Çatlak kahkahalar. Korkuyorlar, gülme gereksinimi duyuyorlar, öldürmekten korkuyorlar.

Canla başla dinliyorum onları. Aynı anda hem mutluluktan, hem de üzüntüden sarhoşum. Mutluluğum ta derinlerde, öylesine üzgünüm ki, hüzün orgazmı yaşayacakmışım gibi bir izlenime kapılıyorum.

"Irzına geçeriz. Cinsel organının konuksever olduğu kesin."

"Dallaire de boynuzlu olur!"

Keyfi kaçan bir delikanlı karşı çıkıyor. Muganga'ya tecavüz etmeye ne

gerek var? Göğüslerini kesmeye ne gerek var?

Bir hakaret sağanağına maruz kalıyor delikanlı.

"Radyoda onun bir yılan olduğu söylendi. Üstelik herkes, Dallaire'in metresi olduğunu biliyor."

"Anlaşılan, beyaz kuyruklardan hoşlanıyormuş," diye atılıyor bir başkası."

Yine kahkahalar.

"Ama kim bilir, belki sen de bir hamamböceği olabilirsin," diye araya giriyor sert bir ses. "Kaç yaşındasın?"

"On altı."

"On altı mı? Öyleyse sakalın da çıkmamıştır! Yaklaş da çenene dokunayım. Eh! Sakalsızsın. Seni bağışlıyorum, ne de olsa erkek değilsin. Büyümemiş bir çocuk babasının intikamını alamaz. Ancak bil ki, RTLM'nin söylediklerine inanmayan bir Hutu haindir. Özür dile."

Delikanlı yumuşuyor, özür diliyor, onlara katılıyor.

"Muganga elime geçerse," diyor işbirliğini kanıtlamak için, "İncil'deki gibi onu ikiye bölerim."

Adamlar delikanlının saflığına gülüyorlar, öğretinin gücü budur işte: alçalma. Garip bir biçimde, kendimi bu delikanlıdan daha iyi bir konumda hissediyorum; çünkü hâlâ düşüncelerime hâkimim.

Konuşma palavralardan böbürlenmelere kayıyor, müstehcenlik yerini vahşete bırakıyor.

"Muganga'yı bir ağaca bağlayıp öldürmeden önce gözlerinin önünde çocuklarının kollarının kesildiğini görmek çok hoşuma giderdi doğrusu."

Bu düşünce beni altüst ediyor. Yemek borumda bir şeylerin yükseldiğini hissediyorum. Sessizce, safra kusuyorum, önce yanağıma sonra boynuma akıyor. Sandrine ve onun serpilmiş bedeni geliyor gözümün önüne, hani ağaçlar kadar uzun olmak istediği söylenen Sandrine. Hintdarısı başaklarını kesmek ya da ağaçları budamak için kullanılan bir alet olan pala geliyor gözümün önüne. Sandrine'i budayan bir pala! Gerçekleşmesini engellemek istercesine hayalimde canlandırıyorum bunu.

Günün birinde bunları yazarsam, okuyacak gücü kendilerinde bulamayanlar da, Ruanda’daki soykırımın suç ortağı saysınlar kendilerini, diyorum kendi kendime. Ben, Yolande Mukagasana, insanlığa karşı, Ruanda halkının çektiklerini öğrenmek istemeyen herkesin, cellatların suç ortağı olduğunu ilan ediyorum. Dünya ancak, şiddet gereksinimini irdelemeyi kabul ettiğinde şiddetten vazgeçecektir. Ne dehşet ne de merhamet uyandırmak istiyorum. Tek isteğim tanıklık etmek. İnce bir bölmenin ardından dinlediğim bu adamlar, bana en kötü ıstırapları vaat ediyorlar, ne onlardan nefret ediyor, ne de onları kınıyorum. Acıyorum onlara.

Hıristiyan Batı’nın paradoksu, onun simgesel figürü olan İsa, bugün Ruandalıların çektiği acıları çekti. Dini resimlerde İsa, dikenden tacıyla, kamçılanmış, hacının üstüne çivilenmiş görünmüyor mu? Bu acı veren resimleri kim bilir kaç Hıristiyan coşkuyla seyretmiştir! Ancak, binlerce Ruandalının gerçeği söz konusu olduğunda, gözler beş para etmez bir utanma ve sıkılmayla başka yöne çevriliyor. Belki yarın, Yurtsever Cephe savaşı kazanırsa, beyaz hukukçular soykırım suçlularını yargılamaya ve savunmaya gelirler. Evyemin altından, o iyi niyetli avukatları şimdiden görür gibi oluyorum. Kendi aralarındaki savaşı görüyorum. Bir kısmı, yitirilmiş bir davanın savunusunun yapılamayacağını bahane ederek soykırımcıları savunmayı istemeyecek. Diğerleri ise sırf başı çekenleri alt etmek için de olsa, kabul edecek. Ülkemin şimdiden, korkak dış çıkarlar uğruna bölündüğünü görüyorum. Şimdiden, üniversite profesörlerini Ruanda’daki soykırım hakkında nutuklar atarken görüyorum. Batı’nın seçkin entelektüel kesimi, yalan davalar için yalan argümanlar üretmek üzere yıkılmış ülkemin üzerine atılacak. Batı’dan nefret ediyorum. Batı’nın uygar entelektüellerinden nefret ediyorum. Eh! Kaç tanesi benim bugün evyemin altından yapabildiğim kehaneti yaparak, 'onların bağışlanması gerektiğini, çünkü ne yaptıklarını bilmediklerini’ söyleyebilecek? Hıristiyanlık hakkında gördüğüm tüm eğitimden bana kalan tek cümle, işte bu.

Yine Sandrine’i, annesinin ölümünden hemen sonra evimize uyum sağlamakta çektiği zorlukları düşünüyorum. Bir köşede tek başına, suskun oturuşu geliyor gözümün önüne. Saatlerce köpekle oynayışı geliyor. Kötü karnelerle eve dönüşü geliyor. Sonra, o yatılı okula gittiği gün, kendisini diğer iki çocuğum kadar sevdiğimi aniden anlayışım geliyor. Doğal

değilmiş gibi, her şeyi bana anlatıp anlatamayacağını sorduğu o gün geliyor. Cumartesi günleri onu görmek için okula gittiğimde beni elini kolunu sallayarak karşılayışı geliyor. Başından geçen küçük olayları, edindiği arkadaşları, ona bakmaya başlayan erkekleri anlatan sesini duyuyorum. Yıl sonu eve döndüğünde, sakin sakin, alabildiğine gururlu, karnesini bana gösterişini görüyorum. Sınıf birincisi. "Senin sayende anne." Hepimize aldığı küçük armağanları çantasından çıkarışı geliyor gözümün önüne.

Ruandalı erkekler hâlâ burada, sığınağımın yanı başında, kahvede oturur gibi oturmuş, sohbet ediyorlar. Her şey hakkında görüşleri var ve yeni bir tartışma başlattılar. Habyarimana hakkında laf üretiyorlar. Bazılarına göre, o büyük bir adam, çünkü Tutsilerin temizlenmesi için iyi hazırlık yaptı. Diğerlerine göre ise kötü biri, çünkü başlama emrini bir türlü veremedi. İşin başlaması için öldürülmesi gerekti.

"Onun adının ardına sığınarak, kayınları gücü ele geçirdi," diye atılıyor birisi.

"Tıpkı krallar zamanında olduğu gibi. Ölenin yerine kimin geçeceği entrikalara neden olurdu ve bazıları cinayete kurban giderdi."

"Gerçekten de Habyarimana'nın ailesinde olduğu gibi."

Gizlendiğim yerden kendi yorumumu katmak geliyor içimden; "Tarih tekrardan ibarettir."

Nadine geliyor gözümün önüne. Ama Nadine hakkında bir şey söyleyemem. Bir kadınla kızı arasında kimsenin açıklayamayacağı ve erkeklerin gözünden kaçan bir suç ortaklığı bulunur. Her şeyden önce kadınlar arası suç ortaklığıdır bu. Doğuştan gelir, her türlü çözümlemeye direnir. Şu evyenin altında saklı duranın Nadine olduğu izlenimine kapılıyorum, oysa ben, ben...

Çocuklarım nerede? Hâlâ yaşıyorlar mı?

Sorumu yanıtlarcasına, uzaktan çığlıklar ve birbiri üzerine kütle halinde düşen taşlar gibi ağır darbe sesleri duyuyorum. Benden üç santim uzakta bira içen adamlar, tek sıçrayışta ayağa kalkıyorlar ve seslerinin uzaklaştığını duyuyorum.

Emmanuelle şarkı söylemeye başladı. Görünürde tehlike bulunmadığım

belli etmek için aramızda anlaştığımız parola bu. Güzel sesini dinliyorum. Çevredeki Hutuların sözlerden nem kapmaması için, çocukluğumun şarkılarından birini söylemekle yetiniyor. Müziği anımsıyorum, sözleri aklıma geliyor:

"... komşulara yanaştım, ama beni istemediler, dişler arasından süzülen dil gibi düşmanlarımın ortasındayım."

Yine mangalın üstünde üç metalik darbe çınlıyor. Déo’nun sesini tanıyorum.

"Yalvarırım sana Emmanuelle, Tutsileri saklıyorsan söyle bana. Onları ele vermeyeceğimi biliyorsun. Ama başım derde girsin istemem." '

"Tutsileri mi?" diyor Emmanuelle, haince bir vurguyla. "Onları saklıyor muyum? Eh! Milisler her yeri altüst ettikleri halde hiç Tutsi bulamadılar. Saklasaydım, bulmazlar mıydı sence? Yoksa onları aptal mı sanıyorsun?"

"Hayır. Haklısın. Ama söz ver bana, Tutsileri ele vermesen bile, yaklaşırlarsa kovacaksın."

"Söz ver bana! Söz ver bana!"

Emmanuelle, Déo’nun ince sesini taklit ediyor.

"Eh, Déo! Daha bu sabah beni öldüreceğini söylüyordun. Sözünü tutmuyorsun."

Yine düşen taşların gürültüsü geliyor kulağıma. Emmanuelle de tekrar şarkıya başlıyor.

Ancak yine üç metalik darbe çınlıyor. Kulak kesiliyorum, uzaktan gelen gürültüyle, taşınan sacların çıkardığı sesler dışında hiçbir şey algılayamıyorum. Bir konuşma sezer gibiyim, ama tek bir sözcüğünü duymuyorum.

Gün, Emmanuelle’in şarkıları ve mangala vurulan üç kaşık sesiyle geçiyor. Bir an büyük bir patırtı duyuyorum. İnsanların taşıdığı ve yakındakilere, gök gürültüsüne benzeyen bir sesle fırlattığı saclar.

Saat on bire yaklaşıyor ve ben şu evyenin altındayım. Burada on bir gün kalacağımdan habersizim.

12. Bölüm

Siyahların Vahşiliği mi, yoksa beyazların barbarlığı mı?

Yine o misyonerin sesini duyuyorum.

"Adın ne?"

"Yolande."

"Yolande ne?"

"Yolande Mukagasana."

"Yine bir vahşi adı. Nasıl aklımda tutabilirim ki?"

Adam aslında kötü niyetli değildi. Bana İsa'yı sevmeyi öğretti. Ben de inandım.

1968'de, Butare'de oldu bu. On dört yaşımdaydım.

Çocukların kollarının palayla kesilmesi, karınları deşilmeden önce kadınlara tecavüz edilmesi, kolsuz bacaksız adamların yol kenarında can çekişirken bırakılması, evet, bunlar kuşkusuz vahşettir.

Batı daha kurnaz. Organları kesmez. Öldürünceye dek uzun süre aç bırakır. Yahudi soykırımını yapan Batı, nihai çözümü akıl edip örgütleyebilen o Batı, gaz odalarını öngörecek kadar vahşeti ince eleyip sık dokuyan o Batı, barbar Batı değil midir?

Vahşetle barbarlık arasında seçim yapmamızı kim ister bizden?

Biz siyahlar, sevecen duygularımızı belli etmek istediğimizde, canı gönülden kucaklaşırız.

Siz beyazlar, elinizi hafifçe dokundurup hemen giysilerinize sürtersiniz.

Biz siyahlar, aramızda uyuşmazlık olduğunda birbirimizi sakat bırakırız.

Siz beyazlar, birbirinizi kısık ateşte yakarak öldürürsünüz.

Hangimiz nefrete daha layık?

Başka anakara, başka gelenekler.

Batı hangi hakla bizim daha az vakur olduğumuza karar veriyor?

Peki ya ben, çocuklarımı toplama kamplarında açlıktan ölürken hayal etmek zorunda kalmaktansa, onların bir pala darbesiyle öldürüldüğünü görmeyi yeğleseydim? Söyleyin bana Batılı peygamberler, neden bu çözümü yeğleyemiyorum?

Evyemin altında gizlice sövüp sayıyorum.

Mavi Miğferliler, Kigali'nin banliyösü olan Nyamirambo bölgesindeki mahallemin yollarında her gün gezinirdi. Çocuklar, onların geçişini görmek için koşuştururdu. Kol sallar, gülümser, bazen şarkı söylerlerdi. Ancak MINUAR'lılar hiç durmadan geçerlerdi. Karşılık verme zahmetine zor katlanırlardı.

Altı gündür, hiç karşılık vermiyorlar. Neden mi, çünkü artık geçmiyorlar. Nyamirambo, artık beyazların bile görünmediği lanetlenmiş bir yer oldu.

"Beyaz adam uyuşmazlığı getirdi," derdi babam. "Yalancıdır, ama akıllıdır. Onunla iyi geçinmeye çalış, ama asla güvenme. Unutma ki Belçika ülkemizi Hutuların eline teslim etti."

Babam geliyor gözümün önüne. Kolunun altında birkaç kitapla birlikte Butare'den dönüşünü görüyorum.

"Yine mi kâğıt?" diye bağırırdı annem. "Para yine kâğıda harcanmış!"

Babam, Butare'den siyaset kitapları, gazeteler ve sık sık, radyosu için yeni piller getirirdi. Kızının bugün bir evye altında saklandığını bir bilseydi...

Beyazlar geliyor gözümün önüne; doktorlar, mühendisler, avukatlar. Babamdan küçük kil heykeller satın almak için düzenli olarak evimize gelirlerdi. Bunların çoğu, iki kişiyi temsil eden heykellerdi. Başı göklerde bir kâhin ve diz çökerek ona danışan kaygılı biri, ya da yaşlı bir adamın bitlerini ayıklayan bir çocuk.

"Görüyorsun ya Yolande, beyazlar, yaşlı bir adama bakan çocuk heykellerimden hoşlanıyorlar. Neden, biliyor musun? Çünkü bit ayıklamaya

yarayan bir alet olan bir tür sivri cımbız icat ettiklerini sanıyorlar. Ancak beyazlardan önce bitler dikenlerle ayıklanırdı ve bu da pek güzel işe yarardı. Ama bir beyaz, yaşlı bir adamı bu parazitlerden kurtaran bir çocuğu temsil eden heykeli gördüğünde hoşnut olur, çünkü onda, tedavi eden eserine karşı Ruanda halkının takdirini görür. Bu nedenle hep aynı heykelcikleri yapıyorum ve beyazlar bazen fırına vermeme zaman tanımadan onları satın alıyor. Sana bunu, beyaz adamın övülmek isteyen bir budala olduğunu bilesin diye anlatıyorum. Bizim gücümüz buradan geliyor. Beyaz adamı övmek gerekir. Asla inanmamak, ama övmek. Özellikle de iyi geçinmek, çünkü erk onun elinde."

Ortalık tamamen karardı. Emmanuelle hâlâ benimle konuşmaya gelmedi. Nerede? Ondan bir işaret gelmedikçe, yerimden kıpırdamaya cesaret edemiyorum. Bacaklarımın arasında bir sifon, yanağım haznelerden birine dayalı, evyemin altındayım. Cırcırböcekleri, gece türküsüne başladı yine. Çevredeki gürültüleri seçmemi engelliyorlar. Ancak onlar öttükçe, tehlike senden uzak demektir. Çocuklarım nerede? Hâlâ hayattalar mı?

Okulda, beyazlar bana, Hutu’nun, tarlada yerleşik yaşam süren bir adam olduğunu, topraktan aldığı ürünle yetindiğini ve yarın kuşkusu taşımadığım öğrettiler. Buna karşılık Tutsi’nin eski Etiyopya, yani Abisinya’dan, hatta belki daha da uzaklardan geldiğini öğrendim. Bazıları Tibet’ten geldiğini söylüyordu. Bir bakışta görülebileceği gibi, Tutsi asilliğiyle, Etiyopyalıyı andırıyordu, iki su damlası gibi birbirlerine benziyorlardı. Sürülerinin sütünü sunarak, Hutu’yu sömürgesi altına almıştı. İşte *hamitik tez* denen şey, buydu.

"Yanlış," diye haykırırdı babam, okulda bana söylenenleri kendisine aktardığımda. “Tutsi Ruandalıdır. Dili, Hutu?nunkiyle aynı olan Kinyaruanda’dır."

Bir zamanlar beyazların Tutsileri korumak için kullandıkları "hamitik tez"in, sonradan yine aynı beyazlar tarafından Hutu devrimini teşvik edip desteklemek için kullanılacağından o sıralarda habersizdim."

Hutu devrimi mi? 1962’de yapılan referandumdan sonra Kayibanda iktidarı ele geçirdiğinde, henüz Hutu devrimine inanmıyorduk. Onun yalnızca, Belçikalılar tarafından öne sürülen etnik ayrım temeline dayanarak oy topladığını sanıyorduk. Ancak henüz kötülüğün ne olduğunu aklımıza bile

getiremiyorduk. Oysa, bir yıl sonra Ruanda’da ilk soykırım patlak verdi, kocam bu dönemde babasını, annesini, kardeşlerini yitirdi. Bu soykırım, Washington’dan Brüksel’e kadar, "kabileler arası iç çatışmalar" olarak nitelendirildi.

U Thant, Ruanda halkının kendi yazgısını belirleme hakkına sahip olduğunu ilan ettiğinde, New York’taki Birleşmiş Milletler çevresinde Hutu devrimi düzenlendi; bu da Tutsilerin katli anlamına geliyordu.

Benim çevrem bir evye altından daha büyük değil, tek esin kaynağım korku, cırcırböcekleri ise destekleyicilerim. Bu, U Thant’ın o dönemdeki konumundan çok mu farklı? Korkudan uzak mıydı o? Çevreden gelen alkışlar, kulağında çınlamıyor muydu?

Peki bugün, 1994 Nisan’ında Ruanda’da soykırım başlatıldığında, Butros Gali’nin kararsız çobanlığındaki Birleşmiş Milletler, harekete geçmeksizin heyecana kapılmak dışında ne yapıyor?

Cırcırböcekleri, şefleri bir kalp kriziyle kürsüsü önünde yığılıp kalan bir orkestra gibi sustu. Uzaktan, bir fon müziği gibi, düzensiz olarak makineli tüfeklerin aralıklı taramaları geliyor kulağıma. Zor duyuluyorlar. Ritimleri, kuş seslerini getiriyor aklıma. Ayak sesleri duyuyorum, komşu duvarlar boyunca birisi ilerliyor. Soluğumu tutuyorum. Sığınağımın kapısında gezinen bir el duyuyorum. Yokluyor, kulpu tutuyor, kanatlardan birini kaydırıyor.

"Pauline, burada ne işin var? Nasıl öğrendin? Beni ele mi vereceksin?"

"Déo’ya bir şey söyleme," diye fısıldıyor. "Duyarsa beni öldürür."

Ilık bir yumurta veriyor bana.

"Romatizmadan kızımı kurtardığın için."

“Çocuklarım hakkında bir şey biliyor musun?”

Hayır işareti yapıyor ve sessizce kapıyı kapatıyor. Pauline beni sever mi, bilmiyorum, hain olduğu söylenir, bense onu aptal bulurum. Beklenmedik cömertliği ise, kendi topraklarında saklandığımı bildiğini belli etme tarzı gibi geldi bana.

Bir yumurta! Ne kadar zamandır yememiştim? Déo’nun karısı bana bir

yumurta getirsin, olacak şey mi! Dünya tersine döndü.

Dispanserimde gördüğü prezervatifler konusunda Pauline’le aramızda geçen tartışma geliyor aklıma.

"Bu iğrenç şeyleri mi dağıtıyorsun?" demişti dehşete kapılarak.

"Evet, Sağlık Bakanlığı’nın programı gereği. Buna zorunluyum."

"Her şeyi bizden iyi bildiklerini sanan yabancılardan bir darbe daha! Daha az çocuk sahibi olmamızı istiyorlar. Ruanda’yı daha fazla köleleştirmek için nüfusunu yok etmeye çalışıyorlar. Peki bu prezervatiflerin zehirli olup olmadığını kim biliyor, ha?"

Yabancılar tarafından dağıtılan prezervatiflerin yarattığı korkuyu anımsarken gülümsüyorum. Ama bir siyahın prezervatifle sevişmekten hoşlanacağını sanan yabancıların saflığına da gülüyorum. Yabancılar ne aşktan, ne de sevişirken kendilerini birbirlerine vermekten anlar. Onlar yalnız hazdan hoşlanır, iki tarafın ayrı ayrı duyduğu bir haz. Yine Pauline’i ve sekiz çocuğunu düşünüyorum.

Adını unuttuğum o Belçikalı doktoru anımsıyorum, siyahların kendi sorunlarını halletmelerine yabancıların neden izin vermediklerini sormuştum ona.

"Çünkü kendilerini suçlu hissediyorlar Yolande," demişti. "İnsanlığın savunuculuğuna soyunup suçlarından arınmak istiyorlar. Siyahların sorunlarına parmak basmaktan aciz olduklarını biliyorlar. Dolayısıyla da sihirbaz çıraklığı yaptıktan sonra, üçüncü dünyanın hekimleri rolünü oynuyorlar."

"Ama siyahlar sorunlarını adlandıramadığı için onlara el koymak mı gerekir?"

"Biliyorsun, elimden gelseydi, yabancıların hepsini kovardım. Kendim de dahil olmak üzere. Ancak yabancılar buna katlanamazlardı."

Sürülerini yetiştirip tütün tüttürerek mutlu yaşadıkları söylenen atalarımı düşünüyorum.

Cırcırböcekleri yine türküye başladı, ben de yumurtamı yedim, bir ziyafet! Gece soğuk. Emmanuelle’in beni görmeye gelmesi için yalvarıyorum.

Arada bir, makineli taramaları arasından bir el bombası patlıyor. Gece yarısını biraz geçmiş olmalı. Emmanuelle’in yakalandığını ve öldürüldüğünü sanmaya başlıyorum. Hatta Déo onu ele vermiş olabilir mi acaba?

Birden bağırmalar duyuluyor. Bir karı-koca kavgası; Déo ile Pauline. Déo’nun karısını azarladığını duyuyorum, ama söylediklerini anlamıyorum, Çok sinirli gibi. Pauline’in sesi geliyor kulağıma.

"Şimdi, bir katil oldun!"

"Katil mi, ben mi? Adaleti yerine getirdim, hepsi bu! Yılana ne hak ediyorsa onu yaptım. Yurdum, Ruanda için çalıştım. Ruanda Hutulara ait. Hak ettiğini elinden çalan yılanı kovmak gerekir. Yılana ait ne varsa hepsi çalıntı. Geri alınması adildir."

Pauline ağlıyor, kocasına artık öldürmemesi için yalvarıyor, ancak o, karısını ihbarla tehdit ederek bir tokat atıyor.

Ulusal zehir evlere bulaştı. İşte şimdi de karı-koca arasındaki kavgalarda gerekçe olarak kullanılıyor.

Tartışma biraz daha sürüyor, sonra kapımdaki delikten bir fener ışığının Emmanuelle’in bahçesinde dolaştığını görüyorum. Déo herhalde, Tutsi bulmak için, kiracısının bahçesini ikinci kez araştırmaya çıkmış.

Sonunda her şey sakinleşiyor. Hatta uzaktan gelen atış sesleri bile durdu. Hutu, kana doydu. Gece üç-dört saatlik gecikmeyle başlayabilir.

Emmanuelle’i düşünüyorum. Onun için dua ediyorum. Ancak duam Tanrı’ya değil, daha çok insanlara yönelik.

Emmanuelle öldüyse buradan nasıl çıkarım? Tek bir çözüm var, kaçmak. Çalılıklar arasından kaçmak. Ancak pusuda bekleyen milisler olup olmadığını nasıl bilebilirim? Yıldızlar söner sönmez çıkmaya karar veriyorum.

Kigali’nin merkezindeki Belçikalı arkadaşların evine ulaşmak için tasarılar yapıyorum. Her elli metrede bir barikatlarla, iki kilometrelik yol! Hem Kigali’nin merkezine nasıl sızmalı?

Birden, Emmanuelle’in alçak sesle şarkı söylediğini duyuyorum.

Kulaklarıma inanamıyorum. Kapıya hafifçe vuruyorum. Emmanuelle açıyor.

"Çocuklarım nerede?"

Emmanuelle gözlerini indiriyor.

"Yolande, Yolande, çocukların ölmüş!"

"Ne? Olamaz! Yalan söylüyorsun!"

"Doğru, Yolande."

"Hayır. Sana inanmıyorum! Öldüklerini gördün mü?"

"Hayır."

"Ben barikata gidiyorum!"

Sığınağımdan çıktım bile.

"Barikata gidiyorum. Katil olduklarını söyleyeceğim onlara. Gözlerini oyacağım."

"Yolande, sakin ol!"

"Çocuklarım ölmüş, sense sakin olmamı istiyorsun! Bırak beni! Barikata gidiyorum!"

Ani bir hareketle, Emmanuelle'in kollarından kurtuluyorum; kararlıyım, .barikata gidiyorum.

"Yolande!"

"Ne var?"

"Yolande, bilmiyorum. Tam olarak emin değilim..."

"Ne?"

"Öldüklerinden emin değilim. Ama öyle söyleniyor."

Soluk alıyorum.

"Neredeler?"

Emmanuelle nerede olduklarını bilmiyor, tek bildiği kayboldukları.

"Spérancie'nin evi yıkılmış. Belki çocukların kaçabilmiştir, bilemem."

Uzun uzun bakıyorum ona. Acaba beni korumak için yalan mı söylüyor? Hayır. Bilmiyor!

Sessizce mutfağına geçiyoruz. Tuvalete girdikten sonra kendimi taş gibi bir iskemleye bırakıyorum. Emmanuelle bana çay yapıyor. Ter ve kir içindeyim, Gömleğimin üzerine yumurta sarısı akmış. Pantolonumun içinde yüzüyorum. Onu tutan muz lifini sıkmak zorunda kalıyorum- Başım ellerim arasında, dirseklerim masaya dayalı, konuşmaktan aciz, dilsiz kalıyorum. Yavaş yavaş, bedenimin gevşediğini, tutulmaların yumuşadığım duyumsuyorum.

Dışarıdaki gürültülere kulak kesilerek alçak sesle konuşuyoruz.

Emmanuelle son haberleri veriyor bana, Yeni başkan Tutsilere karşı zehir gibi bir üslup kullanmış. Çoğunluğun hakları adına ülkede duruma el koydukları için askerleri kutlamış. Gitarama'da ise, Başbakan Kambanda tabancasını havaya dikerek sıkı bir söylev çekmiş. "Hutu halkının meşru gelişmesini engelleyen bu yüzde onluk kesimden artık kimse korkmuyor," diye bildirmiş askerlere. "Tek yapmanız gereken, yüzyıllardır sizi aşağılayanlara karşı barikatlar kurup onları yakalamaktır. Yurtdışından gelen silahlar dün elimize geçti, arkası da gelecek. Her bir Hutu silah sahibi olacak." ;

"Peki ya Yurtsever Cephe'nin askerleri?"

"Anlaşılan yakınımızdaymışlar. Ancak kimse henüz onları görmedi. Nyamirambo'daki Hutular onlara pusu kuruyor, bu nedenle yaklaşmaya cesaret edemiyorlar. Fransa ise rahat rahat kollarını kavuşturmayı sürdürüyor. Söylendiğine göre, Mavi Miğferliler Kigali'de Hutuların Tutsileri katletmesini kılları kıpırdamadan seyrediyorlarmış. Hatta Belçika hükümetinin, paraşütçülerine, Hutuların Kigali Teknik Üniversitesi'ne sığınmış olan Tutsileri katletmelerine izin vermek için oradan çekilmelerini buyurduğu da söyleniyor. Dört bin ölüden söz ediliyor."

"On paraşütçünün öldürülmesini engellemek için dört bin Tutsinin katline izin verilmiş," diyorum. "Ruandalı bir cesedin ağırlığı asla bir Belçikalınınki kadar olamaz."

Emmanuelle ayağa kalkıyor. Yaşlı kadınlara özgü yavaş adımlarım izliyorum. Benimle aynı yaşlarda olmasına karşın, Emmanuelle yaşlı bir

kadın gibi dolanıyor. Ayakları sanki elektromanyetik bir güçle yere çekiliyor. Eteği uzun, Nyamirambolu hangi genç, Emmanuelle'in baldırını gördüğünü iddia edebilir?

"Dua etsek mi?" diyor.

Bağırmak geliyor içimden. Dua! Dua! Bu Hıristiyan dininden bıktım usandım. Kocamı kaybettim ve çocuklarımın nerede olduklarını bilmiyorum. Bir de benden dua etmem isteniyor!

Emmanuelle'in inancına duyduğum saygıdan çok, ona hâlâ gereksinim duyduğum için kendimi tutuyorum. Eh! Ne de olsa o Hutu! Tehlike altında değil.

Hemen bu düşünceden vazgeçiyorum. Emmanuelle beni saklayarak hayatını tehlikeye atıyor. Neden hüzün beni hain yapıyor?

Sakinleşiyorum.

"Biliyorsun musun Emmanuelle, birkaç hafta önce Kigali'de, pırıl pırıl Fransız askerleri gördüm. Ruandalı kuvvetleri asilere karşı desteklemeye gidiyorlardı. Aralarında gerçek siyahlar varlı. Herhalde Antillilerdi."

"Fransa'nın bize ihanet ettiğini mi söylemek istiyorsun?"

"Fransa'nın bize karşı yapılan soykırımın suç ortağı olduğunu söylemek istiyorum. Katolik Fransa'nın, tıpkı Habyarimana gibi, Sindikubuabo'yu da desteklediğini söylemek istiyorum."

Hainliğimden hoşnuttun. Emmanuelle başını eğiyor. Sonra François Mitterrand için dua etmeyi öneriyor. İflah olmayacak.

Yeni bir saldırı başlatılmış olmalı, çünkü çalılıklar arasından çığlıklar ve otomatik silah taramaları duyuyoruz.

Bir koşu sığınağıma, evyemin altına dönüyorum. Uzaktan duyulan makineli taramalar bana ninni gibi geliyor. Bitkin bir lalde, uyur kalıyorum.

13. Bölüm

Ülkemin kuşları!

Gece bitmek üzereyken, ilk önce çekingen bir çifte tiridi nota duyuluyor. Üç kez yineleniyor. Dört. Beş.

Uzaktan, onun benzeri iki nota karşılık veriyor. Hemen yakından yine başlıyor. Uzaktan, karşılık geliyor. Kısa süre içinde, diyaloğu andıran bu dört nota dışında bir şey duymaz oluyorum.

Ancak birden, bir kuş şikâyet edercesine üç nota halinde ötüyor, bir başkası neredeyse yankı gibi onu yanıtlıyor. Sonra da hain bir perinin alaylı gülüşünü andıran tuhaf çığlığıyla bir karaleylek katılıyor dansa. Hemen ardından, kuşların şarkısına tüm Ruanda katılıyor.

Aynı anda konuşulduğu halde herkesin birbirini pek güzel anladığı bir tür konferansı andırıyor bu. Kuşlar, hem konuşup hem de birbirlerini dinlemeyi insanlardan daha iyi beceriyor. Ötüşlerinde ne bağırma var, ne de öfke.

Ancak sanırım artık kuşlardan hoşlanmıyorum, çünkü düşmanların yaklaşmasını duymamı engelliyorlar. Uzaklarda bir köpek havlıyor. Ardından bir horoz insanlara uyanmalarını söylüyor.

Ancak soykırımcılar ona itaat etmiyor. Gecenin yorgunluğunu çıkarıyorlar.

Sığınağımın kapısı ani, neredeyse kaba bir hareketle açılıyor. Kamaşmasın diye gözlerimi kapamak zorunda kalıyorum.

Bir kadın konuşuyor.

"Ölen tüm Tutsiler yeniden doğacak. Bunu İmana adına söylüyorum."

Kız kardeşim Hilde’in sesini tanıyorum. Çaba harcayıp gözlerimi açıyorum.

Paçavralar içindeki Hilde, yaşlı bir kadına dönmüş. Ama tatlı tatlı

gülümsüyor.

"Hepimiz kurtulacağız. Ruanda’ya egemen olacağız. Herkes bize saygı duyacak.”

Sinirli bir dans yaparcasına tepiniyor.

"Hilde! Neler oluyor? Dursana. Bizi ele vereceksin. Öldürüleceğiz."

Sözlerim onu durduruyor. Bakışı yavaşça bana yöneliyor. Gözleri yuvalarından fırlamış, yanakları çukur, afallamış bir edası var.

Hilde, tüm Nyamirambo’nun burada saklandığımı bildiğini, kendisinin de bu nedenle geldiğini açıklıyor. Öldürülen tüm Tutsilerin dünyaya yeniden geleceklerini bana söylemek zorundaymış, bunu kendisine dün gece Tanrı söylemiş.

"Hutulardan korkmamak gerekir. Şimdi her şey basit. Öldürülen her Tutsi, hayata geri dönecek."

"Çocuklarımdan haber aldın mı?"

"Çocukların mı? Hayata dönecekler. Tanrı bana öyle söyledi."

"Öldüklerini gördün mü?"

"Ama hayata dönecekler."

Hilde’in sözleri beni felç ediyor. Şakak damarlarım hızla atarken ağzım açık duruyorum. Gözyaşlarını çıkmak istiyor ama çıkamıyor. Bitkinim. Sanırım biraz titriyorum.

Emmanuelle beliriyor. Yeşillik üzerinde tepinmeye başlayan Hilde’i sakinleştirmeye çalışıyor. Bakışımla, Hilde’in aklını yitirdiğini anlatmaya çalışıyorum. Zahmete gerek yok. Emmattuelle anladı bile. Hilde hâlâ yırtınıyor:

"Hanımefendi, ben barikata gidiyorum! Tutsilerin hayata döneceklerini bildirmeliyim."

Sinir spazmlarıyla sarsılıyor; bakışı, tuzağa yakalanmış bir hayvanınki gibi dört dönüyor. Sonra birden sakinleşiveriyor, tatlı tatlı gülümseyerek gökyüzüne bakıyor.

"Tutsilere ölümsüzlük verdiğin için teşekkürler, Tanrım. Senin adına bu

haberi tüm dünyaya ileneceğim."

Emmanuelle bileklerini sımsıkı kavrıyor.

"Hilde, Hilde, sakin ol. Söylesene, Yolande'ın çocuklarını gördün mü? Öldüklerini gördün mü? Konuş!"

"Hayır, hanımefendi, Tutsiler ölmedi. Onlar ölümsüz. Tanrı onları koruyor."

Déo'nun evinde bir kapı çarpıyor. Ben de kendiminkini kapatıyorum. Déo, etrafta bir Tutsi bulunduğunu, barikata teslim olması gerektiğini haykırıyor.

"Kollarında bir Tutsi'yle burada ne yapıyorsun Emmanuelle?"

"Bu kadın çıldırmış. Bahçeye girip bağırmaya başladı. Onu yatıştırmaya çalışıyorum." .

"Bir Tutsi! Emindim zaten. Onu barikata götüreceğim."

Hilde nazikçe araya giriyor:

"Zahmet etmeyin. Barikata kendim teslim olup Tanrının seçimini Tutsilerden yana yaptığını bildireceğim. Size teşekkür borçluyum."

Başka bir şey duymuyorum. Hep birlikte uzaklaştılar.

Çocuklarımı düşünüyorum. Gerçekten öldüler mi? Yoksa Hilde ne dediğini bilmiyor mu?

Kısa bir süre sonra Emmanuelle geri geliyor. Mangalını kapımın önüne dayıyor ve aramızda geçen konuşmadan, umudumu kesmemem, insanlara güvenmem ve sürekli dua etmem gerektiğini anlıyorum.

On gün daha bu şekilde yaşayacağım.

İlk gün, kız kardeşim Hilde'in barikatta öldürüldüğünü öğreniyorum. Pala darbesini yediği sırada gülümsüyormuş. Emmanuelle, öldükten sonra da gülümsemeyi sürdürdüğünü haber veriyor. Karnımın üstünde, fıtık gibi bir çıkıntı hissediyorum. Geceleri, Emmanuelle; beni sığınağımdan çıkarmaya geliyor. Karanlıkta, birbiri üzerine fırlatılmış birkaç sac çarpıyor gözüme. Bunlar, çocuklarınım içinde bulunduğu Spérancie'nin evinin çatısını oluşturuyorlardı. Déo toplayıp getirmiş. Çocuklarım nerede?

İkinci gün,. Kibungo'daki kuzinimin barikatta öldürüldüğünü öğreniyorum. Ayrıca Gikongoro'da da üç din adamı öldürülmüş. Sol göğsüme bir şey

batıyor. Elliyorum. Gömleğimin yakasına tutturulmuş bir tükenmez kalem. Tükenmez kalem mi? Hayret. Belli başlı olayların tarihlerini yazsam mı acaba? Ama neyin üzerine? Çocuklarım nerede?

Üçüncü gün, una bakıp kehanette bulunarak yalnız kalacağımı söyleyen erkek kardeşim Népo'nun bir barikatta öldürüldüğünü öğreniyorum; Akşamüstü, haber yalanlanıyor, ancak Emmanuelle kardeşime ait minibüsün direksiyonunda bir asker görmüş. Geceleyin, birkaç damla idrar yapabiliyorum. Çocuklarım nerede?

Dördüncü gün, Cyangugu'daki arkadaşlarımın bir barikatta öldürüldüklerini öğreniyorum. Buna ek olarak, göğüslerimi doğramak isteyen hostes bozuntusu Mayimuna, tepenin üzerinde Ruanda Hava Kuvvetleri üniformasıyla görülmüş. Kotumun cebinde boş bir sigara paketi buluyorum. Özenle katlayıp üzerine şu notu düşüyorum:

6 Nisan: Ruanda'nın başkanı katledildi.

13 Nisan: Joseph'e barikatta makineliyle ateş edildi.

14 Nisan: Joseph öldü. Çocuklarım işkence gördü.

15 Nisan: Çocuklarım kayboldu.

16 Nisan: Hilde öldürüldü.

Yazarlık hevesim geçici olarak burada bitiyor. Ancak günün birinde bir şeyler yazacağımı biliyorum. Ölümden kaçabilirsem tabii. Çocuklarım nerede?

Beşinci gün, Ruhengeri'deki eski hocamın barikatta öldürüldüğünü öğreniyorum. O gün, Emmanuelle'in mangalını kapımın önüne Mzee dayıyor. Mzee, Emmanuelle'in hizmetçisi: Emmanuelle'in bir Tutsi sakladığını biliyor, demek ki. Hutu olduğu halde, patronu beni koruduğuna göre, o da koruyacak. Siyah köleliğinin mucizesi bu. Hizmetçilik bağları, kan bağlarından daha güçlü sanki. Küçük çıkıntım yok oldu. Çocuklarım nerede?

Atıncı gün, Byumba'daki akrabaların bir barikatta öldürüldüklerini öğreniyorum. Kadın barikatta çılgın gibiymiş: "Kimliğini inceleyen milislere, "Tutsi değilim ben, Hutuyum," diyormuş gözyaşları içinde. "Öyleyse neden kimliğinde Tutsi olduğun belirtilmiş?" - "Hata yapılmış.

Ben Hutuyum." Bir pala darbesi konuşmayı kesmiş. Butros Gali'nin, Ruanda'daki dramın boyutunu kavrayamamış olduğu için Birleşmiş Milletler önünde özür dilediğini de öğreniyorum. Bir aynada kendime baktım. Yanaklarımdan, köpek kulakları gibi et parçaları sarkıyor. Çocuklarım nerede?

Yedinci gün, Kibuye'deki bir kadın arkadaşın bir barikatta öldürüldüğünü öğreniyorum. Bir de Hıristiyanlar, Ruanda'daki katliam kurbanları anısına nasıl dua okunacağını sormuşlar. Neden benim anıma değil? Artık çiş yapmıyorum. Emmanuelle'e böylesinin daha pratik, olduğunu söyledim. Çocuklarım nerede?

Sekizinci gün, Burundi'ye doğru kaçmakta olan onlarca gencin Gitarama'daki bir barikatta öldürüldüğünü öğreniyorum. Geceleyin, Emmanuelle'in tartısında ağırlığımı ölçüyorum. Otuz yedi kiloya düşmüşüm. Gülüyorum. Çocuklarım nerede?

Dokuzuncu gün, Yurtsever Cephe kuvvetlerinin Nyamirambo tepesini kuşatmaya başladıklarını öğreniyorum. Bir süre sonra haber yalanlanıyor, sonra teyit ediliyor, ardından tekrar yalanlanıyor. Çocuklarım yaşıyor mu, hâlâ bilmiyorum. Üç saat boyunca hiçbir şey görmüyorum. Sonra ışığa yeniden kavuşuyorum. Çocuklarım nerede?

Dokuz gün boyunca bana iyilik yapan Emmanuelle'i tanımaya başladım. Hâlâ Emmanuelle'den nefret mi ediyorum, yoksa ona tapıyor muyum, bilmiyorum. Belki de hiç bilemeyeceğim. Hem ona hayranım, hem de onu kınıyorum. Kafasında bit arıyorum. Sürünürcesine yürüyüşünden hoşlanmıyorum, yumuşak Meryem Ana edasından hoşlanmıyorum, her gün duaya davet etmesinden hoşlanmıyorum. Her şeyi saklayan eteklerinden hoşlanmıyorum.

Her gece, birkaç saat konuşuyoruz. Emmanuelle bana çorba yapıyor, ancak iki-üç yudum içebiliyorum. Bir hizmetçi gibi bana ikramda bulunuyor. Mum ışığında, ince, neredeyse kuru yüzünü uzun uzun inceliyorum. Ufak tefek, tombul bir bedene oturtulmuş renksiz bir surat, durmaksızın dönüp duran, benimkilerle karşılaşmamaya çalışan gözler. Hem konuşup hem de dudaklarını kemirmesi katlanılır gibi değil.

Bir akşam, neden evlenmediğini kendisine sorduğumda, "Sevdiğim tek bir

adam var," diye patlıyor. "Burundi’de oturuyor. Zaten evli."

Ses tonundan, ona erkeklerden söz edilmemesi gerektiğini anlıyorum.

Bir akşam, konuya geri dönüyor.

"Biliyor musun, bacaklarım öyle kocaman ki, evlenmem olanaksız," diyor.

Mekanik bir biçimde, o bacaklara bakıyorum. Tek gördüğüm, uzun bir gri eteğin ucunda, inmek üzere olan bir tokattan korunan bir çocuk gibi sert toprak üzerinde iki büklüm duran on parmak oluyor.

Bir akşam, mutfağında hafif bir yemeğe davet ediyor beni.

"Üzerinde *Indianapolis* yazılı bir tişört sana bir şey ifade ediyor mu?"

"Evet. Sandrine’in tişörtü. Amerikalı bir arkadaş armağan etmişti."

"Ben de öyle düşündüm. O tişörtü daha önce görmüştüm."

"Neden sordun?"

"Çünkü onu Déo’nun çocuklarından birinin üzerinde gördüm."

Çay fincanının dibine bakıyor.

Düşünceye dalıyorum. Tişörtü, romatizmasını tedavi ettiğim Immaculée’nin, yani Déo’nun kızının üzerinde hayal ediyorum.

"Herhalde bana şey demek istemiyorsun..."

Sözler aklıma gelmiyor. Emmanuelle bana dönüp üzüntüyle bakıyor. Günlerdir ilk kez, açıkça gözlerimin içine bakıyor. Mesajı anlamak istemiyorum. Hayır. Çocuklarım ölmedi. Öldüklerine inanmak istemiyorum. Emmanuelle hiçbir şey bilmiyor. Bu olanaksız. Gülümsüyorum. Hâlâ umutluyum. *Indianapolis*li tişörtlerden her yerde var. Emmanuelle’i sevmeye başlıyorum. Öldürülme tehdidi altında olmadığı için ona kızmaktan vazgeçtim. Beni saklayarak kendini kanıtlamış oldu. Ama bunu, beni sevdiği için mi, yoksa İsa aşkına mı yapıyor? Hıristiyan inancı körü körüne olduğu için, bazen insanlık dışı bir yoğunlukta olabiliyor. Fanatik bir vejetaryenin bıçağıyla koruduğu bir tavuk gibi hissediyorum kendimi. İnancı olan birisiyle, onu yitirmiş kişi arasında ortak bir ölçüt yoktur. Beni ölümden kurtarmak için hayatını tehlikeye atan Emmanuelle’e hayranlık duyuyorum. Onu buna teşvik eden gerekçelerden

ise nefret ediyorum.

İçimde karmaşık duygular sezmeye başlıyorum. Hilde'e olduğu gibi, aklım beni terk mi ediyor? Başımı döndüren açlık mı? Soykırımcılara karşı bir tür sevgi beslemeye başlıyorum. Yoksa merhamet mi bu? Onlara karşı bir çekim gücü hissediyorum içimde. Barikata gideceğimi söylüyorum kendi kendime. Kendimi ele vereceğimi. Beni öldürme isteklerinin doğal olduğunu. Korkak bir kadın olduğumu. Soykırımın anlamını kavradığımı. Yeni yasaya sevinçle boyun eğdiğimi. Yaşamayı hak etmediğimi. Eski hatalarımın bedelini ödemek zorunda olduğumu. Ülkeyi temizlemek isteyen milislerin haklı olduğunu. Ruanda'nın benim değil, onların yurdu olduğunu. Biraz olsun beni sekiyorlarsa, öldürmeleri gerektiğini.

Çalılıklar arasından görünen André'nin palası geliyor gözümün önüne. O palayı istiyorum. Boynumu kesmesini istiyorum. Bir seferde her şey bitsin istiyorum. Beni seviyorlarsa, öldürsünler! Ağlıyorum. Tutsiyim; Tutsi olmak, cezasını çekmem gereken, bağışlanmaz bir suç gibi görünüyor bana.

Bir düşmanım daha var: kendim.

14. Bölüm

Sanırım her şey, bir sabah vakti çetrefilleşti. Onuncu günün sabahında. İlk önce, iki aşamalı sağır edici büyük patlamalar oldu: Ateş anı ve patlama anı. Biri barutun ateşlendiği, diğeri de varış anındaki patlaması olsa gerek. Tek kelimeyle karmaşık ve iki kez korku uyandıran bir şey.

Tepenin tamamı bir savaş alanına döndü sanki.

Emmanuelle çılgın gibi.

"Bombalar yağıyor," diyor bana kapının ardından. "Çıldırmışlar. Herkes dört bir yana koşturuyor. Evleri altüst etmeye başladılar. Gitmelisin."

Kapımı açıyor, gitmem için bana yalvarıyor, çünkü Déo araştırmaya gelip beni bulacak.

"Farkında değilsin," diye açıklıyor. "Yurtsever Cephe kuvvetleri bize karşı saldırıya geçti. İnsanlar delirdi. Bir kısmı kaçmak, bir kısmı da kaçmadan önce bütün Tutsilerin işini bitirmek istiyor. Ortalık karmakarışık."

"Ama asiler gelirse, serbest olurum."

"Onlar gelmeden ölmüş olursun. Kaçmadan önce tüm evleri yakmaktan söz ediyorlar."

Ve bu sözler üzerine Emmanuelle beni saklandığım yerden çekip koşmamı söylüyor. ,

"Nereye?"

"Bilmiyorum!"

Bir kez daha varımı yoğumu ortaya koyuyorum. Déo’nun mutfağına doğru sürünüyorum.

Pauline’le yüz yüze geliyorum. Hain bir bakış fırlatıyor bana, gitmemi emrediyor, suratına gülüyorum.

"Başka Tutsileri de sakladığını biliyorum," diyorum ona. "Bir tane daha, ne fark eder?"

Sararıyor. Zorla mutfağına dalıyorum.

"Déo her an gelebilir," diyor. "Emmanuelle’in evini araştırmak istiyor."

Mutfağın yanındaki hizmetçi odasına süzülüyorum. Mzee’nin bana ihanet etmeyeceğini biliyorum. Milislerin beni evye altında aramalarını engellemek için sığınağımın önüne mangalını yerleştiren oydu. Mzee’nin yatağının altına kayıyorum. Bir bedene çarpıyorum. Bana daha fazla yer açmak için, kenara çekiliyor. Ayaklarım dışarıda kalıyor, ayağa kalkıp bir leğeni tuttuğum gibi ortak kiracımın ayaklarının üzerine geçiriyorum. Sonra da yeniden yatağın altına süzülüp ayak parmaklarımın ucuyla leğeni ikimize ait dört ayağın üzerine yerleştirmeyi başarıyorum. Déo’yu duyuyorum, sesi gururlu:

"Muganga’nın nerede olduğunu ben biliyorum."

Rüzgâr gibi Mzee’nin odasına dalıyor. Kuşkuyla bakınıyor. Heyecanlı gibi. Ona bir şeyler olduğunu tahmin ediyorum. Ama ne? Pauline mutfaktan onu çağırıyor:

"Gel Déo, gel. Hamamböceklerini aramaktan vazgeç. Sen üzerine düşeni yaptın. Bir tanesini kendi ellerinle öldürdün. Kimse senden daha fazla çaba beklemiyor.” .

"İyi ya, işimi bitirmek istiyorum..."

Yatak altında, öldürmenin sevişmek gibi olduğunu anlıyorum. İlk seferinde korku uyandırıyor. Tadına sonradan varılıyor.

"... Muganga’nın Emmanuelle’in evyesinin altında olduğunu söylüyorum sana. Bakılmayan bir tek orası kaldı."

O anda Emmanuelle beliriyor. Déo ona küfürler yağdırıyor, birkaç dakikalık ömrü kaldığını, herkesin bildiği gibi Muganga’yı evyesi altında sakladığını haykırıyor.

"Eh! Korkuyorsun, değil mi?"

"Korkmuyorum."

Yatak altından, Emmanuelle’in gülümsediğini görür gibi oluyorum. Hem kurnaz hem de meleklere özgü bir gülümsemeyle. Déo avazı çıktığı kadar bağırıyor:

"Korkudan geberiyorsun! Görüyorum."

"Korkuyorsam, gidip birlikte evye altına bakalım. Ancak bir anlaşma yapalım. Muganga’yı orada bulursan, beni öldürebilirsin. Bulmazsan, benden özür dilemelisin."

"Özür dilemek mi, ben mi? Sen aklını mı oynattın?"

Emmanuelle’i saçlarından yakalayıp evyeye doğru sürüklüyor. O da kimsenin orada saklanmadığını kanıtlamak için, sakin sakin sürgülü kapıları itiyor.

Déo öfkeli çığlıklar atıyor: Kandırılmış, Muganga’nın bu evye altında olduğuna dair kendisine güvence verilmiş, demek ki yalan söylenmiş!

Bir mermi yağmuru tartışmayı kesiyor, herkes Déo’nun mutfağına sığınıyor. Bir havan mermisi bahçeye düşüyor. Çıkardığı sese bakılırsa, Déo’nun Spérancie’nin evinden aldığı saclar üzerine düşmüş olmalı. Tepede hayatı durduran saldırı, yaklaşık çeyrek saat sürüyor. .

Üç dakikalık sessizlikten sonra Déo, Muganga’nın başka bir yerlerde saklı olduğunu söylemek için barikata döneceğini bildiriyor.

Birlikte gizlendiğim kişiye dönüp kuzinim Solange’ı tanıyorum. Rastlantı bizi güldürüyor. Ardından ağlayarak ve başka bir yerde saklanacağıma söz vererek onu öpüyorum.

Bir kez daha sürünerek çıkıp evyemin altına geri dönüyorum. Elimden geldiğince yerleşiyorum ama, iki dakika sonra dayanamıyorum. Dışarı çıkıyorum.

Hayır, sonsuza dek saklanamam. Her şey bitsin diye barikata teslim olmak geliyor içimden, tek darbede öldürsünler beni istiyorum, bir tek tecavüze uğramaktan korkuyorum. Barikata teslim olup bir askerin gözlerinin içine bakarak, "Tutsi olduğum için suçluyum," deme isteğimle mücadele etmeliyim. Bu itiraftan sonra, ölmeden önce bir an soluk alabilirim gibi

geliyor bana.

Bana güç veren, belki de tecavüze uğrama korkusu oluyor. Evyeyi koruyan tesisatın bitişiğindeki iyi aydınlatılmamış mutfağa giriyorum. Orada Solange'a rastlıyorum yine, bir masaya oturmuş su içiyor.

Uzun bir an sessizce bakışıyoruz.

Gözleriyle anlaşabilen iki kadının arasında geçen içtenlikli ve sözsüz bir konuşma bu.

Birimiz yakalanırsa, diğerinin yerini ele vermeyeceği konusunda arılaşmaya varıyoruz. Buna ant içip kucaklaşıyoruz. Déo'nun sesi bir kez daha bizi durduruyor.

Tutsileri koruyan İmana'nın mucizesi. Kapının arkasına atılacak zamanı zor buluyorum.

Kapı zıvanaları üzerinde dönüyor, kendime doğru çekmeye çalışsam da, beceremiyorum.

Solange'ı gören Déo, barikata teslim olması için ona yalvarıyor.

"Tutsiler için artık her şey bitti, ben de başım derde girsin istemiyorum."

"Barikata gitmeyeceğim, Déo."

"Öyleyse, hiç değilse git de, John'un evine sığın, diğer Tutsilerle birlikte ol."

Alçaklar! Kaderlerine karar vermeden önce Tutsileri bir araya getiriyorlar.

Şimdi Déo tam karşımda, ama beni görmüyor. Déo'nun sırtı bana dönsün diye, Solange ayağa kalkıp masanın etrafında dolanıyor. Sonra da, Déo'nun kapıya kadar geri çekilmesi için saldırıya geçiyor.

"Erkeksen, beni kendin öldür. Palanı kullanmayı biliyorsun, hadi, kes başımı. Ah! Gördüğüm kadarıyla cesaret edemiyorsun. Öldüremezsin sen. Palanı kullanamazsın."

Solange inanılmaz bir cesaret gösteriyor. Neredeyse dehşete kapılan Déo, geri çekiliyor.

"Yılanları öldürebilirim," diyor titreyerek. "Ama ilgimi çeken tek bir yılan var, o da Muganga. Diğerlerini acemilere bırakmayı yeğlerim."

Sesi titriyor, anladığım kadarıyla Tutsi kanına susamış olsa da, Déo ikinci bir cinayet işleyecek güce sahip değil.

Tutsileri koruyan İmana'nın mucizesi. Déo yine tam karşımda durdu ve beni görmedi.

Déo uzaktan hâlâ Solange'a haykırarak, Muganga bulunana kadar mahalledeki çocuklara tüm çevreyi araştırma emrini vereceğini söylüyor.

Solange ayağa kalkıp yanıma yaklaşarak, bana sarılıyor.

"Gidiyorum. Başka yerde saklanmaya çalışacağım. Cesur ol."

Dudak hareketiyle onaylıyorum.

Habyarimana'nın katlinden beri ilk kez, gerçekten korktuğumu hissediyorum. Çocuklarım nerede?

Bir kez daha evye altına saklanıyorum.

Hemen ardından Emmanuelle geri gelip mangalını yine kapımın önüne yerleştiriyor ve konuşuyoruz.

"Mahallede sadece dört Tutsi kadın kaldı. Son yedi erkek öldürüldü."

"Ya çocuklarım?"

"Bilmiyorum, Yolande. Nerede olduklarını bilmiyorum."

"Ya Spérancie?"

"Biliniyorum."

"Ya Sophie, arkadaşım Sophie?"

"Bilmiyorum. Daha en başlarda kayboldu. Nerede olduğunu kimse bilmiyor. Bazıları Burundi'ye ulaşabildiğini söylüyor."

"Ya Muzungu?"

"Az önce öldürülen yedi kişiden biri, sanırım oydu."

"Dinle Emmanuelle, bu iş bitmeli. Ya barikata gideceğim ve olay bitecek, ya da mahalleden ayrılacağım. Barikata gidersem, ırzıma geçerler, göğüslerimi keserler, daha neler neler yaparlar. Öyleyse, mahalleden ayrılmaya çalışacağım. Tanınmadığım bir barikatta yakalanırsam, ırzıma geçmeden beni öldürmekle yetinirler. Bu da çok önemli bir fark. Beni iyi

dinle. Tapınaktaki rahiplere birkaç yüz dolar emanet etmiştim. Önce oraya, sonra da Kigali’ye gidip bir asker bularak, bu dolarları rüşvet vereceksin. Bir Tutsi ile evli Hutu olduğumu söyleyerek beni buradan çıkarmasını isteyeceksin. Sen de benimle kaçacaksın. Hiç kuşkusuz Déo er ya da geç seni öldürecektir, çünkü elinde kanıt olmasa da, Tutsileri sakladığından kesinlikle emin."

Emmanuelle karşı çıkıyor. İlk önce, dua etmenin, Tanrı’ya sığınmanın daha doğru olacağım söylüyor.

"İmana’ya mı? Bizi çarşafa saran o oldu!"

"İmana deme, İsa Peygamberimiz de."

"Peki, öyle olsun," diyorum, dalga geçerek. "Senin İsa Peygamberin bizi terk etti, sence de öyle değil mi?"

"O kimseyi terk etmez Yolande. Hakaret ediyorsun."

Tartışma beni çileden çıkarıyor.

"Evet, haklısın, hakaret ediyorum. Ama bu gece Peygamberi rüyamda gördüm. Her türlü imkânı kullanarak mahalleden ayrılmamı istiyordu benden." .

"Peygamber sana rüyanda mı göründü?"

"Evet, Emmanuelle. Sana söylemeye cesaret edememiştim."

"Madem öyle, istediğini yapacağım. Ama biliyorsun, yürüyemiyorum. Ayaklarım rahatsız."

"Peygamber, yürüdükçe iyileşeceklerini söyledi bana."

Emmanuelle yenildi, her şeye hazır durumda, neredeyse gülümsüyor.

Hemen gözden kayboluyor.

"Akşamüstü dönerim."

Havan mermileri hava kararana dek yağmayı sürdürdü. Sonra bekleyiş başladı. Emmanuelle’i bekleyiş. Yakınlarda birisi yakalanmış olmalı, çığlıklar, ıslıklar duydum çünkü. Cinayet işlemek susuzluk veriyor olmalı, çünkü darbeyle yarılan kocaman bir hindistancevizinden çıkan çatlama sesini duyar gibi oldum. Ve cırcırböcekleri kayıtsızca, kaynana zırıltısı

çıkarmaya başladı yine. Ama Emmanuelle ne yapıyor acaba? Nerede kaldı? Yakalandı mı? Ya öldürülen o idiyse?

Yalnızlık ve açlık, içimde metafizik bir kuşku uyandırıyor. Neden doğdum, diye soruyorum kendi kendime. Soruyu aptalca buluyorum. "Herkes dünyaya neden geldiğini merak edebilir, bu da hiçbir şeyi çözmez." Ama yorgun zihnimde başka sorular da var. Neden mutlu bir çocukluk geçirdim? Annemle babamı neden seviyordum? Romeo ile Juliette gibi sevişirdi onlar, benim sevgime ihtiyaçları mı vardı sanki? Neden eğitim gördüm? Neden evlendim? Neden ben de çocuk doğurdum? Sarmalıyla beni korkutan yaşam döngüsü. Çocuklarım nerede? Irkçılığın kemirdiği bir ülkede insan neden çocuk doğurur? Yaşamak neye yarar? Kendimi yararsız, salak gibi hissediyorum. Fazlalık olduğumu duyumsuyorum. Hiç yaşamamış, doğmamış olmayı yeğlerdim. Dul kalmaktan neden bu kadar korkuyordum? Madem ki artık bir dulum, neden dulluğumu değil de kocamı düşünüyorum? Çocuklarımın ağladığını görmekten neden o kadar korkuyordum?

Evyenin altında aptalca bir psikanalize girmiş gibiyim. Dönüp dolaşıp hep aynı soru çıkıyor karşıma: "Başıma neler geldi? Neden bu kadar acı çekiyorum? Hem neden bedenimin ta derinlerinde saklı bir iç ıstırap duyuyorum?"

Evyenin altında yaşadıklarımı asla açıklayamayacağımı biliyorum. Nedenleri ters yüz edilemeyen ıstırapların açıklanamayacağını biliyorum.

Çocuklarım nerede? Kısır olmadıkları için pişmanlık duyacakları söylenen o Kıyamet Günü analarına mı benzedim şimdiden?

15. Bölüm

Emmanuelle burada, önümde. Ağlıyor.

"Bu tür bir dehşetle hiç karşılaşmamıştım."

"Başardın mı?"

"Her yerde cesetler vardı."

"Rahiplerden paramı geri alabildin mi?"

"Cesetlerden barikatlar oluşturmuşlar. Kigali’nin her yerindi dayanılmaz bir koku var."

"Rahipler ne dedi sana?"

"Asfalt yol boyunca iki kilometre yürüdüm, yalnızca cesetler vardı."

"Param yanında mı?"

"Başından yaralı, can çekişen bir kadın gördüm, inliyor, işinin bitirilmesi için yalvarıyordu."

"Emmanuelle, söylesene, rahiplerden paramı alabildin mi?"

"Buldozerlerin cesetleri üst üste ittiği çukurlar kazmışlar. Köpekler bile ağızlarında kopuk kollarla dolaşıyordu."

Emmanuelle’in şok geçirdiğini anlıyorum. İçinden çıkarılabilecek gibi değil. Konuşmasına izin veriyorum. Yol üzerinde gördüğü bin türlü dehşeti anlatıyor bana, cesetleri tanımlamak hoşuna gidiyor sanki, cesetlerden söz etmeye ihtiyacı var.

Cesetler? Onları hayal etmeye ihtiyacım mı var? Joseph’inki bana yetti.

Bir iç müzik duyar gibiyim. Kadınlar hiç duymadığım bir türküyü söylüyor. Gözlerimin önünden hiç görmediğin cesetler geçiyor; sanki hareket eden,

Emmanuelle’in kat ettiği yollan geçen benmişim gibi. Bana anlattıklarım görüyorum. Kafatası yarılmış adamların yolları doldurduğunu görüyorum. Bir sedir ağacının dalma asılmış beş-altı yaşlarında bir çocuk görüyorum, ayakkabısı hâlâ ayağından sarkıyor. Barikat oluşturan patlak lastikleri görüyorum. Asfalt üzerinde açıyla kıvranan bir kadın görüyorum. Öldürmeye cesaret edemedikleri insanlardan nefret ettiklerini kanıtlamak istercesine ölülerin üzerine çullanmış iki milis görüyorum. Alevler içinde evler, alevler içinde çalılıklar, dört bir yana koşturan alevler içinde adamlar görüyorum. Cesetlerin çevresinde dolaşan MINUAR ciplerini görüyorum. İşkence edilmeyi bekleyen Tutsi kızları görüyorum. Asfaltta sürünen, ayakları kopmuş bir adam görüyorum. Yarıya kadar cesetlerle dolu çukurlar görüyorum, bazıları her türlü mantığa aykırı olarak hâlâ yardım istiyor. Köpeklere terk edilmiş, tek başına kollar, bacaklar görüyorum. Bir soykırım akşamında Kigali’yi görüyorum. Emmanuelle’in çılgın betimlemesiyle, görmeden görüyorum. Ve on gün önce soykırım çağrısında bulunan RTLM’yi duyuyorum. Ruanda’m nerede? Çocuklarım nerede?

Emmanuelle beni kâbusumdan çıkarıyor.

Bir barikatta, Hutu kimliğinin sahte olduğu iddia edilmiş. Yılanlardan nefret etme taklidi yaparak ölümden kurtulabilmiş. Başka bir yerde, yasak olduğu halde neden gezindiğini sormuşlar. Tutsiler tarafından tutsak edilmiş Hutu büyükbabasını kurtarmak için, diye bahane uydurmuş. Kigali girişinde, bir subay beklenenden çok daha büyük bir merakla üzerini araştırmış. Tecavüze uğramamak için Peygambere dua etmiş, sesi duyulmuş.

Emmanuelle yarım beyinli biri gibi konuşurken, şu tepkiyi veriyorum:

"Dua etsek mi?"

Uzun uzun dua ediyoruz, havan mermileri dileklerimizin arasına düşüyor, sıkılıyorum. Ancak duamız biter bitmez, Emmanuelle dünyaya geri döner gibi oluyor. Evet, doğru anımsıyorsa Vanoverschelden gibi bir vahşi adına sahip olan rahipten dolarları geri almış. Evet, Kigali’ye ulaşabilmiş. Evet, bir askerle tanışmış. Hutu olmam koşuluyla da beni kurtarmayı kabul etmiş.

"Sen ne dedin?"

"Annen Tutsi olsa da, senin bir Hutu olduğunu söyledim. Ama dahası var. Parayı hemen vermemi istedi benden."

"Paramı verdin mi ona?"

"Vermem gerekiyordu, ısrarla istedi. Bu yüzden de gelmeyecek diye korkuyorum."

"Sen delisin!"

"Hayır. Seni almaya geleceğine söz verdi bana."

"Rejimin yozlaştırdığı bir askerin verdiği söz ne değer taşır?"

"Güneyli bir Hutu'ydu; Geleceğinden eminim."

Yine bir düşe daldım. Artık dinlemiyorum. Emmanuelle'e, hindistancevizi sütü içen insanlar görüp görmediğini soruyorum.

"Hindistancevizi sütü mü? Hayır. Hiç görmedim."

"Oysa ben, birilerinin hindistancevizi kırdıklarım duyar gibi oldum."

"Hayal kuruyorsun. Bütün bunları düşünmekten vazgeçmelisin."

"Neden Güneyli Hutular…"

Sorumu bitirmiyorum; Yanıtını bildiğim halde, artık inanmıyormuş gibi sorduğum bir soru.

Emmanuelle sabırla, güneyli Hutuların kuzeyli Hutulardan korktuğunu, başkan Habyarimana'nın bölgesinden olmadıkları için soykırımdan kurtulamayacaklarım açıklıyor.

Ağzım açık, ona bakakalıyorum. Bütün bunları biliyorum. Peki ama neden hatırlamıyorum? Neden Ruanda'nın siyasi coğrafyasındaki kuzey-güney bölünmesini unuttum? Aptala döndüm. Soykırım, kız kardeşim Hilde gibi beni de delirtti. Barikata gideceğim. Böylece, ülkemde soykırım olduğuna ilişkin o dayanılmaz bilinçten kurtulacağım.

"Bırak beni! Barikata gidiyorum. Artık buna dayanamam. Suçluyum ben. Tutsi olduğum için suçluyum. Bu kadar yeter. Bitsin istiyorum."

Haykırıyor, inliyor, ağlıyorum. Özdenetimimi tamamen yitirdim."

Birden, yüzüme bir kova su iniyor. Emmanuelle fırlattı bunu. Soğuk su, gömleğimin altına sızıyor, sırılsıklamım. Aklım başıma geliyor. Ne oldu ki?

"Yok bir şey, Yolande. Sadece bir an aklını yitirdin. Şimdi her şey yolunda.

Kaygılanma. Bu akşam bir asker gelip seni emin bir yere götürecek."

"Bir asker mi? Kim bu asker?"

"Rüşvet vermemi istediğin asker.”

"Bir askere rüşvet vermeni mi istedim senden?"

Emmanuelle, sardalyeyi kutusuna sokarcasına beni evyenin altına itiyor.

Hemen ardından, elinde bir makasla geri geliyor. Gür saçlarımı rastgele kesiyor.

"Kendine benzememelisin."

Direnemeyecek, hatta karşı çıkamayacak kadar yorgunum.

Anlatmak için gerekecek zamandan daha kısa bir süre içinde, kafam bir günahkârınki gibi kazınıyor.

Emmanuelle kapıyı çekiyor. Buna da izin yeriyorum. Artık savaşacak gücüm kalmadı. Kendimi, şu sürpriz kutularından fırlayan yaylı oyuncaklar gibi hissediyorum, ne var ki yayım kopmuş. Hatta beni öldürmeye gelecek milise karşı direnecek enerjim bile yok. Çocuklarım nerede diye soracak gücüm de kalmadı.

Çocuklarım? Onları bazen asfalt üzerinde, ölmüş hayal ediyorum: yoldan geçen bir milis, nefret ettiğini kanıtlamak için gereksiz bir ölümcül darbe indiriyor. Bazen de Myamirambo tepesinin altındaki muzlukta saklandıklarını görüyorum. Üçü bir arada, sırayla düşmanı gözetliyorlar. Karınları aç, zayıflamış, ama hayattalar. Christian’ın bir muz koparıp ya da topraktan bir patates söküp kardeşlerine uzatışı geliyor gözümün önüne. Sandrine’in Nadine’i avuttuğunu duyuyorum. Ve Nadine’in kucağıma atıldığını hissediyorum.

Düş görüyorum. Bir evye altında yapayalnızım ve çocuklarımın nerede olduklarından habersizim. Yine çıldırıyorum.

Zayıfladım. Evyenin altına sığmak için zorlanmıyorum artık. Baldırlarım tamamen yok oldu, göbeğimin üzerinde bir tür soru işareti çizen sifonun altına kalçalarımı rahatça sokabiliyorum. Kendime bakma isteğini duyuyorum. Bir ışık huzmesi kot pantolonumda dolanıyor. İğrenç burkulmalarla soyunuyorum. Karın boşluğuma bakıyorum. Üç nokta

fırlıyor, iki leğen kemiği çıkıntısı ve kara kıllarla kaplı öne çıkmış organım. Virunga volkanlarını andırıyor. Bir an bu yeniden keşfedilen mahremiyeti yaşıyorum. Etlerim erimiş olsa da, hâlâ bir kadınım. Yeni bir umut kaplıyor içimi. Bir elimi çıplak kafamda gezdiriyorum. Kafatası bozukluklarını elleme fırsatı. Hayır, henüz tüm umudumu yitirmedim.

16. Bölüm

Ruanda’ya karşı kayıtsızım artık. Tatlı Nyamirambo tepemi terk ediyorum. Yurtsuzum ben.

Kaba bir asker geçici tapınağımın kapısını açtı.

Hava karanlık. Üşüyorum. Korkmuyorum.

Alacakaranlık gökyüzünde köşeli suratı seçiliyor. Tek parlayan, gözleri. Emmanuelle’e dönerek, çığlığı basıyor:

"Ne yaşlı bir kadın! Genç olduğunu söylemiştin! Beni kandırdın."

"Genç olduğunu söylüyorum. Daha kırkında bile değil."

"En az altmışında. Üstelik o bir Tutsi. Bundan eminim. Onu öldürmeliyim. Ama Tutsi olsa da kurtaracağım, çünkü bir söz verdim. Bunun gibi yaşlı bir kadın artık Tutsi doğuramaz. Eşyalarınızı toparlayın. Her ikiniz de dört dakika içinde yolun aşağısında, küçük yük arabamın bulunduğu yerde olun."

Kapımı, tıpkı açarken yaptığı gibi kaba bir hareketle kapatıyor.

Karanlık.

Korkmuyorum.

Ama gitgide daha fazla üşüyorum.

Emmanuelle sonunda kapıyı açıyor, beni dışarı çıkarıp sürüklüyor. Bacaklarımı hissetmiyorum.

"Cesaret, Yolande. Hayatın söz konusu."

"Ya çocuklarım, onlar nerede?"

"Şimdilik çocuklarını düşünme. Nerede olduklarını bilmiyorum. Kimse

bilmiyor, belki kendileri bile. Ayağa kalk."

"Kalk ve yürü!" diyorum sırıtarak. "Söylemesi kolay: Sen İsa değilsin!"

İki bacağımın üzerinde nasıl durduğumu bilmiyorum. Gül ağacınınkiler gibi iki hassas dal üzerinde titreyerek sendeliyorum.

"Gücüm tükendi, Emmanuelle. Bir adım daha atamam. Bırak da burada öleyim."

"Senin için yaptığım bunca şeyden sonra mı? Ettiğim onca duadan sonra mı? Hayır! Ayağa kalk ve patikadan geçerek bahçenin çevresini dolaşıp askerin arabasına ulaş."

"Yapamam."

"Yaparsın! O kadar."

Emmanuelle’in üzerimde kurduğu otorite beni gururlandırıyor. Güçlü olmamı istiyor. İyi ya! Ben de olurum.

"Haklısın," diyorum. "Gidiyorum. Ya sen?"

"Hiçbir şey olmamış gibi, normal yoldan size katılırım. Böylesi daha güvenceli. Çünkü Déo yolumu gözlüyor. Yoldan geçmeden önüne çıkarsam, bir şeylerden kuşkulanır. Haydi git."

Git mi?

Habyarimana’nın ölümünden bu yana ilk kez bir emre boyun eğiyorum. Hatta belki hayatımda ilk kez. Doğuştan dik başlıyım. Ancak bu akşam yenildim. Bu akşam, Ruanda’nın esiriyim. Öldüren ve koruyan Ruanda’nın.

Yeni bir enerjiyle canlanıyorum. Kazıklardan oluşturulmuş duvarlar arasından süzülüyor, yılan gibi bir çiti aşıyor, ağaca bağlanmış bir çocukla burun buruna geliyorum. Mahallede oturan Joker adlı geri zekâlı bir çocuk bu, annesi altı gün önce öldürülmüştü. Ne zaman birini görse, şaşkın bir homurtu çıkardı ağzından. "Memmm...." yapardı ve bu, çocuklarımı güldürür, annesini ise ağlatırdı. Joker, bir ağaca sımsıkı bağlı. Bir deri bir kemik kalmış, pantolonu dizlerine kaymış, pislik lekeleriyle bezenmiş donu ortaya çıkmış. Başı omzunda, yalnızca gözleri hareket ediyor. Beni izliyor, gözlüyor, umutlanıyor, Her zamanki böğürme sesini çıkararak beni ele vermesin diye dua ediyorum. Bir bıçağım olsaydı! Claude François’nın

şarkısı geliyor aklıma, "Bir Çekicim olsaydı..." Aptallık bu. Bir bıçağım olsaydı, şu çocuğu serbest bırakırdım: Ama sonuçta, neye yarardı? Yine çıldırıyorum. Peki barikata teslim olsaydım? Her şeyden vazgeçseydim? Joker geri zekâlı bir ses çıkarsaydı? Enseme inen pala darbesini hayal etmeye çalışıyorum. Çok acıtır mı acaba? Aniden gelen bir ölüm olmaz mı bu? Barikata teslim mi olsam? Çocuklarım öldülerse, yaşamak neye yarar? Ama ya yaşıyorlarsa?

Birden bir çitin altına atılarak, konuşmadan ilerleyen iki adamın geçmesine izin veriyorum. Küçük bir karayılan hızla iki kök arasından süzülüyor. Benden daha fazla korkuyor sanki. Ben korkuyor muyum? Bilemiyorum. Evet. Korku geri geldi. Onu hissediyorum. İşin içinden sıyrılma umuduyla birlikte yok olmuştu. Yine onunla birlikte geri geliyor. Korkuyorum, öyleyse hâlâ umutluyum. Hâlâ umutluyum, öyleyse sürünmeye devam ediyorum. Sürünmeye devam ediyorum ve başım bir araba tekerleğine çarpıyor.

"Nihayet geldin!"

Asker, kanatlarından tuttuğu bir sinek gibi beni kaldırıp baş aşağı arabanın arkasına fırlatıyor, öndeki üç koltuğu da, kaburgalarımı kırıp kırmadığına hiç aldırış etmeksizin indiriveriyor.

Ortalığa egemen olan entrika sessizliğini, iki kapının çarpması, sonra da motorun homurtusu bozuyor.

Araç, bozuk yolda sarsılıyor, tekerlek döndükçe metal bir çubuk mideme batıyor.

Mola.

"Kimlik!"

"Ordu teğmeni!"

"Tutsi?"

"Aramızda yılan yok. Tur atıyorum. Gereken silahlara sahip misiniz?"

"Cephanemiz kalmadı, teğmenim. İşimizi palayla halletmek zorundayız."

"Not alıyorum. Görüşürüz."

"Görüşürüz, teğmenim!"

Yük arabası yine yola koyuluyor.

Bir mola daha.

Benzer konuşmalar. Sesinden anladığım kadarıyla, asker benden daha fazla korkuyor.

Tekrar hareket.

Duruyoruz, hareket ediyoruz; duruyoruz, hareket ediyoruz. Bir kilometreden kışa bir alan içinde beş-altı barikat. Bunlardan birinde, bir ışık huzmesi beni korkudan titretiyor. Aracın koltuklarında dolaşıyor, askerin ve Emmanuelle'in suratlarında uzun uzun duruyor. Bitmek bilmiyor, barikat bekçileri tüm ayrıntıları denetlemek istiyorlar.

"Bu şahsı tanıyor muşun?" diyor bir ses. "Fotoğrafa iyi bak. Onu tanımadığından emin misin?"

"Hiç görmedim."

"Hiç görmedin mi?"

“Hiç.”

"Kim olduğunu biliyor musun?"

"Evet. Muganga Yolande, bu; soyadı neydi hatırlamıyorum."

"Peki! Onu hiç görmedin mi?"

"Evet. Gördüm! Üç-dört hafta önce! Tedavi etmesi için, yaralı bir asker götürmüştüm dispanserine."

"Ah! Demek onu tanıyorsun?"

"Bir tek o gün gördüm kendisini."

"Nerede doğdun?"

"Butare'de."

"Güneyli misin?"

"Hayır! Annemle babam Gisenyili."

Gisenyi! Büyülü sözcük. Başkan Habyarimana'nın memleketi. "Gisenyi" dediğiniz an, kurtulursunuz.

Geçmemize izin veriliyor. Asker, kendisine gösterilen fotoğraftan beni tanıdı mı, hiç öğrenemedim.

Rahiplerin evi önünde inemeyiz, tam karşısına bir barikat kurulmuş. Nyamirambo kilisesinin çevresinde dönüyoruz. Daha dün sabah, bu kilisede yüzlerce sığınmacı, barınak kavramına aldırış edilmeksizin askerler tarafından öldürüldü. Kilisenin arkasında duruyoruz. Asker çok sinirli. Bir un torbası gibi beni çekip çalılıkların arasına fırlatıyor. Binlerce iğnenin battığını hissediyorum, bir akasyaya çattım.

"Arabamın sesi uzaklaştıktan sonra, yüze kadar say. Sonra da ne istersen yap."

"Cesaret, Yolande."

Bu son mesaj, Emmanuelle’den geldi. Dikenli çalılık arasından, arabanın penceresi ardındaki yüzünü zor seçiyorum. Onun da beni göremediğini biliyorum. Asker, sinirli bir tavırla motora hız veriyor, arabanın farlarını yakmadan gözden uzaklaşıyor, yola çıktığını tahmin ediyorum. Farlar şimdi yandı, hain asker tekrar soykırımcı asker oldu. Ancak katlettiği Tutsilerin listesinden, çıkarcı hesapla da olsa yardım ettiği bir can düşülebilir. Bir kilometre öteye geçebilmek için yüzlerce dolar, bu iş oldukça pahalıya patladı. Ancak hayatımın en güzel armağanını elde ettim. Bir soykırımcının her zaman bir canavar olmadığını öğrendim. Kötülüğün her zaman zaaftan kaynaklandığını anladım. Hatta bazen iyiliğin de.

Saklambaç oynayan çocuklar gibi hile yaparak, atlaya atlaya yüze kadar sayıyorum. Çaldıktan çıkıyorum. Kilisenin yanındaki rahiplerin evine doğru sürünüyorum. Kırk metrelik açık alan. Süründüğüm çimenlikten, askerlerin sohbet ettiği barikatı görüyorum. Seslerini duyar gibiyim. İçlerinden biri ayağa kalktığında, hemen hareketsiz kalıyorum. Sokak lambasının beni ele verme olasılığı zayıf, hem çok soluk hem de onlara fazlasıyla yakın. Ancak rahiplerin bahçesinde boydan boya dolaşan bir adamdan korkuyorum.

Korkuyor muyum? Öyleyse yaşıyorum!

Rahiplerin yan kapısı bakışlardan korunuyor. Çalmayı düşünüyorum. Ama açılıveriyor. Birisi benimle konuşuyor:

"On dakikadır seni gözlüyorum. Bugün öğleden sonra Emmanuelle bana telefon edip geleceğini bildirdi. Gir içeri, Yolande."

"Peder. Vanoverschelden? Peder Vanoverschelden?"

Ağlamaya başlıyorum. Çok şükür! Gözyaşlarını geri geldi! Yine ağlayabiliyorum!

"Peder Vanoverschelden!"

Tam anlamıyla ağladığım söylenemez. Olsa olsa üç damla gözyaşı. Bedenimin dışarı atabildiği bu kadar.

"Peder Vanoverschelden!"

Aptalca bir harekette bulunuyorum. Peder Vanoverschelden’e sarılıyorum. Dini resimlerdeki İsa’nın kolları gibi geniş kollarıyla beni sarmalasın istiyorum.

"Peder Vanoverschelden!”

Kucaklaşma olmadı. Özür diliyorum. Vanoverschelden, özür dilenecek bir şey olmadığını söylüyor.

"Peder Vanoverschelden, öyle iyisiniz ki!"

Yalan söylediğimi hissediyorum.

17. Bölüm

Rahiplerin sığınmacılara ayırdığı mobilyasız, oldukça geniş bir odayla karşılaşıyorum. Bir sokak lambası, beyaz bir duvar üzerine, ulaşılması olanaksız birkaç pencerenin bölmeleriyle birlikte mavimtırak görüntüsünü yansıtıyor, tıpkı hapishane kapıları gibi.

Zemin, yarı uyur durumdaki bedenlerle dolu. İnleyerek kıpırdanan çocuklar, yayılmış yatan şişman ve pörsümüş kadınlar. Bir tanesi kocaman göğsünü dışarı çıkarmış, yeni doğmuş bebeğini emziriyor. Bir başkası, yarı çıplak, başı beyaz bir sargı beziyle sarılmış, hafifçe horlayan bir oğlan çocuğunun üzerine eğilmiş. Teni bumburuşuk, sırtı duvara dayalı bir kadın, zor soluk alıyor sanki, bacakları arasında bir çocuk uyuyor. Birkaç Tutsi kadın bir köşede toplanmış.

Bakışlar bana dönüp hemen ardından yere iniyor. İki kadının birbirine işaret ettiğini seziyorum, ne söylediklerini anlamasam da, anlamamam gerektiğini anlıyorum. Birisinin, "Muganga" diye mırıldandığını duyuyorum, 6 Nisan’dan bu yana nefret ettiğim bir sözcük bu. 6 Nisan’dan beri bu sözcük, bir ölüm molasını ima ediyor. Bana onur veren ve gurur duyduğum bu sözcük, çektiklerimin simgesi haline geldi. Muganga! Yani doktor. Ancak bugün; servet, kıskançlık, olası casusluk anlamına geliyor. Oysa çocuklarıyla birlikte bu kiliseye sığınmış olan kadınların neredeyse tümünü tanıyorum, dörtte üçünü tedavi ettim, en azından onuna doğum yaptırdım.

Ancak korku var. Herkes biliyor ki, Muganga, Nyamirambo’nun en fazla aranan kadını. Cyivugiza’nın Muganga’sıyım ben, bir hedefim, varlığım Hutuların en masumlarında bile korku uyandırıyor. Burada bulunan Hutu kadınlarının hatası, Tutsi erkeklerle evlenmiş olmak. Adamlar ölmüş. Ancak Hutu-Tutsi birleşmesinin ürünü olan ve kınamayla karışık Hutsi diye anılan çocuklar, askerlerin Ruanda’yı arındırmak istedikleri kişiler arasında

yer alıyor. Üstelik askerler Muganga’nın burada saklandığını öğrenirlerse, çocuklarına kimse merhamet duymaz. Ben fazlalığım. Oysa bu kadınların bir benzeriyim. Artık Muganga değilim. Yalnızca bir sığınmacıyım. Tıpkı binlerce Ruandalı kadın gibi.

Ama gerçekten burada mıyım?

Sığınmacı olmayı kabul etmiyorum. Bir anneyim ben. Çocuklarımın öldüğüne inanmıyorum. Buna inanmak istemiyorum. Düşünüyorum. Bir sürü insan beni uyardı. Yine de inanmak istemiyorum. Çocuklarımın hâlâ yaşadıklarından eminim. Kimse öldüklerini gözleriyle görmemiş. Hiçbir tanık yok. Ne zaman soru sorsam, kaçamak yanıtlar alıyorum. "Onları gören yok. Aslında Öldürülmüş olmalılar. Kayboldular. Kimse bilmiyor," Hep aynı karşılığı alıyorum. Peder Vanoverschelden de başka bir şey bilmiyor, Kinyaruanda dilini bana komik gelen bir telaffuzla konuşan Peder Tadeuz da öyle.

"Peder Tadeuz, Belçikalı meslektaşlarınız neredeler?"

"Belçika’ya döndüler. MINUAR tarafından geri çekildiler. Git de yat.”

Banyonun önünden geçiyoruz. Yatakhaneye dönüştürülmüş. Ne fark eder, zaten su akmıyor. Rahipler, burayı ergenlik çağındaki Tutsi kızlarına ayırmış, Bujumbura’daki bir mahallenin adını vererek, Mu Buiza, yani "Güzeller" diye kutsamışlar.

"Askerler araştırmaya gelirlerse, buraya girmek akıllarına gelmez, dolayısıyla da kızlar tecavüzden kurtulmuş olur."

Şöyle bir bakıyorum. On beş çarpı otuz iki diş bana gülümsüyor. Kızlardan biri kalkıp yanıma gelerek bana sarılıyor.

"Seni seviyorum Muganga. Senin için dua edeceğim."

"Adın ne senin?"

"Beata. Geçen sene sıtmamı tedavi etmiştin. Param yoktu. Daha sonra, elime para geçtiğinde: ödeyebileceğimi söyledin."

"Teşekkürler Beata. Borcun ödendi bile."

Ruanda’da hâlâ dostlarım var.

Peder Tadeuz, yaşlılara ayrılmış bir odayı gösteriyor bana.

"Henüz yaşlı sayılmazsın," diyor gülerek. "Ama kendini görseydin, kararımı anlayışla karşılardın. Hem zaten *tecavüz edilemeyenler* arasında şansın daha fazla olur."

Gözleri kurnazca parlıyor.

Bu ima bana hâlâ kadın olduğumu ve âdet gördüğümü anımsatıyor.

"Peder Tadeuz, aybaşı oldum. Ne yapabilirim?"

"Otur. Peder Vanoverschelden biraz sonra gelecek."

Yaşlı kadınlara bakıyorum.

"Selam!"

Yanıt yok. Bir kadın, bana yer açmak için zar zor çekiliyor.

Alponse'un annesini tanır gibi olup korkuyla yerimden sıçrıyorum; o aşırı tutucu Hutu'nun, Avrupa gezisindeki Tutsi nişanlısını öldüremediği için yakındığı söyleniyordu.

Burada ne işi var? O bir Hutu. Casusluk yapmak için gelmiş olmasın sakın?

Kadını baştan aşağı süzüyorum. Sakinleşiyorum. Alponse'un annesi değil bu, ama ne büyük bir benzerlik! Yaşlı kadın yavaşça başını kaldırıyor. Gözleri yaşlarla dolu. Hafifçe fısıldıyor:

"Ben bir Tutsiyim, Yolande."

Anlamam için bu kadarı yetiyor. Evet, Alponse'un annesi bu, ama Tutsi olduğu için kendisini öldürmek isteyen oğlu tarafından aranıyor.

Peder Vanoverschelden on dakika kadar sonra, kilisedeki cesetlerden toparladığı açık sarı bir pijama, önü açık kocaman bir erkek donu ve bir tutam temiz görünümlü hijyenik bezle beliriyor.

"Git de yıkan."

İçi su dolu bir toz süt kutusu veriyor elime, payıma düşen bu kadar.

"Sakın yıkanırken gürültü çıkarma, çünkü barikatlardan duyulabilir."

Peder Vanoverschelden'in sesi ciddi, neredeyse soğuk. O da mı korkuyor?

"Peder... size sormak istiyordum, acaba…"

"Sessiz ol. İstersen yarın konuşuruz. Yıkan ve yat. Bu bir emirdir, Yolande."

Bir duş! Nyamirambo kilisesinde sadece bir duş var. Suyu akmıyor. Rahipler, askerlerin alaycı bakışları altında, düzenli olarak sığınmacılar için dışarıdan su almaya gidiyorlar. Kadınlarla çocukları sakladıklarını biliyor askerler. Fark etmez. Aralarında Tutsiler varsa, er ya da geç ellerine geçecek. Endişe içinde olmaları çok daha iyi. Zaten bana söylendiğine göre, ikide bir insanları saymaya geliyorlarmış, çoğunlukla da, avaz avaz haykıran annelerin kollarından kopardıkları çocukları götürüyorlarmış. Muganya'yı arıyor, bulamadıkları için de öfkeleniyorlar. Peder Vanoverschelden, bir ölüden aldığı kimliği verdi bana. Bundan böyle adım, Nyiramana Xaverina. Ölü bir kadının adını taşıyorum. Belki de öldüm de, haberim yok. Antillerin "zombi" dedikleri şu ölü ruhlar gibi hissediyorum kendimi; pagan geleneklerine göre zombiler, büyücüler tarafından uyandırılıp kendi hizmetlerinde kullanılırmış. Bir zombiyim ben. Başım tıraşlı, dikeni andıran birkaç tutam hâlâ serbest. Altmış yaşındaki yaşlı bir kadına benziyorum, Askerler araştırma yapmak için gelirlerse, tanınma olasılığım üç ya da dörtte bir.

Tavanla zemin arasında bir yerde asılı duran yuvarlak bir baş ve ona komuta eden kırmızı ve yararsız bir vana. Sigara paketi büyüklüğündeki bir aynada beyaz saçlarımı keşfediyorum. Avcuma özenle birkaç damla su döküp bedenimden akıtıyorum. Derimin üzerinden kendilerine yol bulan damlalara bakıyorum. Joseph'i düşünüyorum.

Gri renkli çimento zemin üzerinde, ot parçacıkları ve kaba etlerimin arasına sıkışıp kalmış olması gereken küçük toprak topaklarıyla dolu bir su akıyor. Süzgecin önünde mücadele veren toprak topaklarına bakıyorum, parçalara ayrılıp suya bir an, kahverengiyle kırmızı arası bir renk katıyorlar. Bir hamamböceği, boğulana dek çırpınıyor, saçlarımdan mı, yoksa baldırlarımın arasından mı çıktı? Hamamböceğiyle konuşuyorum, onun da kendisini soykırım kurbanı gibi hissedip hissetmediğini soruyorum.

"Sen bir hamamböceğisin!" diyorum ona. "Bütün Tutsiler gibi ölmelisin!"

Zalimliğin keyfini çıkarıyorum.

Yanıt olarak, hamamböceği boğularak süzgeç içinde kayboluyor. Yaptığım

saçmalığa gülüyorum. Böceklerle konuşan Muganga!

Atış sesleri, çığlıklar, ıslıklar. Her zamanki gibi.

Peder Vanoverschelden baskın yapıp temizlenmemi yarıda kesiyor.

"Çabuk ol, çabuk. Saklanmalısın." .

Neden diye sormak bile gelmiyor içimden. Sadece çıplak olduğumu söyleyerek karşı çıkıyorum. Vanoverschelden bunun hiç önemli olmadığım, zaten fark edecek halde bulunmadığını söylüyor. Beni bir odaya itiyor. Bir rahle üzerinde açık duan İncil'den, Avrupa'ya sığınmış rahiplerden birinin odasında bulunduğumu tahmin ediyorum.

"Yatakta uyuma, çok tehlikeli olur."

"Peki, peder. İyi geceler."

"İyi geceler Yolande."

Kapı kapanıyor. Yatağa yerleşiyorum.

Filmlerde gördüğümüz ve gecelerin yumuşaklığını hissettiren şu cibinlikli geniş yataklardan birini hayal ediyorum. Oysa ki yaylı bir karyolaya fırlatılmış saman bir şilte üzerindeyim. Ancak on beş gündür yatak yüzü görmemiştim. Beyaz erkeğin kendine özgü bir kokusu vardır. Keskin kokuyu içime çekiyorum. Beyaz bir rahibin yatağında yatmak bana gülünç geliyor. Havan mermileri ve ıslıklar arasında, hayatımın en güzel gecesini geçiriyorum.

18. Bölüm

Peder Vanoverschelden, sessiz bir çalar saat gibi, oda oda dolaşarak sığınmacıları ayini izlemeye çağırıyor. Hafifçe vurup kapıyı aralıyor, şaklaban bir güldürü sanatçısı gibi ellerini bitiştiriyor ve kapıyı açık bırakarak çekip gidiyor.

Ayin. Bir tür boş yemekhane, masalar duvar kenarlarına çekilmiş, soluk pastel renkli perdeler çekilmiş. Bir kenarda duran halı, canlı renkleriyle bulunduğu yeri şenlendiriyor; kilise mensupları tarafından dokunmuş olmalı, üzerinde muz ağaçları, görkemli boynuzları olan öküzler ve arkalarda birkaç volkan seçiliyor. Bir masa, sunak işlevi görüyor; üzerine berbat bir örtü atılmış, iki tahta çanak ayine katılacakları bekliyor. Hareketli ama sessiz çocuklarını etrafına alıp yere oturmuş otuz kadın. Herkes susulması gerektiğini biliyor, yeni doğmuş bebekler bile. Topluluğa derin bir hüzün hâkim. Nasırlı eller dalgın bir tavırla, kırmızı sedir tespihleri serpiştiriyor, bunlar tozdan grileşmiş siyah bacaklardan sarkıyor. Herkes çevresine bakınmadan, dudak kıpırdatarak dualar mırıldanıyor. Bir kadın ayağa kalkıp çocuğunun kucağına çiş yaptığından yakınıyor. Silkeleyerek hafifçe havalandırıyor, burnuna götürüyor, sonra yerine oturuyor. Ayin başlayabilir.

Rahiplerin ilerlediğini görmüyorum, güzel sözlerini duymuyorum, her şey öyle çabuk olup bitiyor ki, şaraplı ekmek işini bile ihmal ediyorum.

Oysa bir an, içim Emmanuelle için coşkuyla doluyor. Ancak bu inançsız bir coşku. Doğrudan doğruya kendi hayalimin ürünü olan Sonsuzluk Tanrıçasına, beni kurtarmak uğruna hayatını tehlikeye atan kadını koruması için dua ediyorum. Côme'u, Déo'yu, kocamın elini kesen kişileri düşünüyorum. Hayır, içimde nefret yok. Yalnızca bana yaptıkları kötülüğü görebilmelerini istiyorum. Peder Vanoverschelden, alt kısmında kuşkusuz

bir Tua tarafından yontulmuş İsa figürünün bulunduğu büyük tahta hacı müminlere gösterdiği sırada onun insanları kurtarmak için ölmüş olduğu aklıma bile gelmiyor. Din derslerini zar zor anımsıyorum. İsa mı? Kocam Joseph'i kurtarmadı ki! Peki çocuklarımı nereye sakladı? Ayin, bayram günlerinde bir futbol maçındaki gibi itişildiği Ruandalılara özgü bir telaş içinde geçmiyor. Tam tersine, kutsal çanak öpülüp tabuta son kez bakıldığı bir cenaze töreniymiş gibi yavaş ve sessizce ilerleniyor. Kadınlardan biri, kutsal çanağı eline almak için ayağa kalkacak gücü bile bulamıyor; Peder Vanoverschelden, uzanmış bacaklar arasından kendine bir yol bulup ona kutsal ekmeği götürmek zorunda kalıyor. O kadına bakıyorum, kendisine sunulanı teşekkür bile etmeden, bir çocuğun emzik alışı gibi kabul ediyor. Ağzına götürürken neler düşündüğünü öğrenemiyorum. Peder Vanoverschelden bana garip bir bakış hırlatıyor. Ayine katılmayan tek kişi benim.

Cadjos, bir Hutsi çocuğu. Ayin boyunca hiç durmadan güldü ve odanın içinde zıplayıp durdu. Ölümün anlamından bile habersiz, katliamın ne olduğunu nereden bilsin? Beş yaşında henüz. Bilinmesi gerekenlerin henüz bilinmediği, katlanılmaz bir yaş. Ayin boyunca onu izledim. Bu çocuğu masum olduğu için seviyorum. Havai yaşamın büyüsüne kapılmış, kadınların bezgin sırtlarından atlayarak koşturuyor. Hayır, Cadjos'u sevmiyorum. Ona imreniyorum. Onu kıskanıyorum. Soykırımı anlamadığı için ondan nefret ediyorum. Cadjos'a göre soykırım diye bir şey yok. Öyleyse onu seviyorum.

Peder Vanoverschelden bize doğru ilerledi. Elinde bir kâğıt tutuyor. Bunun, dua edilmesi gereken bir ölüler listesi olmasından korkuyorum. O listeyi okumaması için tüm gücümle ona yalvarıyorum. Moralimizi bozabilir.

Rahat bir soluk alıyorum, bir dua bu, bizi öldürenler adına Tanrı'dan bağışlama diliyor; bir an yeniden Hıristiyan olduğumu hissediyorum. On gündür izimin sürülmesi beni tekrar paganlaştırmıştı, ancak benzerlerinin kurtuluşu için kendini feda eden insanın görüntüsüne hayranlık duyan türden bir paganlıktı bu. Joseph benim nerede saklandığımı itiraf etmeden ölüme boyun eğmiş olduğu için utanıyorum. Ölümümü isteyenleri bağışlama gücüne sahip olmak isterdim. Bu gücü bulamıyorum. Daha dün, bir barikata teslim olmayı düşünüyordum. Her şeye bir son vermeyi. Bugün,

yine bir kadınım ve yaşamak istiyorum. Teşekkürler, Peder Vanoverschelden. Teşekkürler, Peder Tadeuz. Bana iman verdiniz. Bu, pek Katolik bir iman sayılmaz, ama bana destek veriyor. Yeniden yaşamak istiyorum, ancak artık kendim için değil. Tanıklık etmek için yaşamak istiyorum. Tanıklık edeceğimi biliyorum. Becerebilirsem, bir kitap yazacağımı biliyorum. Tutsi halkı adına konuşacağımı biliyorum. Gururuma kavuştum.

Artık Hıristiyan mıyım yoksa pagan mı, Tutsi miyim yoksa Hutu mu, Ruandalı mıyım yoksa Avrupalı mı, bilmiyorum. İçimden tüm dünyayı hem sevmek, hem de ondan nefret etmek geliyor. Üzüntümü haykırmak ve gelecek aşkı için çağrıda bulunmak geliyor. Her şeyin bitmesini ve yeniden başlamasını istiyorum. Çocuklarım nerede?

Bir kapının üç kez vurulması kutsamalara bir son veriyor. Kadınların terlediklerini görüyorum. Ben sakinim. Dört bir yana kaçışıyorlar. Ben tek başıma, adak çanağının önünde oturuyorum. Ne İsa'yı, ne Joseph'i, ne de çocuklarımı düşünüyorum. Yalnızca soykırım var aklımda. Bir kadın, pencerelerin kenarına atılmış bir masaya çıkıyor. Saint-André Lisesi'ne doğru bakıyor. Bir şeyler tahmin etmeye çalışıyor.

"Nereye bakıyorsun?"

"Aradıkları benim. Buna eminim. Katledilecekler listesindeyim. Silas'a veda etmek isterdim."

"Silas kim?"

"Benim kocam. Karşıdaki liseye saklandı. Yarın, evlilik yıldönümümüz. Ona veda etmeyi nasıl da isterdim."

Ben de masaya çıkıyorum. Yüksek pencereden, Saint-André Lisesi'nin bir ucu seçilebiliyor. Kocasının ona el sallamak için pencerede bulunması olasılığı, yüz binde bir. Silas görünmüyor;

"Artık her şey bitti. Sanırım sen Yolande'sın. Bana sön bir iyilik yap, Yolande. Öldüğümde, kocama haber ver. Senden tek isteğim bu. Ona, öteki dünyada da kendisini sevdiğimi söyle.. Adım, Eugénie."

Söz veriyorum. Ardından da, kapıyı vuranların askerler değil, yeni sığınmacılar olduğunu öğreniyoruz.

"Birkaç gün önce," diye ekliyor Eugenie, "iki MINUAR askeri, kızları Belçika'da bulunan bir çifti alıp Konombe havaalanına götürdüler; Brüksel'e gidecek bir uçak bekliyordu onları."

Neredeyse kıskançlık duygusuyla irkiliyorum.

"Neden bunu bana anlatıyorsun?"

Yanıtı daha da irkiltici. Birden, bir siyahın söyleminde beyaz insanı çileden çıkaranın ne olduğunu anlıyorum. Siyahlar asla bir soruyu doğrudan doğruya yanıtlamaz. Karşılık vermeden önce, sözü döndürüp dolaştırırlar. Beyaz hocalar tarafından eğitildiğimden, ben de yarı beyaz sayılırım. Siyahların söylemine katlanamayacak kadar Batılılaştım mı acaba?

"Neden bana bu olayı anlatıyorsun? Neden MINUAR'ın koruduğu kişilerden söz ediyorsun?"

Eugénie'nin gülümseyişi insanın içine işliyor.

"Çünkü gerçek bu, Yolande."

Nyamirambo'nun bir mahallesinde sürülen izle ilgili bitmek bilmez bir olay anlatıyor bana; tavan arasında saklanan kocası, kandırılan milisler, kiliseye doğru kaçış.

Bitti sanıyorum. Ama hayır, bir bölüm daha var. Kızlarının öyküsü. Akıl almaz koşullar altında Goma'ya ulaşabilmiş. Oradan, Kinşasa'ya giden bir uçağa, sonra da Brüksel uçağına binmiş. Ardından, bir MINUAR çavuşunun ailesiyle buluşabilmiş, oysa ki... falan filan.

Artık sığınmacı öykülerini dinleyemiyorum. Sığınmacılardan nefret etmeye başladım, kendimden de nefret ediyorum.

Ancak, ilk ikisi gibi katlanmak zorunda olduğum üçüncü bir bölüm daha var. Togolu bir MINUAR askeri kiliseye gelmiş. Söz konusu çifti oradan çıkarma emri verilmiş kendisine, ama onlarla birlikte olan kocanın yeğeni alınmayacakmış. En ince ayrıntısına kadar aktarılan patetik parçalanma sahneleri. Artık dinleyemem. İçimden, "Çocuklarım nerede?" diye haykırmak geliyor.

"Görüyorsun ya, sığınmacılar arasında dayanışma yok," diye bitiriyor Eugénie böbürlenerek. "İşte bu yüzden sana bu olayı anlatmak istedim."

"Sığınmacılar arasında dayanışma yok mu?"

Kendi içimde bunu hissetmemiş miydim sanki!

Soruyu yinelediğim anda bundan bir ders çıkarıyorum: diğer sığınmacılar yabancı insanlarmış gibi, içimden onlarla dayanışmak gelmiyor. Her ne kadar felaket içinde bir araya gelmiş olsak da, soykırım bizi birbirimize yabancı kıldı.

Belirtilerini bir önceki gece hissetmiş, çoktan anlamıştım, anlamış olmalıydım. Bir Tutsi'nin yaşamı, ailesininkinden daha değerlidir. Damarlarımda akan Tutsi kanından nefret etmeye başlıyorum. Biraz ötede, Cadjos şarkı söylemeye koyuldu. Onu boğmak geliyor içimden.

19. Bölüm

Ruanda’da soyadları, Avrupa’dakiler gibi verilmez.

Benim soyadım Mukagasana, "Gasana’nın karısı" anlamında, çünkü doğumumda babam beni, hayran olduğu ya da bir zamanlar kendisine iyilik etmiş olan bir arkadaşının Gasana adlı oğluyla evlendirmeyi koymuş kafasına.

İnsanlar ender olarak babalarının soyadını taşır. Ruanda’da kişinin soyadı, hemen hemen her zaman annesiyle babasının istencini ya da umutlarını yansıtır, hatta bazen kötü talihi önleme amaçlıdır.

"Habyarimana"nın anlamı "can veren Tanrı"dır. "Büyüyeceğini umalım" anlamındaki "Kakuze", ilkini kaybeden anne-babaların çocuğuna verilir. "Jyamubandi", yani "Diğer çocuklar tarafından kabul gör", kocası tarafından bağışlanan bir annenin gayri meşru çocuğu anlamına gelir. Çocuğuna "Munderere" soyadını vermek, babanın anneye minnet ifadesidir: "Bu çocuğu benim için yetiştir"; gizli anlamı ise şudur: "çünkü sen dünyanın en iyi eşi ve annesisin".

Adlar ise takvime bakarak verilir. 5 Şubat’ta mı doğduğunuz? Adınız Agathe olacaktır. 28 Haziran’da mı? İrénee. 3 Eylül’de mi? Grégoire. Adlarımızı misyonerler verir. Bu nedenle hepsi Hıristiyan adlarıdır.

Aynı gün doğan çok sayıda çocuk bir arada vaftiz edilirse, daha egzotik adlar aranır. Janvier, Juvénal, Zacharie, Théoneste, Lini, Anaclet, Evariste, Onesphore, Théobald, Athanese, Callixte, Tharcisse, Straton gibi adlar böyle ortaya çıkar.

Vaftiz edilmiş olmak, kartvizittir. Vaftiz olunmazsa, ad da olmaz. Ad olmazsa, sosyal statü de olmaz. Adsızlar, fahişe çocuğu değillerse, pagandırlar. Ruanda’da vaftiz, toplumsal bir yükselme aracıdır.

Neredeyse her Ruandalı, böylece bir Hıristiyan ya da pagan adına sahip olur. Ne var ki, dilimizi kutsama ayinine açtığımız içirt bizi Hıristiyan yaptıklarım sanan misyonerler yanılıyorlar.

Bir bilselerdi!

Ruandalıların Hıristiyanlık hakkında kendilerine özgü bir fikirleri vardır. Katolik kurallarını coşkuyla yerine getirerek rahipleri pohpohlamayı pek güzel becerirler. Ancak geceleri bazen gizlice İmana adına geleneksel vaftizler düzenleyerek, atalarına dua ederler. Rahiplerin hizmetindeki kilise danışmanlarının ele verdiği gizli kutlamalardır bunlar. Bu durumda cemaat dışlanır, ta ki bütün aile günah çıkarma bölmesinden geçinceye dek.

Ülkenin doğusunda, pagan zihniyet büyük ölçüde egemendir. İnsanlar, asmakabaklarında gezinen zombilere ve ruhlara inanırlar. Hatta bir gün erkek kardeşim Népo, yol üzerinde bir ruh tarafından ele geçirilmiş bir asmakabağı göstermişti bize. Meyvesi yavaşça salınıyor ve rastgele zigzaglar çiziyordu. Bazılarımız inanamadan, bazılarımız da kaygıyla bakakalmıştık. Ta ki Népo asmakabağının içinden bir kurbağa çıkarana dek.

Tam bu olayı Eugénie'ye anlatıyordum ki, yıldırım gibi darbeler kapıyı titretmeye başladı.

"Milis değil bunlar," dedi bir kadın. "Jérôme geldi. Onu pencereden gördüm."

Eugénie bana dönüyor.

"Jérôme mu? Jérôme! Masanın altına yat!"

Masanın altından, Peder Vanoverschelden'in Jérôme'u coşkuyla karşılama tarzından onun makbul bir Hıristiyan olduğunu anlıyorum. Nyamirambo kilisesinin temel cemaatinin başkam. Rahipler için, neredeyse bir aziz. İki kez dul kaldıktan sonra, hayatını atanmış olmadığı bir tür diyanet bakanlığına adamış. Kilisenin girdisini çıktısını çok iyi biliyor, tüm doğumlardan, yapılacak vaftizlerden, hazırlanacak cenaze törenlerinden haberdar. Jérôme, rahiplerin bir tür sağ kolu. Ancak...

"Susun! İşte geldi!"

Yumuşak, neredeyse ezgili bir sesle konuşan bir adamın girişte Peder Vahoverschelden'le sohbet ettiğini duyuyorum.

"Ee, Peder? Hâlâ endişeli misiniz?"

Peder tekdüze bir sesle son günlerdeki güçlükleri açıklıyor. İki gün önce kilisede yapılan katliamdan sonra; kadınlar kaygılı.

"Bu anlaşılabilir bir şey, Peder."

'Sessizlik.”

"Sakladığınız bütün bu Tutsi kadınları ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

"Tutsi kadınları mı? Biz Tutsi kadın saklamıyoruz. Yalnızca masum Hutu kadınları saklıyoruz."

"Öyleyse burada Tutsi yok mu? Şanslısınız! Çünkü milislerin, Tutsi kadınların saklandığını öğrenirlerse, rahipleri bile öldürecekleri söyleniyor."

Sessizlik.

"Burada Tutsi kadın bulunmadığından emin misiniz? Bana doğruyu söyleyin. Sizi koruyabilirim."

Jérôme denen adam, istenmeyen bir ziyaretçi gibi koridora girdi.

"Bakın Peder, konumum gereği, milisleri kuşkularından vazgeçirebilirim. Bana tamamen güvenirseniz, size yardımcı olabilirim."

Hayır, kilisede Tutsi kadın yok; Peder Vanoverschelden’in tavrı resmi.

"Yalnızca aç kadınlara ve yetimlere barınak sunuyorum. Hepsi bu."

Görüşme bitmek bilmez sıradan-sözlerle sürüyor ve şu vaatle sona eriyor:

"Peder Vanoverschelden, bilin ki katliamları sınırlamak için elimden gelen her şeyi yaparım. Askerlerin gerçekleştirdiği katliamlardan nefret ettiğime ve Hutular kadar Tutsileri de sevdiğime yemin ederim. Hepimiz Hıristiyan değil miyiz? Beni vaftiz eden kişi, eski meslektaşınız değil miydi? Eh! O güzelim Hıristiyan imanına nasıl sırt çevirebilirim?"

İki adam kucaklaşıyor. Jérôme dışarı çıkıyor. Giriş kapısı ardından gürültüyle kapanıyor, hemen koruma altına almak için önüne eşyalar yerleştiriliyor.

"Ne de olsa o iyi biri," diyor Peder Vanoverschelden geri gelirken. "Neden saklandın?"

Eugénie patlıyor:

"Muganga neden mi saklandı? Çünkü Jérômıe bir haindir! Sadece Tutsi saklayıp saklamadığınızı öğrenmek için geliyor buraya. Sakladığınızı öğrendiği an, hemen gidip milislere haber verecektir. Onlar da avlarım toplamak için acele edecektir."

"Arkasından konuşuyorsun, Eugénie. Arkasından konuşuyorsun. Jérôme iyi bir Hristiyan’dır. Durumumuzu öğrenmek için geldi. Biraz meraklı, hepsi o kadar."

"Durumumuzu öğrenmek mi? Sadece Tutsi var mı yok mu diye bakmaya geldi, hepsi bu! O adam bir hain. Ona bir tek siz kanıyorsunuz, Peder."

"Jérôme bir azizdir. Hakkında kötü şeyler söylenmesine izin vermem."

Yerimden zıplıyorum. Öfkeden sarhoş gibiyim.

"Aziz olup olmaması umurumda bile değil! Ancak burada olduğumu sakın söylemeyin!"

"Jérôme’a mı? Ama senin aramızda saklandığını bilseydi mutlu olurdu. Bunu söylememiş olmamın nedeni, seninle konuşmadan sözünü etmek istemeyişimdi. Ama ben Jérôme’dan eminim. Aramızdaki en iyi Hristiyan’dır o. En azından, senden daha iyidir Yolande."

Peder Vanoverschelden kara gözlerini benimkilere dikti. "Neden ayinde şaraplı ekmeği almadın?" diyordu bu gözler.

Kendimde değilim. İşaret parmağımı kaldırıp emir veriyorum:

"Ne olursa olsun Peder, sakın Jérôme’a Muganga’nın burada olduğunu söylemeyin. Bu bir emirdir!"

Peder Vanoverschelden bana küçümseyerek bakıyor ve arkasını dönüyor. Eugénie tekrar masaya çıkıyor. Kocasının saklandığı Saint-André Lisesi’ne şöyle bir baktıktan sonra, barikatlardaki hareketleri gözetliyor. Jérôme milislerle sohbet ediyor. Gülüşüyorlar. Bira içiyorlar.

"Muganga aralarında değil!" diyor gülerek. "Bundan eminim. Ama onu bulacağıma söz veriyorum."

Öğle yemeği yok, nedeni ise yiyecek bir şey bulunmaması.

Öğleden sonra, aşın sıcağın verdiği uyuşuklukla başlıyor. Çocuklar ağlıyor. Kadınlar onları uyutmak için alçak sesle ninni söylüyor. "Açlık" sözcüğü bütün dudaklarda.

Ayinin yapıldığı yemekhaneden ayrılmak istemiyorum. Beni tutan bu yer değil, çevremde kuşkulu Hutu kadınların bulunmasından duyduğum korku,

Emmanuelle rahipleri aramış. Kiliseden beni almaya gelecekmiş. Nasıl olduğunu kendisi de bilmiyor. Ama gelecek. Barikatlardan geçebilmesi için, rahiplerin kendisine bozuk para hazırlamalarını istemiş.

"Hey! Hamamböcekleri!"

Kulağımıza ulaşacak kadar yüksek sesle bağırdılar.

Eugénie ve ben, cellatlarına gereksinim duyan kurbanlar gibi, kimin seslendiğini görmek için masaya çıkıyoruz.

Milisler bizi göremeseler de, tedirgin etmek için hakaret ve tehdit yağdırıyorlar.

"Aranızda güzel kızlar varmış. Onları bize verirseniz, serbest kalırsınız."

Akşamüstü, rahipler Mu Buiza’daki tüm kızları çirkinleştirmek için kafalarını kazıtmaya karar veriyor.

*Tecavüz edilemeyenler*in yanında uyuyorum.

Sabah erkenden, bağırmalar ve ıslıklar duyuyorum. Sessizce kalkıp yemekhanedeki masaya tırmanıyorum.

Yolda bir çocuk koşuyor, peşinde onlarca milis var. Diğerleri yolunu kesip onu yakalayarak barikata geri götürüyor. Çocuk çekiç darbeleriyle öldürülüyor. Kafatası, hindistancevizi gibi bir gürültüyle patlıyor. Geceleyin evye altında duymuş olduğum sesi anımsıyorum. Hatamı anlıyorum. O akşam milisler susamış değillerdi. Eyleme geçmişlerdi. Kafatası kırıldığında, çekiç darbeleri çok daha tok bir ses çıkarıyor, beklenmedik kemiklerle zorlanan elektrikli kıyma makinesinin çıkardığı sese benziyor bu. "

"Yılanın çocuğuna ne yaptığımızı duydunuz mu?" diye bağırıyor milisler. "Sonunda size de işte bunu yapacağız. Bize meze olacaksınız."

Dayanılmaz kahkahalar. Merhametlerine bağlı olduğumuz milisler, bizi

neden hemen öldürmüyorlar?

Hayır, böylesi çok baştan savma olurdu. İncelikten yoksun kalırdı. Ölüm öncesine bir dizi kaygının, sonra da bir dizi ıstırabın eşlik etmesi gerektiğini unutmak olurdu.

Ertesi gün, RTLM radyosu dikkatimizi çekiyor. İki milis kiliseye yaklaşıp pencerelerimizin altında küçük bir radyonun sesini açtı. Mikrofonda Valérie var.

"Tek düşmanımızın Tutsi olduğunu anımsayın. İçlerinde, kimlik kartım değiştirmiş olanlar var. Kimliklere kanmayın. Yapılarına bakın. Unutmayın ki, yılan saklanmayı iyi bilir. O her yerde olabilir, hiçbir yeri göz ardı etmeyin. İsyancıların sığındığı Parlamento'da gördüklerinizi bir daha düşünün. Onlara süt götürüyorlardı, çünkü bütün Tutsiler süt içer. Her eve girin. Kimseyi, özellikle de çocukları ihmal etmeyin. Unutmayın ki bize saldıran asiler, ülkeyi terk ettiklerinde henüz bebektiler. Bazıları analarının kanundaydı. Omzunuzda bir sırtları taşırsanız, kulaklarınızı yemesini engelleyemezsiniz, bunu unutmayın. Tek bir Tutsi'ye hoşgörülü davranan, sırtında bir sırtları taşıyor sayılır.'"

Ardından askerlerin mırıldandığı hamasi bir şarkı. Tutsilere karşı söylenen tekerlemeleri milisler gevrek gevrek yorumluyor.

"Güzel söyledi! Bak bu doğru işte! Hamamböceklerine ölüm!"

Peder Vanoverschelden gizlice bizi çağırıyor. Benimle baş başa konuşmak istiyor.

"Az önce Emmanuelle aradı. Senin için geçici bir çözüm yolu bulmuş. Bu akşam, saat beşe doğru, askerlerle birlikte seni almaya gelecek.*'

Askerler tarafından kaçırılma fikri hiç de hoşuma gitmiyor. Ya Emmanuelle'in hiç anlamadığı bir tuzak kurulmuşsa bana?

20. Bölüm

Bir ad daha. Emmanuelle bana yeni bir Hutu kimliği uzatıyor.

"Bundan böyle adın, Nyiraminani Alphonsine. Kız kardeşimle benim teyzemiz olacaksın."

Dışarıya bir göz atıyorum. Beyaz bir araba görüyorum. Bir asker var direksiyonda, yanında da bir kadın asker, apoletlerine bakılırsa yüksek rütbeli.

"Kız kardeşin o mu?"

"Evet. Adı Murielle. Ordu mensubu, ama sana kötülüğü dokunmayacak. Yalvarırım oyuna uy."

Murielle araçtan dışarı çıkıp yanıma gelerek bana sımsıkı sarılıyor. .

"Üzerinde seni ele verecek bir şey yok değil mi?"

"Hayır, hiçbir şey yok."

"Kesin mi?"

"Evet. Hayır! Üzerine birkaç tarih yazdığım bir sigara paketi var."

"Ver onu bana."

."Neden?"

"Ver onu bana."

Peştamalımın ucundaki düğümü çözüyorum, paket yere yuvarlanıyor. Murielle onu buruşturup kilisenin girişini süsleyen sık gül ağaçlarının arasına fırlatıyor. Artık arşivim kalmadı.

"Haydi, gidelim."

Oyunun amacı, Hutu sığınmacıları askerlerin beni öldürmeye geldiklerine inandırmaktan ibaret. Kadınların hem bize eşlik etmeye çalışmasını, hem de bizi ele vermesini engellemek için alınan bir önlem bu. İçlerinden birinin sıcak gözyaşları dökerek ağladığım görüyorum. Beni seviyor muydu acaba? Yoksa yakında gelecek olan kendisinin ya da çocuğunun ölümüne mi ağlıyor?

Ancak, dışarı çıktığımız anda oyun değişiyor. Barikatta milislerin geçmemize izin vermeleri için, bu üniformalı yabancı kadının teyzesi olduğuma onları inandırmalıyım. Yaşlı bir kadın gibi, peştamalımın içinde sendeliyor, titriyormuş gibi yaparak yürümeye çalışıyorum. Murielle beni kolumdan tutuyor; sağ elindeki makineli, işler kötüye giderse ateşe hazır.

"Kaygılanma Yolande, seni amirime götürüyorum. Hem Hutu, hem de albay olmasına karşın, seni evinde barındırmaya razı; çünkü seni tanıyor. Ayrıca güneyli olduğu için, postunun seninkinden daha fazla para etmediğim biliyor."

'"Adi ne?"

"Albay Rucibigango."

Saçlarım diken diken oluyor.

"Ne? Rucibigango mu? Ama o alçağın tekidir."

"Hayır Yolande, çok da kötü değildir. İdare etmeyi bilmek gerekir, hepsi o kadar."

"Gitmiyorum! Beni kiliseye geri götürün."

Gerisin geri gitmemiz olanaksız, kuşku uyandırır.

Köpürüyorum:

"O herif Aids’li ve kıpırdayan her şeyin peşinden koşar! Beni ölüme gönderiyorsunuz! Daha üç yıl önce, beni baştan çıkarmaya çalışmıştı. Hatta arada bir dispansere gelip bana bira önerirdi."

"Başka çare yok! Milisler senin kilisede saklandığından kuşkulanıyor."

"O herif bir alçak! Aids’ini yaymak onun soykırıma bir biçimde katılma tarzı, öyle değil mi? Pislik!"

"Sus."

"Bırak da konuşayım! O herif bir..."

Söyleyecek sözüm kalmadı, Emmanuelle’e umutsuzca bakıyorum:

"Beni Rucibigango’nun eline bırakmazsın herhalde!"

Ama ona doğru döndüğümde, hiçbir şey söylemediğimi, ağzımdan tek bir söz çıkmadığını fark ediyorum. Sanki dilsiz kesildim. Kendimi savunacak gücüm kalmadı. Bir robot gibi, bana söyleneni yapıyorum. Benden istenildiği gibi yaşlı bir köylü kadınıyım.

"Haydi, bin!"

İtaat ediyorum, milisler dalaşmamızı hiç de hayırlı olmayan bir ilgiyle gözlediler. Bir hata yaptığımı anlıyorum.

Arkaya oturuyorum kapılar çarpıyor. Murielle arabayı harekete geçiriyor, elli metre ötede askerler bizi durduruyor. Ama artık ne fotoğraflara, ne de insanların yüzüne bakıyorlar. Kimlik üzerindeki mürekkepli çizgilere yönelik bütün dikkatleri; üç küçük dikdörtgenden birinde "Hutu", "Tua" ya’da "Tutsi" mührü basılı olmak zorunda. Böylece, belki otuz küsur barikattan geçeceğiz.

Ah, Ruanda’m benim! Tanınmaz hale gelmiş Ruanda’m!

Kent merkezine giden bu yolun her türlü ayrıntısını bilirim. Oysa artık hiçbir şeyi tanımıyorum. Başkanın ölümünden bu yana ilk kez, neredeyse sükunetle ülkemi gündüz gözüyle görebiliyorum.

Sağ tarafımdaki ağaçların tümü yerle bir edilmiş. Tutsileri saklıyorlarmış sözde. Ürünler yakılmış. Ölü inekler yerlerde çürüyor. Evler yıkılmış; kimi yarı yarıya, kimi tamamen. Duvarlarda yer yer kurşun izleri var. Bir çatı yangın izleri taşıyor.

Sağ tarafımdaki Kigali tepesine bakıyorum. Ellenmemiş gibi görünüyor. Araba birden yol üzerinde bırakılmış onlarca ceset arasından geçiyor. Ardından, Kigali merkezine yaklaştıkça, cesetlerden oluşmuş neredeyse aralıksız bir çit beliriyor. Ölüleri rahatsız etmemek için bazen çaprazlar çizmek gerekiyor. Cesetlerin hepsi birbirine benziyor. Çoğunluğu, yan çıplak erkekler; kırmızı bir leke nereden vurulduklarını belli ediyor: alın,

ense, topuklar, kollar. Bazıları, alınlarında koca bir yarayla hâlâ soluk alıyor. Arada bir, ölü yığınları arasında bir kadın seçer gibi oluyorum; sepeti biraz ilerisinde ters dönmüş, içi bomboş. Sonra çocuklardan oluşan gruplar geliyor, korunmak istedikleri için kolları kesilmiş dört-beş delikanlı, Öldürülmeden önce tecavüze uğradığı, donunun dizlerine inmiş olmasından anlaşılan bir başka kadın. Gökyüzünde bir çaylak bulutu, yiyecek arayarak yavaşça tur atıyor. Uzun uzun, sakin sakin inişe geçiyor, sonra bir tepeciğin ardında kayboluyorlar. Arabamızın yaklaşması biraz ilerideki çaylakları ürkütüyor, hepsi birden havalanıyor, yirmi küsur cesede çullanmışlardı.

Bir köpek, saç örgüsünden yakaladığı yeni yetme bir kızın kesik kafasını çekiyor. Aptal aptal bakınıyorum. Kızın kafasına bakıyorum. "İşte bu benim başıma gelemez," diyorum kendi kendime, "çünkü neredeyse hiç saçım kalmadı."

Terk edilmiş, yakılmış, ters çevrilmiş arabalar. Oluklar içinde cesetler, barikat kurmak için sıra halinde dizilmiş cesetler, askerlerin hatta çocukların çullandığı cesetler. Bazen, bir grup insanın şarkı söylediğini duyuyoruz. Bir tanesi asfalt üzerinde dans ediyor, aylaklar kendisine alkış tutuyor. Bir çocuğun, ölü bir bedene boyundan büyük bir palayla vurduğunu görüyorum. Zevk duyuyor sanki.

Ve her barikatta hep aynı şey oluyor Kimlikler sunuluyor, adamlar aralarında çene çalıyor, Hutu olduğumuz için üzgün gibiler! Tutsi olsaydık, öldürebilirlerdi!

Bir barikatta, adamın teki bir delikanlıya palayı nasıl kullanacağını anlatıyor. Açıklamasını dinliyorum.

"Göğe doğru alabildiğine kaldıracaksın, kolunu sımsıkı tutacaksın ve sıkı bir darbe indireceksin,"

Delikanlı yerde inleyen ve bedeni kasılmalarla titreyen bir kadının üzerinde deney yapıyor. İlk darbede, elini kesmeyi beceriyor. Hocasına dönüp gururdan sarhoş bir halde gülümsüyor.

Bu yüzden yolda birbirinden ayrı eller, kollar, ayaklar, bacaklar görülüyor.

İnsanlar, ölü Tutsilerin evlerinden çaldıkları buzdolapları, yataklar, şilteler, elektrikli mutfak aletleri taşıyor. En güçlülerinin kollarında çatılardan alınmış saclar, hatta tuğlalar var.

Milis, her yerde aynı. Sağ elinde bir pala tutuyor. Sol elinde ise anteni güneş altında parlayan, kulağına tuttuğu bir radyo. Palasını yatay tutup geçici olarak yolu kapatarak, dur işareti veriyor. Arkadaşlarım palasım kaldırarak selamlıyor, trafik polisi gibi palasını sallayarak arabamıza geç işareti veriyor. Palası kolunun ayrılmaz bir parçası, doğal bir uzantısı olmuş sanki.

Yine de hepsinde pala yok. Bazılarında bıçak, balta, çekiç ya da coplar, çivili sopalar var. Cesetlerin yanında dolaşıyor, can çekişenlerin işini bitirme zahmetine katlanmıyorlar.

Birtakım cesetler çürüme aşamasında. Berbat bir koku salıyorlar, bazılarının güneşten ağarmış kafatası seçiliyor. Tutsi kokusu bu olmalı, diyorum kendi kendime. Delirdim. Delirdiğimi düşünüyorum. Birden, bastırmak için onca mücadele verdiğim isteği yine duyuyorum: cellatlarıma kendimi teslim etmek. Arabadan atlayıp, "Tutsi! Tutsi!" diye bağırmak geliyor içimden. Her şey bitsin istiyorum. Emmanuelle'e ihanet etmemek için mi yapmıyorum bunu?

Bazı yerlerde insanlar, yaşamları pahasına, henüz canını teslim etmiş olmayanların üzerine örtü sermişler. Anlaşılan ertesi gece geri gelip örtüleri ölenlerden alıp diğer canlılara geçiriyorlar.

Bir adamın işaretlerine uyan bir buldozer, yirmi küsur cesedi bir çukura itekliyor, birbirinin ardı sıra düşüyorlar; bu kıyamet günü neredeyse bir düzene tabi.

Kafam bomboş. Bir ambulans tarafından bilinmeyen bir hastaneye götürülen kazazede gibi hissediyorum kendimi. Tepki verecek halim kalmadı. İstediklerini yapmalarına izin veriyorum. Soru da sormuyorum.

Kigali kışlasına yaklaşırken, araba bir araziye sapıp yamacı tırmanıyor, bir bahçeye giriyor.

Tamam işte, Hutuların, Hutu askerlerin evindeyim. Soykırım makinesinin yüreğindeyim. Ancak organları beslemek istemeyen, garip bir yürek bu.

Oynanacak bir kozum daha var. Bunu hissediyorum. Bu albayı az tamsam da, bildiğim kadarı kendimi savunmama, onu parmağımın ucunda oynatmama yetecek. Eh, Albay! Pençene düştüğüme göre, sana neler edeceğim gör bakalım. Yavaş yavaş seninle arkadaş olacağım. Birbirimize

öyle yakın olacağız ki, çevren ailenden birini sakladığını sanacak. Eğer beni tehdit edersen, bu sevecen aile bağını devreye sokup seni de benimle birlikte ölüme sürükleyeceğim.

Belki de bu aklını başına getirir.

Arabadan çıkıp eve girinceye kadar plan yapıverdim. Uygulayabileceğimi biliyorum. Geleceği okuyabiliyorum sanki.

21. Bölüm

Uzun bir yolculuktan sonra saygın bir adamın evine giren köylü, bavulunu bir köşeye bırakıp başını eğen sol koluyla sağ koluna destek verip bir elini saygıyla uzatarak ev sahibine doğru ilerler.

Giysileri içinde yüzer gibi görünen bu ufak tefek cılız ve sağlıksız albaya, aynen böyle yapıyorum.

Neredeyse alaycı bir gülümseme beliriyor yüzünde ve beni tanıdığını belli ederek selam veriyor.

"Size başsağlığı dilerim hanımefendi. Göğüslerinizi kestik."

Saçlarım diken diken oluyor, bu sözlerin altında yatan anlamı kavrıyorum, çocuklarımın ölmüş olduğunu belirtmek istiyor.

Nereden biliyor? Nasıl bilebilir? Yoksa bu, gevezelik ettiği askerleri benim bir Tutsi'yle evli ve çocukları öldürülmüş bir Hutu kadını olduğuma ikna etmek için başvurduğu bir yöntem miydi? Sesim kısılıyor, ama ağlamayacak kadar güçlüyüm.

Bir sırtları sırıtışıyla dudakları aralanmış, ağlamamı bekliyor.

"Kocanıza gelince, hepimiz onun yerini gereğince doldurabiliriz."

Boğazına sarılmak, tırnaklarımı gözlerine batırmak geliyor içimden. Ancak kendime ihanet edemem. Albayın kara mizahını anlayışla karşılıyormuş gibi, gülümsüyorum.

Elli yaşlarında çirkin bir adam. Küçük kara gözleri, içindeki hainliği ve kötülüğü sözlerinden daha iyi ele veriyor. Asılmaya kalksa bir tekmede kenara savuracağınız biri bu, ama Ruanda Silahlı Kuvvetlerinin albayı var karşınızda ve bunu yaptığınız anda sizi öldürtür.

Parmaklanın şaklatan albay, çevresindeki askerlere yol veriyor. Charles adında biri kalıyor yalnızca; tanımadığım, uzun boylu ve yakışıklı bir adam bu.

"Bir bira ister miydiniz?"

Charles, bir yandan marifetlerinden söz ederken, bir yandan da bana bira ikram ediyor ama, elimi bile sürmüyorum.

"Charles bana işinden söz ediyordu. Haydi, anlatmaya devam et."

"Bunun üzerine Albayım, askerlerin önünde, şu hamamböceklerinden bir tanesi paçayı kurtaracak olsa bu ülkede yaşamaktan vazgeçeceğime yemin ettim. Çünkü o zaman, Tutsileri yok etmeyi asla başaramayacağımız varsayımı bir kez daha kanıtlanmış olurdu."

Bu sözler birer yumruk gibi içime işliyor, Albayın eğlenir gibi bir hali var. Hiç kuşkum kalmadı, beni dehşete düşürmeye çalışıyor. Peki ama, neden?

Kendinden çok hoşnut olan Charles devam ediyor: "Habyarimana çok akılı bir adamdı. Düşünsenize, ölümünden sonra bile başarılı olabilecek bir plan yapmıştı! Huzur içinde yatsın! Bir daha asla onun gibi bir devlet başkanımız olmayacak!"

Her yanıma kılıç darbeleri yemiş gibi hissediyorum. Emmanuelle ve Murielle başlarını eğiyorlar. Şaşkınlığımı tahmin ediyorlar."

Şaşkınlık mı? Hayır! Şaşkın değilim. Sonsuz bir üzüntü duyuyorum. Ama aynı zamanda gururluyum.

Anlatı aynı düzeyde devam ediyor. Charles, doksan dokuz hamamböceği öldürmüş olmakla övünüyor.

"Dinlenebilmem için yalnız bir tanesi kaldı!"

O da ben miyim? Bütün bunlar içine düştüğüm bir tuzaktan ibaret mi yoksa?

Düşünceler içinde kendimden geçiyorum; Artık dinlemiyorum. Çocuklarımın yüzleri geçiyor gözümün önünden. Gülümsediklerini görüyorum. Gözlerini benimkilere diktiklerini görüyorum. Son kez ayrıldığımızda, Nadine’in beni izleyişi geliyor aklıma, çitin içinde cesaret dileyerek beni öpüşünü görüyorum. Çocuklarım nerede?

Birden, babamın adı beni yerimden sıçratıyor; Charles sırıtıyor.

"Ngenzi’nin kızı, Consolata diye biri, Butare yakınlarında, Şiyanda belediyesi tarafından enselendi."

Consolata’nın ablam olduğunu bilmiyor.

"Tam bir aptala benziyordu! Polislere saf saf, 'Belediye başkanı tutuklandığımı duydu mu?’ diye soruyordu. Polisler de, 'Duymak mı? Bizi gönderen o zaten!’ diyorlardı. Budala! Her neyse, bir pala darbesi neden tutuklandığını anlamasını sağladı!"

Charles kahkahalar atıyor. Saflığından ve ölümünden söz ettiği kişinin ablam olduğunu bilmiyor. Hesap yapıyorum. Soykırım başladığından beri kocamı, kız kardeşlerim Hilde ve Consolata’yı kaybettim, Népo’ya ne olduğunu ise bilmiyorum. Çocuklarım nerede?

Charles bıçakla yaramı deşmeyi sürdürüyor. Konuşuyor, büyük bir zevk duyuyor, başkalarının ölümü onu alabildiğine heyecanlandırıyor. *Pislikten kaçmak için çalılığa saklandım.* Bu atasözü, çoğunlukla kötüyü engellemek için en kötünün seçildiğini anlatır.

Albay tiksindiğimi fark ediyor. Oyunun yeterince sürdüğüne mi karar veriyor? Bilmiyorum. Hareketsiz, soğuk, küçük kara gözlerini Charles’a dikiyor.

"Peki ya Hutular iktidarın oyununa gelmişlerse?" diyor sert bir sesle.

Yıldırım etkisiyle, Charles imayı anlıyor. Susması ve artık katliamdan söz etmemesi gerekiyor. Birkaç saniye sonra ayağa kalkıyor, yapılması gereken bir işi bahane edip selam vererek yok oluyor.

Emmanuelle ve Murielle masayı kuruyorlar. Zengin mobilyalarla döşenmiş, modern bir ev. Büfeye, çiçekli tabaklara, fincanlara, küçük mavi vazoya bakıyorum. Şöminenin yanında, kocaman bir abanoz heykel duruyor. Çıplak, ince uzun, kollarını bir, ensemde palanın keskin ucunu hayal etmeye çalışıyorum. Bu oyunun, olay başıma geldiğinde bana yardımcı olacağını umuyorum. Belki de yarın. Hatta belki beş dakika sonra. Ardından pişmanlıklar başlıyor. Kiliseden ayrıldığım için, Emmanuelle’in evyesi altındaki gizlenme yerimden ayrıldığım için. Çalılıktan ayrıldığım için. Her şey başa dönseydi, ne yapardım? Peki ya Nyamirambo milislerinin beni

yakalamasına izin verseydim? Çocuklarım kurtulmuş olur muydu? Olabilir miydi? Öldüler mi? Öldüklerini kim gördü? Hayır, öldüklerini kimse görmedi, tanıdığım hiç kimse. Hayır. Bu olanaksız. Çocuklarım hâlâ yaşıyor.

Kahvaltı, üçümüzün de beklediği küçük oyunun sahnelenmesi oluyor. Albay, Murielle ve Emmanuelle'le birlikte Butare'ye gidip durumu incelemeye karar vermiş. İki kadını orada bırakacak. Benim gönderilip gönderilmeyeceğim sonradan belli olacak.

Tamam, anladım. Ortalıkta dört dönüp duran iki engelden kurtulup bu evde benimle sevişmek istiyor. Aptal mıyım ben! Dün akşam beni neden o kadar aşağıladığını şimdi anladım. Bana boyun eğdirmek, gözlerim kapalı kendisine teslim olmamı sağlayacak kadar umutsuzluğa boğmak istiyor.

Baştan çıkarabileceğini sanmanın gülünç gururu! Acınası tavlama tarzı! İçler acısı yöntemler!

İçimden gülüyorum. "Ee, Albay, üçüncü sınıf berbat bir baştan çıkarıcı mısın sen? Aşağılama ve tehditlerle kendine yol açacak kadar az mı güveniyorsun cazibene? Yolande Mukagaşana kimmiş görürsün sen!"

Ardımdan kanatlar itiyor beni sanki, neredeyse neşeliyim, silahlarıma kavuştum.

Emmanuelle ağlamaklı sesiyle beni düşüncelerimden çekip çıkarıyor:

"Albay, Yolande burada uzun süre tek başına kalmamalı. Siz Murielle'le gidin, ben kalayım, yarın da Butare'ye gitmek üzere yola çıkarız. Ne dersiniz?"

Afallayıp kalan albay, ona bakıyor. Kesik kesik öksürüyor, sonra törenle yerinden kalkıyor. "Nasıl isterseniz!" diyor kura bir sesle.

Sıkılı yumruklarını görüyorum. Yemek yemeden çıkıyor, Murielle'i çağırıyor. Arabanın uzaklaştığını duyuyoruz.

Uyuşuk bir gün. Emmanuelle cesur davrandı, ama kurduğum planı suya düşürdüğünden habersiz. Yakınma cesaretini bulamıyorum kendimde.

Üç gün geçiyor. Hâlâ tecavüze uğramadım. Albay beni baştan çıkarmak istiyor, bana küçük bir radyo armağan ediyor; dişi kurbanlarının birinden

çalmıştır herhalde. Cinsel imaları gitgide daha belirginleşiyor. Boyun eğersem, ertesi gün öleceğimi biliyorum.

Radyoyu gizlice dinliyorum.

Planımı yürürlüğe soktuğumu hayal ediyorum. Ancak bu, Emmanuelle için çok tehlikeli olur. Bedelini hayatıyla ödeyebilir.

Arada bir, etrafta kimse bulunmadığında telefon edebiliyorum. Bir kadın arkadaş, sırtında bebeğini taşırken öldürülmüş, Kızılhaç çocuğu kurtarabilmiş.

Soluk alınması olanaksız bir ortam var. Albay taktik değiştirdi, evine nereden geldikleri belli olmayan iki kız almaya karar verdi. Hiç kuşkusuz dört kişinin iki yatakta yatmasının olanaksız olduğunu ve benim tıksırıklı sayın albayın yatağına geçmem gerekeceğini kanıtlamak için buradalar.

Yoksa Emmanuelle'in Butare'ye gitmesi gerektiğini anlatmaya mı çalışıyor?

Ne olursa olsun, Emmanuelle'le birlikte, ama ona anlatmadan planımı yürürlüğe sokacağım.

22. Bölüm

Albay yokken, askerler eve girip çıkıyorlar. Şişman ve bodur bir er olan aşçı tarafından hazırlanan yemekleri burada yeme hakkına sahipler. Bazen bir buzdolabı getiriyorlar ve bu hemen, yok pahasına bir ev kadınına satılıyor. Emmanuelle çarşafları ütüleyip şefin yatağını düzeltiyor. Milisler benden kuşkulanıyor. Günün birinde, mikrodalga fırını göstererek, ne olduğunu soruyorlar bana.

Daha önce hiç böyle bir şey görmemiş de korkmuş gibi yapıyorum. Gülüp geçiyorlar.

"Bu kadın gerçekten bir yabani!"

Sohbetlerine kulak veriyorum.

"Hatırlar mısın? Bakanın yardımcısı her sabah bize selam vermeden geçip giderdi. Oldukça güzel bir sekreterdi..."

"Altın çerçeveli gözlükleri olan şu sıska kızdan mı söz ediyorsun?" . .

"Evet, o. Ne oldu, biliyor musun?"

"Hayır."

"Dinle! Bu sabah ağlayarak bana geldi. 'Kurtarın beni,’ dedi, 'kurtarın beni!’"

"Peki ne yaptın?"

"Ne mi yaptım? Tabii ki askerlik görevimi! Kimliğini istedim. Hutu olduğunu gördüm. Ama bir kuşku duydum. Biliyorsun ki boyu oldukça uzundu. Bunun üzerine onu sorguya çektim. Korktuğunu fark ettim. En sonunda babasının bir Tutsi olduğunu itiraf etti. Sonrası belli..."

"Ne yaptın?"

"Bir hamamböceğiymiş gibi davrandım ona. Hutu kılığına girmiş bir yılan olduğunu söyledim. Ve kafasına bir kurşun sıktım. Görmeliydin. Yoldan geçenlerin hepsi durup hakaret ederek onu tekmelemeye başladı."

"Hemen öldürmemeliydin onu. Önce kimliğini duyurup insanların vurmalarına izin vermeli, sonra yere sermeliydin."

"Doğru. Haklısın. Ama bakanlıkta çalışma bahanesiyle günlerdir beni kandırmış olduğu için öylesine kızgındım ki."

Diğer iki asker birbirini kucaklıyor.

"Her neyse, sonu iyi biten her şey iyidir."

"Bütün bunların sonu kötü olacak," diye araya giriyor konuşmaya kulak veren aşçı. "Üç gün önce Kibilira'da bir kadın, öldürülen oğlunun kanına parmaklarını batırıp lanet okuyarak katillerin üzerine serpmiş."

"Sonra başına ne gelmiş?"

"Hemen ardından öldürülmüş. Ancak dikkatli olun. Akıtılan bu kan bize felaket getirecek."

"Akan kanın bize felaket getireceğini mi söylüyorsun? Bunu mu söylüyorsun? Sakın bir Tutsi olmayasın?"

Aşçı sararıyor. Hayır, Tutsi değil, ama İmana'nın intikam almasından korkuyor.

Askerler gülüyor.

"Ama tam tersine, Tutsi kanı mutluluk getirir! Bu kanı akıtan herkes bugün bakan, elçi ya da kamu alanında kadrolu biri oldu! Eh! Görüyorum ki sen Tutsi kanı akıtmamışsın. Akıtsaydın, aşçı olmazdın!"

"Tek yargıç İmana'dır!"

"İmana! İmana! Çok komiksin! İmana uzun süredir Ruanda'yla ilgilenmiyor. O işi ordu üstlendi."

"Biliyor musun ufaklık, Tutsi kanı felaket getirseydi babam uzun süre önce ölmüş olurdu. 1973'te, Kibilira'da yüzlerce litre kan akıttı. Erkek, kadın, çocuk ayırmadan Tutsileri kıskıvrak bağlatıp Nyabarongo'nun kollarına atıyordu. Ve cesetler nereye gidiyordu, biliyor musun? Nyabarongo'nun

dalgalarıyla ta Akagera’ya taşınıyor, oradan da sakin sakin Victoria Gölü’ne, Abisinya’ya doğru yüzüyorlardı. Anlıyor musun? Tutsıler tarihte ilk kez, asla çıkmamış olmaları gereken Abisinya’ya geri dönüyorlardı! Babamın yaptığı iş buydu işte! Kendisine felaket getirdiğini de hiç sanmıyorum, hâlâ yaşıyor, bir ağaç kadar güçlü!"

Aşçı, ikiyle ikinin kaç ettiğini öğrenip hiçbir şey anlamadan ağzı açık kalan bir öğrenci gibi konuşanlara bakıyor.

"Peki ya İmana! Öfkeye kapılmayacak mı?"

"Kibeho’da olup bitenleri biliyor musun ufaklık?"

"Kibeho’da da mı olaylar oluyor yoksa?"

"Evet, oluyor. İmana oraya anasını göndermiş, o da bir öğrenciye görünmüş. Anlaşılan bakireymiş."

"Öğrenci mi?"

"Hayır! İmana’nın anası. Bakire olduğu söyleniyor,"

"Ama bir oğlu olduğuna göre nasıl bakire olabilir?"

"Dinle ufaklık, anlayamayacağın kadar karmaşık bir şey bu. Ama Bakire’nin, yani İmana’nın anasının öğrenciye düzenli olarak göründüğünü söylüyorum sana."

"Peki öğrenci de bakire miymiş?"

"Gidip bakmadım. Ah! Aptal sorularınla canımı sıkıyorsun. Bakirenin Kibeho’da düzenli olarak göründüğünü söylüyorum sana. Hem öğrenciye ne demiş biliyor musun? Başkan Habyarimana’nın gökyüzünde olduğunu, Tutsiler tarafından öldürüldüğünü ve bu cinayetin cezasını çekmeleri için Tutsilerin de ölmeleri gerektiğini söylemiş. İşte böyle."

Aşçı kulaklarına inanamıyor.

"Ah! Peki sesi nasılmış? Yumuşak mıymış?"

"Öğrenci dışında kimse sesini duymuyor. Gizem diye buna denir. Ama öğrencinin sesi duyuluyor ve söyledikleri anlaşılabiliyor. Böylece de Bakire’nin ne söylediği öğreniliyor. Anlıyor musun?"

"Pek anlamıyorum. Ama bu harika bir öykü."

Askerler aşçının saflığına gülüyorlar. Biraları hazırlamasını istiyorlar, çünkü susamışlar. Kendi deyimleriyle, karanlık bastırmadan daha on *ev yalamaları* gerekiyor.

Arada bir askerlerden zılgıt yiyorum. Nereli olduğumu öğrenmek istiyorlar.

"Butareliyim."

"Burada ne işin var?"

"Savaş beni hazırlıksız yakaladı. Kigali'de oturan kızıma birkaç armağan getirmiştim. Ardından başkan öldürüldü. Kızım da Avrupa'ya kaçtı."

"Neden kaçtı? Korkuyor muydu?"

"Bir Belçikalıyla evliydi. Katliamlardan hemen önce çekip gittiler."

Akıl almaz bir hikâye uyduruyorum; sözde kızım Gaşora bataklıklarımı aşarak ülkenin güneydoğusuna kaçmış, nedeni Hutuları sevmemesi değilmiş, ne de olsa kendisi de Hutu'ymuş, ama yiğit kocasının üç Tutsi'nin katlinde parmağı varmış. Tutucu Hutularla gizlice anlaşarak Tutsileri bir barda içki içmeye davet etmiş, tutucular aniden ortaya çıkmış ve üç Tutsi doğranarak paramparça edilmiş. Ancak şanssızlık bu ya, komşunun biri damadımı jandarmaya ihbar etmiş. İşte bu yüzden kaçmış. Filan falan...

Hayal gücüm beni şaşırtıyor. Bir saat boyunca, askerlerin dikkatle dinledikleri, insanı ayakta uyutacak bir olay uyduruyorum. Yavaş yavaş, muz birası etkisini gösteriyor, artık hiçbir kuşkuları kalmıyor, hatta Tutsilerin başına gelenler için birlikte gevrek gevrek gülüyoruz. Albay göründüğünde yarı sarhoş haldeler. Saat 23.00 olmuş.

İki adam hazır ola geçip biralarını bir muz ağacının altında yuvarlamak için kayboluyorlar.

Albay yorgun. Ülke içinde yaptığı turdan dönüyor. Paldır küldür bir koltuğa atıyor kendini. Bakışı hüzünlü. Sinsice soruyorum:

"Bir arzunuz mu vardı?"

"Bir viski, küçüğüm."

Bir oraya, bir buraya koşuyorum. Viski mi? İçkiler nerede? Buzlar nerede?

"Kötüyüm."

"Geliyorum, Albay."

"Bana Albay deme."

"Ne diyeyim size?"

"Alexandre de."

"Alexandre mı?"

"Evet. Alexandre."

Gerekli olan uç öğeyi evin içinde bir araya getirmeyi başardım: bir kadeh, viski ve birkaç buz. Söz dinleyen bir geyşa gibi bunları sunuyorum.

"Yolande... Yolande... Ben mutsuz bir erkeğim. Kader utansın, küçüğüm. Ben mutsuz bir erkeğim."

Küçük albay bir koltukta bitkin duruyor. Kesik kesik öksürüyor.

"Yolande, ben lanetliyim. Lanetlenmiş biriyim. Hiç umudum kalmadı."

İlk kadehi bir dikişte bitiriyor. Hemen dolduruyorum.

Elinin bana ulaşamayacağı kadar bir mesafe bırakarak, albayın önünde diz çöküyorum.

"Bu savaştan hiçbir şey anlamıyorum."

Uzun bir sessizlik. Toprak ve kan lekeleriyle kaplı çizmelerine bakıyorum.

Tutsi kanı!

"Yolande, hiçbir şey anlamıyorum. Öyle yalnızım ki! Neler yaptığımızı anlamıyorum."

"Neler yapıyorsunuz?"

"Tutsileri öldürüyoruz. Hiç nedensiz. Boş yere. Ah! Nasıl da yorgunum! Ne yazgı!"

Bu itiraf bana eksik görünüyor. Yazgıya imada bulunmak çok kolay. Yazgının buraya kadar uzanan ve pala kullanmayı bilen kolları var. Sizi aşan bir makinenin çarklarından biri olduğunuzu söylemek çok kolay.

"Bir kukla gibi hissediyorum kendimi. Yabancı kollar benimkini kaldırıyor, elime bir pala tutuşturuyor ve masumların üzerine inmesini sağlıyor."

Sessizlik içinde bakışıyoruz. Bakışıyor muyuz? Hayır! Birbirimizi inceliyoruz, birbirimizi süzüyoruz, birbirimizi gözlüyoruz, gözlerimizle birbirimizi kemiriyoruz.

Bu adam gerçekten acı mı çekiyor? Yoksa başvurduğu son hile mi bu?

İçimden, "Bana bak, Alexandre," demek geçiyor. "Gözlerimin içine bak."

Üçüncü viskiyi de dikti.

AIexandre mı? Düşünce düzeyinde olsa da, ilk kez ona adıyla seslendim. Alexandre. Ne garip bir ad!

"Bundan böyle bana Alexandre de. Aramızda büyük bir güven olsun istiyorum. Alexandre de bana."

Ya bu adam şeytanın teki, ya da içten konuşuyor.

Yolande, bir adım öndesin. Bu yakınlığı bekliyordun, işte şimdi oldu. Yolande, ayaklarını nereye bastığını bil. Bu adam, bir seropozitif. Belki de hasta.

Uyarılarım işe yaramıyor. İçimde bir coşku hissediyorum.

"Alexandre, Alexandre, bu işten kurtulacağız!"

Alexandre bana üzgün üzgün bakıyor. Göz ucuyla, "Belki kurtuluruz. Ama bensiz. Ben aids’liyim," der gibi.

Mor çiçekli peştamalımın altına elini sokuyor, bütün kadınlara yaptığı gibi, mekanik bir hareketle göğsümü okşuyor. İstekli olmadığını biliyorum. Kendini denetleyebilen bir baştan çıkarıcı gibi görünmek için bu hareketi yaptığını biliyorum. Mutsuz olduğunu biliyorum.

Salonun divanı üzerinde uzun süre yan yana oturuyoruz. Albay Rucibigango’yu küçümsüyor, Alexandre’a ise acıyorum.

Yoksa kurduğum tuzağa kendim mi düşüyorum?

Haydi, biraz daha içsin de kurtulayım.

Birden atılıyor:

"Sayılmayacak kadar çok Tutsi öldürdüm. Suçluyum. Onları öldürmek hoşuma gitti. Zevk duydum. Ben alçağın tekiyim. Kafamdan neler geçti, bilmiyorum. Delirmiş gibiydim. Yolande, seni seviyorum."

Albay sarhoş oldu, sendeleyip dizlerime düşüyor. Kayıtsızca ona bakıyorum. "Beni seviyor musun? Ne yapalım, senin sorunun," demek geliyor içimden.

İlk eli ben kazandım. Ancak düşmanıma merhamet duyma pahasına.

Albayı kibarca odasına götürüyorum, yatağının üzerine çöküyor. Emmanuelle'in odasına dönüyorum. Hiçbir şey anlatmıyorum ona. Şimdi daha yalnızım, biraz daha yalnız.

Her zamanki gibi, Emmanuelle'e sırtımı dönüp yatıyorum. Ama geceyi, kurban celladına karşı hangi garip duyguları besler diye kendi kendime sorarak geçiriyorum. Acıma mı? Tiksinti mi? İkisinin karışımı mı? Peki, celladın da bir insan olduğu düşüncesinden vazgeçme olanağı neden yok?

Albayın bu itirafını nasıl yorumlamak?

23. Bölüm

Beşinci günün sabahı; yoksa on ikinci mi, on beşinci mi, bilemiyorum artık.

O günün sabahı, her şey berbat oluyor.

Dışarıda, savaş kaygı verici boyutlara ulaştı. Ruanda ordusu bozgun halinde. Askerler gitgide daha sinirli oluyor. Milisler ise insanları yere sermeden önce kimlik kartı bile istemez oldu, Şöyle bir bakış Tutsi'yi belirlemeye yetiyor.

Aşçı beni Uluslararası Fransız Radyosu'nu dinlerken yakaladı. Dürüst adam beni askerlere ihbar etti.

Verdiği ifadeyi duyuyorum.

"Yemin ederim. Yabancı dilleri anlıyor! O bir casus."

"Casus mu dedin?"

"Evet. Bundan eminim!"

"Teşekkürler. İyi birisin sen. Ee, ne yapıyoruz?"

"Barikata," diye yanıtlıyor diğer asker.

"Barikata mı? Ama ya yanılıyorsak? Albayın ona saygı duyduğu söyleniyor."

Aralarında fısıldaşmaya koyuluyorlar. Bu, bitmek bilmez bir çeyrek saat sürüyor. Evin her yerinde ayak sesleri duyuyorum. Bir pencereden kaçmak geliyor aklıma, ama nereye? Ancak bahçeye saklanabilirim.

O anda, Emmanuelle'in aklına dahice bir fikir geliyor. Her zamanki gibi diz çöküp duaya başlamak yerine, odamızdan fırlayıp askerlerin önüne çıkıyor.

Hemen onu sorguya çekiyorlar.

"Garip diller bilen o yaşlı köylü kadın kim? Radyo dinlerken yakalanmış."

"Yaşlı kadın mı?" yapıyor Emmanuelle yapay bir şaşkınlıkla. "Ama albayın halasıdır o!"

"Ne diyorsun sen?"

"Söyledim ya. Halası işte. Eh! Bakıyorum bana inanmıyorsunuz."

"O köylü kadın nasıl olup da yabancı radyoları dinliyor, açıkla bakalım."

"Ama bu çok doğal. Hemen hemen tüm yaşamını Kibuye yakınlarındaki bir manastırda rahibelerle birlikte geçirdi."

"Evli değil mi?" .

"Evli mi? Dalga mı geçiyorsunuz! O yaşlı bir kız! Asla yanına erkek yaklaşmadı, asla çocuk sahibi olmadı."

Askerler kahkahayı basıyorlar. Keyifle, "Yaşlı bir kız! Yaşlı bir kız!" diye tekrarlayıp duruyorlar.

"Bakın, kafası biraz karışık. Bu nedenle de hırçın. Eh! Onu anlamak gerekir. Kırk yıl boyunca beyaz rahibelerle, onların hizmetinde geçen bir yaşam. Sonra birdenbire başkanın öldürülmesiyle birlikte, rahibeler MINUAR tarafından götürülüyor. Onu hiç umursamadan, bir hoşça kal bile demeden, manastırda yalnız bırakıyorlar. Sırf bu yüzden aklını yitirecek kadınlar vardır."

Askerlerden birinin, kapı aralığından beni görmek için hafifçe arkaya yaslandığını görüyorum. Yüzünden tiksinti okunuyor.

"Ne kadar pis olduğunu görüyorsunuz," diye ekliyor Emmanuelle. Başkan öldürüldüğünden beri yıkanmamış; Tutsilerin tamamı öldürülmeden önce yıkanmayacağına Tanrı önünde yemin etmiş. Kire bulanmış şu çıplak ayaklara baksanıza."

"Yakında yıkanabilir," diye yanıtlıyor asker. "Yakında Ruanda'da tek bir yılan kalmayacak."

Ancak diğer asker hâlâ kuşkulu. Emmanuelle'den beni çağırmasını istiyor.

"Mukecuru! Mukecuru! Gelsene buraya."

"Mukeceru"; gençler, belli bir yaşa gelmiş birine böyle seslenir.

Yaklaşıyorum, çekingenlik taklidi yapıyorum.

"Hangi radyoyu dinliyordun, ihtiyar?"

"Hangi radyoyu mu? Yeğenimin bana verdiği radyoyu."

"Evet ama hangi kanalı?"

"Bilmem."

"Radyo nerede?" .

"Gidip getireyim."

Radyoyu kapıp program arama düğmesini çevirecek zamanı zor buluyorum. Askere uzatıyorum, o da şöyle bir göz atıp radyoyu açıyor. Cızırtılar çıkıyor.

"Radyo ne anlatıyordu?" diyor asker.

"Radyo mu? Radyo mu?"

Anlatacak bir şeyler bulana dek, ebleh rolü oynuyorum. Yurtsever Cephe’nin ilerleyişinden söz edemem, bu onları sinirlendirir.

"Radyo mu? Katliamların yakında biteceğini söylüyor, çünkü ortalıkta neredeyse hiç Tutsi kalmamış."

RTLM, RFI ya da BBC’den yapılabilecek rastgele bir açıklama bu.

"Ya sen ne düşünüyorsun?"

"Rahibelerin manastırlarına geri dönebileceklerini düşünüyorum, o zaman her şey eskisi gibi olur."

Asker bana radyomu geri verip köylülerden beter bir yabani olduğumu söyleyerek arkadaşını sürüklüyor.

"Dinlediğini anlamadığına bahse girerim!"

Gürültülü bir kahkaha atıp aşçıya seslenerek bira getirtiyorlar.

Emmanuelle ve ben içimizden sırıtıyoruz. Odaya döndüğümüzde, Emmanuelle diz çöküp Tanrıya teşekkür ediyor.

Durum tam anlamıyla katlanılmaz hale geldi. Bir şeyler yapmak gerekiyor. Yurtsever Cephe’nin Kigali’de ilerlemesi askerleri gitgide daha fazla

sinirlendiriyor; günün birinde öfkeye kapılıp beni öldürecekler. Belki Emmanuelle’i de.

Ah! Planımı yürürlüğe bir sokabilseydim! Ancak albay henüz yeterince korkmuyor. Psikolojik dengenin kurulacağını, bir an gelip Yurtsever Cephe’nin devlete bağlı askerlere karşı yeterli bir tehdit unsuru olacağını ve bunların savaşı kaybettiklerini bir türlü kabullenmek istemeyeceklerini biliyorum. İşte o an harekete geçmem gerekecek. Erken davranırsam, albay kendisini kandırdığım için öfkeye kapılıp beni öldürür. Öte yandan geç davranırsam da, kaybedecek bir şeyi kalmayınca, Cephenin saldırısına uğrayıp kendisinin de öldürüleceğinden emin olursa, beni yine öldürür.

Albay her akşam eve döndüğünde, tavan aralarında, çalılıklarda, hatta kuyularda yılanları deliğinden çıkarmış olan çetelerinin yaptığı harika işin üzerine yatıyor. Geçen akşamki vicdan sınavı unutulup gitti! "Suçluyum!" itirafı unutuldu! Bak sen! Teninden daha kara ruhunu keşfediyorum albay! Peki YC’nin ilerleyişi hakkında sen ne düşünüyorsun?

"Yurtsever Cephe’de mantık diye bir şey yok Yolande, bir yamaca saldırıp iki gün boyunca bombalıyor, sonra da ele geçirmek yerine ortadan yok oluyor. Kagame’deki subaylar tamamen tutarsız davranıyorlar."

Her akşam bunları anlatıyor bana, her akşam bunları tekrarladıktan sonra otuz iki dişiyle gülüyor ve her akşam güldükten sonra bir süre öksürüyor.

Anlatmayı unuttuğu bir şey var: beş gün içinde yamaç Cephe’nin askerleriyle doldu. Oraya nasıl geldikleri bilinmiyor, kimse onları görmemiş, ancak tepeye hâkim oldular ve Ruandalı milislerle askerleri tutuklayıp soykırım suçlamasıyla onları gözaltında tutuyorlar.

Ancak albay köşeye sıkışmadan hiçbir şey yapamam. Ülkenin dört bir yanındaki Tutsileri öldüren ya da öldürme emrini veren, bir yandan da beni kendi evinde koruyan bu adam gerçekten garip biri. Budalaca bir tutarsızlık mı bu? Şeytan işi bir hesap mı? Yoksa yalnızca, devlete hizmet etme bilinci ile, boş yere işlenen cinayetlere karşı çıkma bilinci arasında çelişkiye düşen bir adamın tutarsızlığı mı? Bu katliamda, birbirinin tam karşıtı olan iki varoluş tarzı var. Biri, dindaşlarını kandırma pahasına başkalarının hayatına saygı duyan, vicdanının sesine boyun eğen insan. Diğeri ise cinayette bir tür gurur ya da kabul kaynağı bulan, dindaşları önünde yeniden yüzeye çıkan

asker. Peki ya sen, giysileri içinde yüzen küçük albayım, sen de bu iki tarz arasında bölünüyor musun?

Soykırımı hazırlayıp yönlendirenlerin dehası hiç kuşkusuz burada yatıyor. Halkımı yeryüzünden silmeye çalışanların entelektüel kapasitesine bazen hayranlık duyar gibi oluyorum. Daha önce kimsenin başaramamış olduğu bir şeyi başardılar: Soykırımcıların beynini yıkadılar. Bir Hutu, evinden çıkar çıkmaz robota dönüşüyor sanki ve bilinçli olarak gidip cinayet işliyor. Ancak iş dönüşünde yeniden insan, neredeyse iyi bir aile babası oluyor.

Her gün planımı yürürlüğe sokma anını bekliyorum, ama henüz çok erken. Akşamüstü eve dönen albayın sesini duyduğumda, erken olduğunu anlıyorum. Her akşam, sesinde ya çok dengeli ya da çok neşeli bir ifade oluyor. Ancak gözlüyorum. Günün birinde sesinin böyle çıkmayacağını biliyorum. Bir akşam eve hışımla döneceğini ve bu tarzda konuşmayacağını biliyorum. Bir akşam Albay Rudbigango'nun ödü patlamış bir çocuk gibi olacağını biliyorum.

Şimdilik, yalnızca RFI'nin ya da BBC'nin haberlerini dinlemek ve ülkemde olup bitenleri anlamaya çalışmakla yetiniyorum. .

Sindikubuabo'ya bağlı askerlerin Gitarama'dan, sonra bilmediğim bir yerden, sonra nihayet Goma'nın karşısındaki Zaire sınırında bulunan Gisenyi'den kaçtıklarını biliyorum. Yurtsever Cephe'nin her yerde ilerlediğini, Kigali'yi kuşattığını biliyorum. Her zamanki taktiğini kullanarak, kenti felç etmeden önce sakin sakin bombaladığını bilmeme gerek yok. Ne kadar sürecek bu? Bir hafta mı? Üç gün mü? Yoksa yarın sabah, Cephe'nin en sevdiği yerlerden biri olan Aruşa'da söylenen marşlarla mı uyanacağım? Yarın sabah Cephe askerlerini sokağımda görecek miydin? Belki yarın sabah yapacağım ilk iş, kaçıp kurtulmak için pencereden atlayarak sokağa çıkmak olacak, Dudaklarımın ucunda bir düşle yatıyorum: "Kazanan biziz, cesurlar. Aruşa'da marşlarla bizi kutluyorlar. Kazanan biziz, ölümden korkmayanlar."

Emmanuelle'e sarılıyorum.

Emmanuelle, yaşamak istiyorum. Emmanuelle, yaşamak istiyorum. Emmanuelle."

Ancak Emmanuelle, elinde bir tespihle uyuyor.

24. Bölüm

Cephe'nitı hedefi, birden bizim yamaç oluyor. Gece biterken, dört bir yana düşen mermilerle uyanıyorum. Kigali Tepesi'ne ya da yakın tepelerden birine bir batarya yerleştirmiş olmalılar, çünkü aralıksız olarak bombalanıyoruz. Pencereden dışarı bir göz atıyorum. Mahalle yanıyor. Albayın kalkıp yardımcısını çağırdığını, sinirli bir sesle emirler yağdırdığını duyuyorum. Tamam işte, bir şeyler değişiyor. Ama umduğum henüz olmadı. Albay hâlâ kendinden çok emin. Oysa korkmaya başladığını seziyorum. Ah! Cephe Kigali'ye ani bir baskın yapsa, planımı yürürlüğe sokmama izin verecek koz elime geçerdi. Ama henüz çok erken. Zaten albay gitti bile. Arabası gürültüyle hareket etti. Planımın ilk aşaması, hiçbir şey yapmama, gerek kalmadan gerçekleşti: Albay sinirli. İkinci aşama, onu yalnız bırakmak olacak. Üçüncüsü, aşağılamak. Dördüncüsü ise şantaj yapmak. Ama sabretmeliyim, her şeyin bir zamanı var.

Emmanuelle'in gözleri şişmiş, neredeyse benimkiler kadar korkunç görünüyor. Ağlayıp sızlanıyor.

"Sonumuz geldi, Yolande, Sonumuz geldi. Asla canlı kurtulamayacağız. Yaylım ateşine kulak ver."

Her atışta, bedeni titriyor, Önce örtülerin, sonra yatağın altına, ardından da bahçeye saklanmak istiyor.

Atışlar beni korkutmuyor. Kaygılanmıyorum, öylesine alıştım ki. Hem ölsem de ne fark eder!

Ne düşündüğümü bilmiyorum. Hayır. Ölmek istemiyorum. Yaşamak istiyorum- Ama ölmekten korkmuyorum. Serinkanlılık denen şey, bu olmalı.

Birden gün ağarıyor. Yirmi dakika dolmadan, sokaktaki insanları

seçebiliyorum. Kafalarının üzerinde ağır bohçalar taşıyan şekilsiz kadınlar, peşlerinde de çocuk sürüleri. Sürgüne gidiyorlar. Bu Hutu kadınlar belki de, devlet radyosunda söylendiği gibi, Cephe askerlerinin yollarına çıkan herkesi öldürdüklerine, uzun kulakları olduğuna ve rastladıkları her kadına tecavüz ettiklerine inanıyorlardır.

Bahçeye süzülüp yol kenarına kadar sürünüyorum. On metre ileride, bir barikat her zamanki gibi işini haince sürdürüyor. Mahalleden ayrılabilmek için genel panikten yararlanabileceklerini uman birkaç Tıitsi kadın öldürülmüş. Komşu bahçelerde koşuşan çocuklar, çoğunlukla yaraları olarak ele geçiriliyor. Pala darbeleriyle işleri bitiriliyor. Otuz metre Ötede bir mermi patlıyor. Kolu kopmuş bir milis, acıyla vahşi çığlıklar atarak garip bir dans yapıyor. Sonra yere yığılıyor. Hâlâ Tutsilerin peşindeki daha şanslı meslektaşı onu orada bırakıveriyor. Kısa süre sonra destek vermek için üç milis daha geliyor. Ayaklarıyla arkadaşlarını oluğun içine itip sığınmacıların kimliklerini incelemeye koyuluyorlar. Tutsileri tuzağa düşürmek, kendi yaşamlarından daha önemli sanki. Arada bir, küçük bir kamyon, ya da bir yük arabası geçiyor. Birkaç ceset yığıyorlar içme.

İçeri dönüyorum. Tespihi elinde, yüzü tavana dönük duran Emmanuelle, göğe yükselen Meryem Ana'yı andırıyor. Dudaklarından dualar dökülüyor. Asilerin radyosu Muhabura'yı açarak ona eşlik ediyorum. "Haliya Aruşa baratulilimba!" Dün akşam yatağımda aklımdan geçen şarkı bu. Kurtulacağımı biliyorum. Soykırımdan kaçacağımı biliyorum. Ölümün beni istemeyeceğini biliyorum. Çocuklarım nerede?

Haberler. MINUAR ıı'nin Mavi Miğferlileri henüz yola çıkmamışlar, beş-altı günden önce Ruanda'da olamazlar.

Bu cehenneme beş gün daha nasıl dayanılır?

Özel bir haber aniden marşı yarım kesiyor.

"Ruanda Yurtsever Cephesi'ne ait bölükler Kanombe havaalanını ele geçirdi. Tekrarlıyorum, Ruanda Yurtsever Cephesi'ne ait bölükler Kanombe havaalanını ele geçirdi. Hükümet emrindeki ordunun askerleri ise kent merkezindeki Kigali kışlasından kaçmaya başladı. Tekrarlıyorum. Kigali havaalanı teslim oldu..."

Haber Emmaunuelle'i ibadetinden ayırıyor. Afrika tarzında kollarımızı

birbirimize sıkıca dolayarak uzun uzun kucaklaşıyoruz. Hiç bu kadar mutlu olmamıştım. Yakınlarıma ağlamak için sulamadığım gözyaşlarıma yeniden kavuştuğumu keşfediyorum.

Albayın salonuna geçiyoruz, oradan iki yüz metre ötede, karşı yakada uzanan Kigali kışlasının birkaç barakası görünüyor. Tekerleklerin kaldırdığı tozlar arasında, birbirinin ardı sıra kamyonların gidip geldiklerini tahmin ediyoruz. Hemen hemen hiçbir şey seçilemese de, bir şeyler olduğu belli. Barakalardan birine düşen bir bomba, çatıyı bir kâğıt gibi çökertiyor. İçeride paralanmış olması gereken askerleri düşünmüyorum. Artık kendi hayatımı da düşünmüyorum. Planımın yürürlüğe girebilmesi için gereken koşulların bir araya gelmiş olduklarını düşünüyorum. Rahat rahat kahvaltımızı edebiliriz.

Albayın evinde barındırdığı ve benim beş gündür hiç konuşmadığım iki Hutu kız karşımızda. Korkuyorlar. Havaalanının teslim olduğunu bilmiyorlar. Ama bombalardan korkuyorlar.

Durum eğlenceli. Daha dün, kızlar bize küçümseyerek bakıyorlardı. Bir köylü kadını, düşünsenize! Bir de ona "mukecuru" diyen yamağı! Bu sabah, durum tersine döndü. Kızlar korkudan deliye döndü. Hiç bombalama görmemişler.

Tamam, onlardan nasıl kurtulacağımı biliyorum. Bombalardan korkup korkmadığımı soruyorlar. İronik bir yanıt veriyorum

"Ben mi? Hayır... Bilirsiniz, insan yaşlandığında ölümden korkmaz olur."

Kaderine boyun eğmiş halim, karar vermelerine yetmiyor.

"Sizce kaçmalı mıyız?"

"Duruma bağlı. Ama kaçmazsanız ne olur, biliyor musunuz?"

"Hayır!"

"YC subayları, yoluna çıkan herkesi öldüren kaba insanlardır. Kızların ırzına geçerler. Hem düşünsenize, sizin gibi güzel kızlardan kendilerini mahrum etmeyeceklerdir."

"Peki ne yapmak gerekiyor, Mukecuru?"

Bu saygı belirtisinden, onları oyuna getirdiğimi anlıyorum.

"Kaçmak, yavrularım. Kaçmak."

"Kaçmak, ama nereye?"

"Zaire’ye!"

"Zaire" sözcüğü bir elektrik akımı etkisi yaratıyor sanki. Zaire’ye kaçmak, her şeyi bırakmak demek. İnsanlık adına hizmet veren örgütlerin zayıf olanaklarla yardımcı olmaya çalıştıkları şu uluslararası sığınmacılardan biri olmak demek. Kızlarda uyandırdığım şaşkınlık beni keyiflendiriyor. Ama hâlâ direniyorlar.

"Ruanda kuvvetleri duruma yeniden hâkim olabilir. Henüz her şey bitmemiştir belki."

Son kozumu oynuyorum.

"Her şey bitti yavrularım. Yurtsever Cephe Kanombe’yi ele geçirdi."

Bu sözlerim karşısında donup kalıyorlar.

"Kanombe..."

"Ne yazık ki evet. Ama bunu kimseye söylemeyin sakın, çünkü askerlerin cesareti kırılabilir. Kendinize saklayın ve henüz zaman varken kaçın. Asilerin tepemizi kuşatmaya başladıkları söyleniyor."

"Peki ya siz, Mukecuru, siz korkmuyor musunuz?"

"Benim gibi yaşlı bir kadını ne yapsınlar? Bana tecavüz edecek halleri yok herhalde. Ekşimiş tereyağı gibi kokuyorum."

"Ya Emmanuelle?"

"Emmanuelle, son ana kadar yanımda kalacağına ant içti. İyi bir insandır o."

Emmanuelle gözlerini indirdi. Şu kızlara oynadığım oyuna ağlasın mı, gülsün mü, bilemiyor.

Kızlar kahvaltıyı yarım bırakıp yok oluyorlar. Aralarında gizlice görüştükten sonra, birisi sarı, diğeri ise kırmızı bir bohçayla yeniden görünüyorlar.

"Gitmeye karar verdik. Tavsiyelerinize çok teşekkür ederiz."

Bununla da yetinmeyip bana sarılıyorlar. İyi göçler diliyorum onlara.

Gözden uzaklaştıklarında, onları kandırdığım, sürgüne zorladığım için az da olsa kendime kızıyorum. Ama başka seçeneğim yoktu. Albaya hazırladığım oyuna tanıklık edecek olsalar, hiç kuşkusuz onun tarafını tutarlardı, bu durumda Emmanuelle'le birlikte, üç kişiye karşı yalnız kalırdık.

Kahvaltımızı sakin sakin bitiriyoruz. Çevrede patlayan mermiler, taze haber işlevi görüyor bizim için. İki kızın, başlarının üzerinde bohçalarıyla batıya doğru sıcak havada yürüyüşünü hayal ediyorum. .

Planımın üçüncü aşamasına geçebilirim. Ama bunun için albayın dönüşünü beklemeliyim.

25. Bölüm

Gün, kuşlara bakmakla geçiyor. Neredeyse tümü, Kigali göklerinde ağır bulutlar gibi ilerleyen, kanatları bir buçuk metre kadar olan, çatal kuyruklu kocaman kara çaylaklar. Çığlıkları keskin kişnemelere benziyor ama hep birlikte kentin üzerinde bir uğultu oluşturuyorlar. Çaylaklar, göz koydukları bir yerin etrafında geniş çemberler çizerek, avlarının yani yol üzerine bırakılmış cesetlerin üzerine çullanmadan önce uzun uzun süzülüyorlar. Bir tüfek atışı yeniden havalanmalarını sağlıyor, kanat çırparak bir komşu tepeye doğru uzaklaşıyor, sonra tekrar yeni bir hedefe göz dikip yaklaşma manevrasına koyuluyorlar.

Bazen, karınları tokken dört bir yana sinirli sinirli uçuştukları görülüyor. O zaman düzensiz bir biçimde gökyüzünde kayboluyorlar. Bir saat sonra geri geliyorlar, yoksa gelenler başkaları mı?

Çocuklarımın dürbünü geliyor aklıma; hani şu suç masası tarafından 1990 Ekimi'nde çıkan savaşta asilere teslim edeceğimiz iddia edilerek el konulan dürbün. Durumu gözlemek için çok işime yarardı doğrusu.

Birden bir şimşek çakıyor kafamda. Ya albayın da bir dürbünü varsa? Çabucak Emmanuelle'le bir karara varıyoruz: ben albayın odasına süzüleceğim, o da gözcülük yapacak. Aşçı ya da bir asker belirirse, şarkı söylemeye başlayacak. Ayak ucuma basarak albayın odasına süzülüyorum. Görülmeye değer bir halim var.

Oda askeri malzemeyle dolu. Yatağın dört bir yanı, el bombalarıyla tıka basa dolu kasalarla kaplı. Bunların bir kısmı filmlerde görülen türden klasik bomba, hani şu halkası koparılıp ateşlenenlerden; bir kısmı ise özel bomba, geometrik mantarları andırıyorlar ve nasıl çalıştıklarını bilemiyorum. Bir çekmecede, yepyeni bir tabanca var; elime alıyorum, çok ağır. Bir karton

kutu içinde parfüm eşantiyonlarına benzeyen yüz küsur küçük ampul buluyorum. Zehir olduklarım tahmin ediyorum. Yatağın altında ise ateş yakmaya yarayan dallar gibi istiflenmiş onlarca tüfek var. Karıştırmaya devam ediyorum. Kırmızı damgayla "Gizli" mührü taşıyan dosyalarla karşılaşıyorum. Çabucak okuyorum.

"BWA operasyonu. G 7/7/A ırmağı üzerindeki F 67 köprüsü yıkıldığında devreye girecek strateji. – Alphonse Planı. Butare belediyesi Save bucağında silah altına alınan milisler. - 3 Nisan'dan beri Kigali anakent belediyesine yapılan silah sevkiyatının listesi."

Dosyalar Kinyaruanda dilinde, anlaşılmaz kod adlarla donatılmış. J 786 olduğunda, B 89'un, Karimisi ve Kilimancaro ile aynı anda Avalanş operasyonunu başlatmak için Sylvestre adını kullanarak X 18'le bağlantı, kurması gerektiğini okuyorum. Ayrıca Byumba kentindeki A 1 kategorisine giren kişilerin listesini de.

Soylarımın iyi hazırlanmış olduğu dışında hiçbir şey anlamıyorum; dosyaların üzerine Ocak ve Şubat 1994 tarihleri atılmış; A1 kategorisindeki kişiler listesinde, tamdık Tutsi adlarına rastlıyorum.

Albayın çekmecelerini karıştırıyorum, çeşitli kalibrelerde çeşit çeşit kurşun kutulan ile talimatlar ve oklarla dolu bir genelkurmay haritası, bir de dürbün buluyorum. Dürbünü alıp salona geçiyorum. Sonra odaya geri dönüp tabancayı kapıyorum: işler sarpa sararsa, intihar edeceğim. Odadan ayrılıyorum. Ama içimde bir kuşku var. Albay silahının kaybolduğunu anlarsa, son saatim gelmiş sayılır. Üçüncü kez odaya dönüp tabancayı yerine yerleştiriyorum. Donumun içine bir el bombası yerleştiriyorum, kocaman bir fıtık gibi görünüyor. Emmanuelle'in yanına dönüyorum.

Kararımı verdim. İşler sarpa sararsa, başka çarem kalmazsa, el bombasını albayın yanında patlatacağım ve birlikte öleceğiz. Çocuklarım nerede? Bir süredir... ne kadar zamandır onları düşünmedim? Bir hafta mı?

Çaldığım eşyalar beni heyecanlandırıyor. Dürbünü Emmanuelle'e verip tuvalete kapanıyorum. El bombama uzun uzun bakıyorum. Her şeyimi kaybettiğim bir ülkede tek varlığım o. Filmlerdeki askerlerin hareketleri geliyor gözümün önüne, bombayı ateşlemek için koparılması gereken halkanın yerini belirliyorum. Yapacağım hareket için on - on beş alıştırma

yapıyorum. Otomatik bir hal aldığında, el bombamı donumun içine geri koyup Emmanuelle'in yanına, salona geçiyorum.

Pencere, doğu Kigali'ye tamamen hâkim olan gerçek bir gözlem noktası.

Kigali tepesi dışındaki tüm komşu tepeler açılmış. Yerle bir edilmiş ağaçlar, otlar arasında beyaz güdük organlar gibi kütüklerini seriyor gözler önüne. Yıkık bir evin sağa sola saçılmış parçaları, yamaç kıyısındaki bir yol boyunca kafalarının üzerinde tuğlaları dengede tutan çocuklar tarafından taşmıyor. Dört bir yanda arabalar terk edilmiş, biri hükümete bağlı kuvvetlere, diğeri de MINUAR'a ait iki sipersiz cip seçiliyor. Bu korunmasız araçlardan, MINUAR'ın misyonunun ne kadar belirsiz olduğunu anlıyorum: savaş olanca gücüyle devam ederken, barışı korumak.

Birden iki aracın yollarının kesişeceğini tahmin ediyorum; MINUAR'ın cipini dürbünle izliyorum. Bir an yol kenarında duruyor, Ruanda ordusunun cipiyle yolu işte o an kesişiyor. Askerler selâmlaşıyor, ne de olsa hepsi Afrikalı değil mi?

Radyo bu sabah, Bin Tepe Oteli'ne sığınmış seksenin üzerinde sığınmacı olduğunu bildirdi. Oteli göremiyorum, yamacın öbür tarafında. Yine çok sayıda sığınmacıyı barındıran Sainte-Famille kilisesini de göremiyorum. Havaalanını ise çatıya tırmansam da göremem, Gikondo tepesi engel olur. Ancak karmaşa halinde olduğu anlaşılan kışladaki cipleri görüyorum. Durmaksızın araçlar gidip geliyor ve haykırılan komutlar ta buradan duyuluyor. Bütün bunlar iyiye işaret, çünkü asilerin kenti kuşatmakta olduklarını kanıtlıyor. Ancak birçok bina hâlâ hükümete bağlı kuvvetlerinin gözetiminde.

Gözlemlerimden, Kigali'nin asiler tarafından kuşatıldığı, ama son saldırının henüz yapılmadığı sonucunu çıkarıyorum. Son darbe ne zaman inecek? Albayın ihanetine uğrayıp sokağın köşesindeki barikata teslim edilmemden önce mi?

Güney yönüne dönüyorum. Mahallem Nyamirambo orada, ama evimi görmüyorum. Dürbünümle, Nyarurama vadisindeki elektrik direklerini izleyip Nyarimambo'ya geçiyorum. Ne kadar ararsam arayayım, evimi bulamıyorum. Oysa evimden, buraya iki adım uzaklıktaki Kigali'nin hastane merkezini görebiliyordum. Ama birden dispanserimin yakınındaki,

karakteristik görüntüsüyle Çin şapkaları gibi hemen göze batan üç sedir ağacını seçiyorum. Dispanserim görünmüyor. Biraz uzakta, herhalde bir barikatta yanmakta olan tekerleklerden yükselen kara bir duman var.

Çocuklarım hâlâ o mahallede mi? Oralarda muz ağaçları arasında, bir evye altında, ya da bir sac parçası arakasında mı saklanıyorlar? Yoksa başka bir yerde, Butare'de, Şiyanda'da mı?'

Saatler dayanılmaz bir ağırlıkta birbirini izliyor. Radyodan öğrendiğime göre, Ruanda'daki felaketler Avrupa ve Amerika televizyonlarında baş haberleri oluşturuyormuş. Batılı ülkelerden bir bakanın, "günün birinde Ruanda'nın ödemesi gereken borcu“ndan söz ettiğini duyuyorum. Evet, Sayın Bakan, içimizden soykırımdan sağ çıkmayı başaranlar olursa, bizi katletmeye yarayan silahların borcunu ödeyeceklerdir. Tutsilerin evlerini soyan Hutuların, ganimeti paylaşmak söz konusu olduğunda birbirlerini öldürdüklerini öğreniyorum. Kigâli'ye artık ikmal yapılamadığını, Butare dışındaki bütün çevre yolların asilerin elinde olduğunu öğreniyorum. Neden mi? Çünkü tahminime göre Yurtsever Cephe'nin taktiği, daha fazla umutsuzluğu ve yeni katliamları engellemek için, devlet kuvvetlerine bir çıkış yolu bırakmaya dayanıyor.

Gün nasıl çabucak ağardıysa, karanlık da çabucak bastırıveriyor. Yine bir çaylak bulutu. Uğultuları kentin üzerinden bir fırtına gibi geçiyor. Kentin görüntüsü ile alışılmadık kokusunun onlara verdiği yeni izlenimleri kendi söylemleriyle yorumluyorlar sanki. Evin üzerinden geçtiler ve Kigali tepesine doğru ilerliyorlar. Soykırımın anlaşılmaz tanıkları olarak, sırlarını da yanlarında götürerek öteki tarafta kayboluyorlar.

26. Bölüm

Akşam ağıt, iğrenç bir biçimde başlıyor. Albay dönmüyor. Bekliyorum, Saatler geçiyor. Radyoyu açıyorum. Düşmanların görüşlerini öğrenebilmek için RTLM kanalını buluyorum. Masabo’dan bir şarkı.

Aşçı koşuyor. O da Masabo’dan benim kadar hoşlanıyor. Ellerini çırparak dans ediyor. Şu ufak tefek aşçı hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalışıyorum.

"Tek bir Tutsi kurtulacaksa ufaklık, inşallah bu Masabo olur!"

"Masabo mu? Ama Masabo Hutu’dur. Hatta işini iyi yaptığı söyleniyor!"

Bütün dünyanın, hatta Masabo’nun bile bana ihanet ettiğini anlıyorum.

Havaalanının hâlâ hükümete bağlı kuvvetlerin elinde bulunduğunu, Yurtsever Cephe’nin geri çekildiğini ve aralarında onlarca ölü bulunduğunu öğreniyoruz. Aşçı sevinç içinde.

Ben kuşkuluyum. Radyo bu sabah, havaalanının asilerin eline geçtiğini bildirmişti. Yurtsever Cephe’nin hesapları yanlış mı çıktı yoksa?

Derken albay dönüyor, yanında üç çavuş var. Albay sinirli.

"Ne oluyor, sevgili yeğenim? Kaygılı görünüyorsunuz," diyorum alay edercesine.

Karanlık bir bakış fırlatıyor bana.

Ama hemen ardından sesi yumuşuyor.

"Yok bir şey, yok bir şey. Her şey yolunda."

Bana yalan söylediğini hissediyorum.

Havaalanının Yurtsever Cephe’nin denetimi altında olduğu haberi

dudaklarımın ucunda. Bir balta darbesi gibi bu haberi ona indirmek istiyorum, oysa RTLM içime bir kuşku düşürdü. Kamuoyunda resmiyet kazanana dek olayları yadsımak, hükümetin her zamanki taktiği. Bu gerçekten güç alıp serinkanlılığıma kavuşarak, Kanombe havaalanının asiler tarafından ele geçirildiğine ikna oluyorum.

Aşçı çekildi, sayın albayın yemeğini hazırlayacak kimse kalmadı ortalıkta.

"Yemek ister miydiniz? Aç mısınız? Size bir şeyler hazırlayabilirim."

Küçük adam bana bakıyor, gözleri guruldayan karnına ihanet ediyor. Üç çavuş, bir basın toplantısında demeç verircesine, açlıktan midelerinin büzüldüğünü bildiriyor. Dört düşmanım, domates ve patatesli omletimden medet umuyor.

Önemli bir konuma ulaşmış oğluna fazlasıyla özen gösteren yaşlı bir anne gibi, bu savaşçı beyefendilere ağırbaşlılıkla viski ikram ediyorum. Emmanuelle, kilise korosunda yer alan bir çocuk gibi, elinde kavrulmuş yerfıstığı tepsisiyle beni izliyor.

Adamlar, asiler tarafından boşaltılıp terk edilmiş bir üste buldukları havan topundan söz ediyorlar. Rus malıymış. Ne yazık ki kullanılamaz durumdaymış, namlusu kırıkmış.

"Biliyor musunuz Albayım, havan topunun yanında kopuk bir el vardı. Barut, ateşçinin gırtlağında patlamış olsa gerek."

Dört adamdan gürültülü bir kahkaha kopuyor. Omletin, albayın sevdiği gibi az pişmiş olmasına özen gösteriyorum.

Emmanuelle ve ben sürekli art ardayız; ben, kutsal çanak gibi sunduğum omletle birlikte önde, Emrııanuelle ise ekmek ve baharatlarla arkamda, Dört çatal, tavaya rüzgârgülü havası veriyor. Savaş zamanı, tabaklarda servis yapılmaz.

Çavuşlar aç olsalar da kibar davranıyorlar. Sabırla albayın yemeye başlamasını bekliyorlar.

"Bana biraz daha viski verebilir misin halacığım? Hem arkadaşlarıma da ver."

Albay kadehini asi kuvvetlerin onuruna kaldırıyor.

"Asi kuvvetlerin mi?" diye bağırıyor çavuşlardan biri.

"Elbette asi kuvvetlerin! Havan toplarını bile bize bırakarak, kibarca kendilerini katlettiren asi kuvvetlerin!"

Patlayan kahkahalar. Omlet çatal darbeleri altında yok oluyor. Elleriyle kopardıkları ekmeği yiyorlar şimdi.

"Hâlâ açız!"

Bir omlet daha yapıyorum. Dövülmüş yumurtaların içine tükürmek geliyor içimden, ama vazgeçiyorum, çünkü bu akşam imtikam almaya başlayacağımı biliyorum. Evet, biliyorum.

"Biraz daha viski!"

İkram etmeden önce şişenin içine işesem mi diye geçiyor içimden, ama kendimi tutuyorum. İntikamım yakın. Havaalanının âsilerin elinde olduğunu açıklama isteğiyle içim içimi yiyor. Ama bundan söz etmek için bir bahane gerekiyor. .

İkinci omlet de silinip süpürüldükten sonra, üç çavuş şiş karınlarıyla koltuklara çekiliyor. Sesli sesli iç çekiyorum.

"Üzgün görünüyorsun halacığım. Ne oluyor?"

"Şu oluyor yeğenim, kötü haberlerim var."

"Kötü haberler mi?"

"Evet. Çok kötü haberler. Galiba Kanombe asilerin eline düşmüş."

Sözlerim yıldırım etkisi yaratıyor. Dört asker tek söz etmeden bakışıyorlar. Şaşkınlıkları bana keyif veriyor. Albay öksürüyor.

"Nerden duydun bunu ihtiyar?" diyor bir çavuş. "Özür dilerim, nerden duydunuz bunu hanımefendi?"

"Radyodan." .

"Radyodan mı?"

Albay sararıyor.

"Doğru değil," diye haykırıyor. "Doğru değil! Ben bu konuda hiçbir şey duymadım. Doğru değil!"

"Doğru olmayabilir, çünkü yabancı radyolar rastgele şeyler söylüyor."

Albay Rucibigango'nun durumdan habersiz olduğunu keşfetmek hoşuma gidiyor. Ama kendi haber kaynağımdan emin miyim sanki?

"Ne olursa olsun, havaalanının saldırıya uğradığı kesin."

"Saldırıya uğramadı halacığım. Uğrasaydı, bana haber verirlerdi."

Çavuşlardan biri sinirli bir kahkaha koyuveriyor. Ona bakılacak olursa, hükümete bağlı kuvvetlerin savaşı kaybetmeleri olanaksızmış, çünkü işler kötü gitse bile, Orta Afrika'daki Fransızlar yardımlarına gelirmiş.

"Beyazlar mı bize yardım edecek? Biliyorsun ki onlar hep çıkarlarına göre hareket ederler. Kaybedecek olursak, bizi yüzüstü bırakırlar."

Çavuşlar arasında hava kızışıyor.

"Bu savaşı kazanmak zorundayız!"

"Evet!"

"Kuşkun mu var?"

"Artık inanmıyorum."

"Artık inanmıyor musun? Hamamböceklerinden yana çık istersen. Ama buna pişman olursun!"

Sesi öyle kuru çıkıyor ki, uzun bir sessizliğe yol açıyor.

Tartışma çekingen bir biçimde başlıyor, ama daha duyarlı sorular üzerine hemen alevleniveriyor. Kırıcı saptamalar kâh birinin, kâh diğerinin kızmasına neden oluyor. Çavuşlar, âmirlerini selamlayarak çekiliyor, albay ise odasına kapanıyor.

İyi geceler dilekleri buz gibiydi.

Hükümete bağlı kuvvetlerin kötü durumda olduğunu biliyorum, sinirli halleri bunu doğruluyor. RTLM'nin verdiği bir haberi, yani havaalanının saldırıya uğradığını bile duymadığına göre, albayın habersiz bırakıldığını da biliyorum.

Emmanuelle ve ben odamıza çekiliyoruz. Donumun içinden el bombamı çıkarıp yastığımın altına koyuyorum. Şu aralar ona ihtiyacım olmayacak. Ama hayır, bu çok tehlikeli, Albay uykum arasında bana baskın yapacak

olursa, bombam ulaşabileceğim bir yerde, olmalı. Tekrar özenle donumun içine yerleştiriyorum,

Albay gece boyu gözünü kırpmıyor. Odayı arşınladığını duyuyorum. Planımın üçüncü aşaması gerçekleşmekte. Şimdi iki olasılık söz konusu. Ya albay bana inanmıyor, ki bu durumda biraz daha beklemem gerekecek. Ya da bana inanıyor ve yarın sabah, ilerleyen asilerden kaçmadan önce beni bir barikata götürecek. Bu gece hayatta kalıp kalmayacağım belli olacak.

Emmanuelle duaya koyuldu. Planımdan hiçbir şey anlamıyor, hatta onu gerçekleştirmekte olduğumdan da habersiz.

Uyumaya çalışıyorum. Ama albayı düşünüyorum. Savaşı da. Aynı anda birkaç savaş birden verilemez. Aynı anda hem Tutsileri öldürüp, karılarına tecavüz edip, evlerini yağmalayıp, hem de boğazlarına kadar silahlı askerlere karşı savaşılamaz.

Neredeyse huzur bulup uykuya dalıyorum.

Kahvaltı, otellerde, edilenleri andırıyor. Aşçı bize çay, ekmek, hatta reçel ikram ediyor. Rucibigango beni yerken izliyor:

"İştahına kavuştun galiba!"

"Sayenizde, Albay."

"Tekrar güzelleşmeye başladığının farkında mısın?"

İşte eksikliğini duyduğum son silah. Şu albayın evine geldiğimden beri, bana göz koyduğunun farkındayım. Günün birinde şehvet duygularının yüzeye çıkacağını biliyordum. Kaygısını biraz gidermek, bu duygulan ortaya çıkarmaya yetti. Albay beni güzel mi buluyor? Öyle olsun! Güzel bir kadın ne yapabilirmiş, görsün bakalım.

"Benimle alay ediyorsunuz Albay!”

"Hiç de değil. İçtenlikle söylüyorum bunu."

"Ama ben sadece yaşlı bir çakalım!"

"İnan bana Yolande, sen gerçekten güzel bir kadınsın."

İnanmıyormuş gibi yaparak tabağıma bakıyorum.

İki asker samimiyetimizi bozuyor, albayı almaya geldiler.

"Savaş, savaş, hep savaş! Acaba ne zaman..."

Albay susuyor, bir kez daha cepheye gidilmesi gerekiyor.

"Akşamüstü gelirim. Sana iki haber vereceğim. Birincisi, asilerin yenildiğini. Havaalanını ele geçiremediklerini. İkincisi, benim bir kadını sevebileceğimi. Ama bunlar öyle derin şeyler ki, sözlerle anlatılamaz."

Peştamalımın üzerinden göğüslerimi bulup elliyor.

"Bu akşam, mutlu bir kadın olacaksın."

Albay çekiliyor. Bu akşam tecavüze uğrayacağımı anlıyorum.

Tecavüze uğramak mı? İyi ama Albayım, siz Yolande Mukagasana'nın kim olduğunu bilmiyorsunuz ki!

27. Bölüm

Yine kuşlarla dolu bir gün. Çaylaklar harika yaratıklar; Devlet radyosu, Kanombe’nin yitirildiğini doğruluyor. Kahkahayı basıyorum; olan oldu küçük albay.

Planımın üçüncü aşaması gerçekleşmek üzere. Albay beni güzel mi buluyor? Öyle olsun! Bu akşam daha da güzel bulacak.

"Makyaj yapmayacaksın herhalde!"

Emmanuelle bu. Şaşırıp kaldı.

"Neden olmasın? Ben de kadınım, öyle değil mi? Ve albayımızın konukseverliği sayesinde sağlığıma kavuşur gibi oldum."

"Ama bu herif bir canavar, Yolande. Sana tecavüz edecek! Hem aids’li olduğunu biliyorsun."

"Evet, evet, biliyorum."

"İyi ama, seni anlayamıyorum. Albaya kendini güzel gösterirsen, aklında tek bir düşünce olur. Neden sırtında bir sırtları taşıyasın?"

Emmanuelle’i sözleriyle baş başa bırakıyorum. Keyifle yüzüme pudra sürüyorum.

Hayır, bunu sırf albayı baştan çıkarmak için yapmıyorum. Bir nedeni de, kadınlığıma tekrar kavuşmuş olmam. Tam bir kadın. Baştan çıkarmaktan hoşlanan bir kadın.

"Rica ederim, Yolande. Bu oyuna bir son ver. Aklını yitiriyorsun. Albay seni böyle görürse, aklında seninle sevişmekten başka bir düşünce kalmaz."

Emmanuelle en derin dileğimin bu olduğunu, albayın kafasında yalnızca bu düşüncenin bulunmasını istediğimi anlamıyor.

"Ama Yolande, rica ederim ne yaptığını düşün!"

"Dua et, Emmanuelle. Dua et, tüm yüreğimle senden bunu istiyorum. Dua et de makyajım boşa gitmesin."

Emmanuelle dua etmek yerine ağlıyor.

Gün, kuşları gözlemekle geçiyor. Arada bir dürbünü alıp etrafı inceliyorum. Ama artık gözlemlenecek bir şey kalmadı, şimdi her şey kafamın içinde olup bitiyor. Bazen kuşlara bakıyorum yine, ama dalgın gözlerle. Tek bir şeyi bekliyorum: albayın dönmesini.

Bekleyişim üç gün sürecek. Albay güneyde tura çıkmış. Arada bir uğrayan askerlerin göz zevkine hitap etmek dışında, boş yere boyandığım üç gün.

"Ah! Kendinizi gösterdiğiniz kadar *mukecuru* değilmişsiniz," diyor içlerinden biri. "Yaşınıza göre hâlâ güzelsiniz."

Bu sözler üzerine, çabamın işe yaradığını hissediyorum.

Ya fazlasıyla işe yararsa? Ya albay döner dönmez bana bir göz atıp tecavüz ederse? Bunu başarabilir mi acaba? Umurumda değil. Bedenim artık bana ait değil. Mahremiyetim de öyle. Tecavüz edilmeye hazırım, yeter ki çocuklarımı bana geri versinler.

Her akşam, araçların sesine kulak veriyorum. Hiçbiri burada durmuyor, dursa da albayın odasından cephane almaya gelen askerler iniyor. Albay kişisel malzemesini böyle harcıyorsa, hiç kuşkusuz hükümete bağlı ordunun kaynakları sona erdi demektir. O ordudan çaldığım el bombasını, hamile bir kadının karnını okşaması gibi arada bir peştamalımın altından okşuyorum.

Bazen albayı bana tecavüz ederken getiriyorum gözümün önüne: giysilerimi yırtıyor, el bombamı ateşliyorum. Bunun üzerine tutkuyla ona sarılıyorum ve patlamayla birlikte ikimiz birden ölüyoruz. Düşman sevgisi budur belki.

Bir akşam, albay nihayet geri geliyor.

Birbirinden sarhoş iki asker var yanında. Yoksa kenevir mi tüttürmüşler?

Aralarında iki de kadın var, ama bunlar ayak uçlarına bakıyor sürekli. Askerler sonradan tecavüz etmek için kaçırmış olabilir onları.

Albay onlardan biraz daha az sarhoş görünüyor.

Akşam yemeğini yiyoruz. Aşçı iki piliç bulmayı becermiş, kremalı mısır sosuyla ikram ediyor, tam bir ziyafet.

Havada hem neşe, hem de çalım ve korku var. Dünya yokmuş, Ruanda da hiç var olmamış gibi yapıyor herkes.

Gözlerimi kaldırdıkça, albayın bakışıyla karşılaşıyorum. Planımın üçüncü aşaması başarıya ulaşmak üzere.

"Kaçıp gitsek mi, ne dersin halacığım?"

"Bilmem. Neden kaçacakmışsınız?"

"Çünkü havaalanı asilerin eline düştü."

"Ya! Öyle mi?"

"Bilmiyormuş gibi yapma! Haberi bana ilk veren sendin."

"Peki! Sanırım ben burada kalacağım."

"Burada mı?" diyor albay, kendi evimden söz eder gibi konuştuğumu anlayarak. "Ama askerler seni öldürür!"

"Asiler herkesi öldüremez! Belki kaçarım."

Albay öfkeden deliye dönüyor. Hem askerlere kendi evimdeymişim gibi bir izlenim veriyor, hem de sürgünde onu izlemeye karşı çıkıyorum.

"Öyleyse Emmanuelle bizimle gelir," diyor tahmin edebileceğimden daha sinsi bir tavırla.

Emmanuelle de karşı çıkıyor, bacaklarındaki ağrıları bahane ediyor, bir an önce tedavi edilmezse filibit olurmuş.

Albay kendisiyle oyun oynadığımdan kuşkulanmaya başlıyor. Masadan kalkıp herkese yol veriyor ve benimle baş başa görüşmek istediğini bildiriyor.

Bu baş başa görüşmeyi üç gündür bekliyordum. Aynı zamanda korku da veriyor, çünkü ya fit olacağım ya da iki misli bedeli göze alacağım.

Odada yalnız kaldığımız anda, planımın çılgınlığını kavrıyorum. Kanım donuyor, tüylerim diken diken. Korkuyorum.

"Koltuklara oturalım!"

İtaat ediyorum. Ancak albayın oturduğu divandan uzak bir koltuğu seçiyorum.

Ayağa kalkıyor, iki kadeh alıp bana viski ikram ediyor.

"Artık gücüne kavuştun. Biraz içki sana iyi gelebilir diye düşünüyorum."

Kadehi bana uzatırken, koltuğumun koluna oturuyor. Elimi tutuyor, direnmiyorum, ama tasarılarımı gerçekleştirememe korkusuyla ölü gibiyim,

"Tüylerin diken diken. Yoksa bana karşı alerjin mi var?"

Başımla hayır işareti yapıyorum ve avucumun içinde albayın parmaklarını sıkıyorum.

Tamam albay, bombam devreye girdi.

"Bak Yolande. Çocuklarını, kocanı, evini, her şeyini yitirdin artık. Ancak kendini koyuvermemelisin. Tam tersine, iyiliğini isteyen insanların sana yaklaşmasına izin vermelisin. Hâlâ genç ve güzelsin. Hayatında birçok şey, hatta yeniden çocukların bile olabilir. Listedeki ilk aday benim. Senden bir çocuğum olsun isterdim."

Kuru eli, peştamalımın altından şehvet yollarını araştırıyor. Yapmasına izin veriyorum. Midem bulanıyor. Aids'i geliyor aklıma.

"Çok hoşuma gidiyorsun Yolande. Bütün Tutsiler tavşan gibi yakalandığı, karılarına da tecavüz edildiği sırada hayatım pahasına sana evimi açarak bunu yeterince kanıtladığımı sanıyorum. Seninle yatmak istiyorum."

Pencereden birkaç metre öteye bir havan mermisi düşüyor. Albay kendini yere atıyor, sakin sakin ona bakıyorum. Durum bana gülünç geliyor. Albay Rucibigango patlayan mermilerden korkuyor. Kılı bile kıpırdamayan gelecekteki metresinin ayaklarının dibine atıldı.

"Gidip yatalım!"

"Şimdi olmaz, Alexandre. Sana söyleyeceklerim var."

Ona adıyla seslenmem, içine su serpiyor. Amacına ulaşacağından kesinlikle emin.

"Öyle güzelsin ki Yolande. Seni arzu ediyorum. Öyle güzelsin ki."

Bomba gerçekten devrede, albay özdenetimini yitirdi.

"İltifatın için teşekkürler.” diyorum. "İçler acısı halimle hâlâ arzu uyandırabileceğimi sanmıyordum. Kendime güvenmemi sağlıyorsun. Yine de, hayatımı yeniden düzene sokmayı düşünmek için henüz biraz erken değil mi? Evinde beni bunca zaman tutarak kendini feda ettiğin için sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Hem söylediğim gibi, ölüm beni istemediğine göre, yaşamaya devam etmek zorundayım. Sen çok akıllı ve çok uygar birisin. Yaralarımın kabuk bağlaması için zamana ihtiyacım olduğunu anlayabilirsin."

Konuşurken, yüzünde beliren öfkeli ifadeyi görüyorum. Tamam, küçük albay tuzağa yakalandı. Kurumlanarak ekliyorum:

"İyilik dolu yüreğin beni çok duygulandırdı doğrusu."

Bunu söylerken de, teslim olmaya hazır, ama bunu dile getiremeyen bir kadın gibi davranıyorum.

Ağzının ağzıma yaklaşmasına, kolunun bedenimi sarmasına izin yeriyorum, hatta, bir kolumu boynuna doluyorum, Öbür elimle, düğmelerini çözüyorum, elimi daldırıp organım okşamaya koyuluyorum. Hemen heyecanlanıveriyor. İstekten kudurmuş bir hayvan gibi kendini teslim ediyor. Sıcak özsuyunu hissediyorum elimde. Ayağa kalkıp ellerimi ve ağzımı yıkamaya gidiyorum, aids’ten korkuyorum. Uzun uzun yıkanıyorum. Albayın salonda dört döndüğünü duyuyorum.

"Beni budala yerine koyuyorsun," diye bağırıyor döndüğümde. "Beni budala yerine koyuyorsun."

"Hiç de değil, Alexandre, hiç de değil. Seni zorladıysam özür dilerim. Sadece iyi niyetimi sana kanıtlamak istemiştim. Sevişmeye henüz hazır değilim, ama bu da olacak. Belki de yarın. Hatta buna eminim. Yakında birbirimizi seveceğimizi biliyorum. Bunu hissediyorum."

Sözlerim albayı sakinleştirdi, bana neredeyse iyilik akan gözlerle bakıyor, evet, yarın onun için harika bir gün olacak.

Boynundan şefkatle öpüp odama seğirtiyorum. Emmanuelle dua ediyor.

Hıçkırarak önüne çöküyorum.

"Artık dayanamıyorum Emmanuelle, artık dayanamıyorum. Gücüm tükendi. Yarın bana tecavüz edecek. Buna eminim."

Emmanuelle beni kollarına alıp avutuyor, gücüme kavuşuyorum.

Planımın ilk üç aşamasını gerçekleştirmedim mi? Albayın ruhuna korku salmayı, onu koruduğu Hutulardan uzaklaştırmayı, son olarak da aşağılamayı başarmadım mı? Yalnızca şantaj yapmam eksik kaldı.

"Emmanuelle, yarın Saint-Paul kilisesine gideceğiz."

"Saint-Paul kilisesine mi? Ama oraya nasıl ulaşabiliriz? Yolda yirmi kez ölümle karşılaşırız."

"Dinle Emmanuelle, Seçimini yap. Ya benimle geleceksin, ya da burada kalacaksın."

"Kalırsam, albay suç ortağın olduğum için beni öldürür. Seçim şansım yok."

"Biliyorum. Burada herkes deliye döndü. Savaşı kaybettiler. Tek Umutlarının kaçmak olduğunu biliyorlar. Yenilgilerinin bedelini de Tutsilere ödetmek istiyorlar. Bu durumda başka çare kalmıyor. Kaçmak zorundayız."

"Ama nasıl becereceksin?"

"Güven bana. Buradan nasıl çıkılacağını biliyorum. Ama lütfen bana güven."

"Ne yapacaksın?"

"Yaptığımda öğrenirsin! Kalk, giyin, eşyalarını çantana koy. Geceyi gözcülük yaparak geçireceğiz. Her şey berbat olursa da, bir el bombam var, işi bitirmek için onu kullanırım."

"İntihar etmek istiyorsan, neden bunu daha önce yapmadın?"

Bu soruya, İntihar etmeyi hiç istemediğim dışında, verilecek yanıtım yok.

Geceyi, oturup albayın odasından gelecek gürültülere kulak kesilerek geçiriyoruz.

Ama hiç ses yok. Albay aşağılanmasını düşlerine gömdü.

Beklenmedik bir biçimde, Albay Rucibigango ertesi sabah son derece keyifli uyanıyor. Hiç de gergin değil, belki ilk kez Emmanuelle’e gülümsüyor.

Yumurta, reçel, ekmek ısmarlıyor. Kızarmış ekmeğine tereyağı sürerken

şarkı mırıldanıyor, kibarca konuşuyor, gecemin iyi geçip geçmediğini soruyor bana.

"Harikaydı, Alexandre. Gece boyu seni düşündüm."

Bu Sözler hoşuna gidiyor, oyunuma gerçekten kanıyor.

İki asker beliriyor, emir almaya gelmişler.

"Otursanıza, birer fincan çay için."

Masanın çevresinde neredeyse mutlu bir hava var. Gülünüyor, Cephe'yle ilgili fıkralar anlatılıyor.

Sıkı bir kahvaltı ediyorum. Şekerli çay içip altı dilim ekmeği mideye indiriyorum.

"Yeni bir yuva kurma umudu iştahını açtı galiba, Yolande!"

Hışımla yerimden kalkıyorum.

"Değerli-vaktinizi aldığım için özür dilerim Albay. Emmanuelle'le beni evinizde ağırlama nezaketini gösterdiğiniz için, askerlerinizin gözleri önünde size teşekkür etmek istiyordum. Ayrıca bana verdiğiniz tüm hizmetler için de teşekkür ederim. Ancak iyiliğinizi kötüye kullanmak istemem, bu nedenle de size veda ediyorum."

Albay sinirli sinirli gülüyor.

"Veda mı? Bana veda mı ediyorsun? Peki veda edebileceğini sanarak nereye varmak istiyorsun?"

"Emmanuelle ve ben buradan ayrılıyoruz."

"Ayrılıyor musunuz? Ama sokağın köşesinde öldürürler sizi!"

"Hayır Albay, Saint-Paul kilisesine gidiyoruz. Orada çok sayıda sığınmacı varmış."

"Saint-Paul kilisesi! Ama oraya nasıl ulaşabilirsiniz? Bu evle kilise arasında en azından yirmi barikat var. Üstelik kilise milisler tarafından kuşatılmış durumda. Ah! Beni güldürüyorsun Yolande. Yoksa oraya helikopterle mi gitmek istiyorsun? Ama benim helikopterim yok ki!"

Albay kahkahayı basarken, bir yandan da öfkeleniyor. Elinden bir şeyleri kaçırmakta olduğunu, Muganga'nın ona bir oynadığını hissediyor.

"Buradan ayrılmayacaksın."

"Ama albayım, beni bunca zaman evinizde ağırlama iyiliğini gösterdiniz, herhalde beni kendi korumanız altında Saint-Paul kilisesine götürme iyiliğini de gösterirsiniz. Yanılmıyorsam, kilise Butare'ye giden yol üzerinde. Dolayısıyla da, sizin için büyük bir rahatsızlık olmayacaktır."

"Hayır! Benimle alay ediyorsun. Asla götürmem seni."

"Sizi arzu eden bir kadını onurlandırmayı bile beceremediğinizi size hatırlatmak zorunda mıyım Albay?"

İki asker bıyık altından birbirine gülümsüyor. Rucibigango ateş saçıyor

"Nasıl cesaret edersin!"

"Albay, gevezeliği keselim artık. Hayatınız buna bağlı."

"Hayatım mı? Hayatım neden tehlikede olsun?"

"Hayatınız tehlikede Albay, çünkü telefonunuz da, özel numaralarınız da yeterince gözetim altında değil. Haberiniz olmadan Genelkurmayınız General Bizimungu'yu aradım ve ona iki şey söyledim: birincisi Tutsi olduğumu, ikincisi ise halanız olduğumu. Ne halası, orası önemli değil. Babanızın ağabeyim olduğunu açıkladım. Bu durumda siz de bir Tutsi oluyorsunuz, Albay. Dolayısıyla, ya birlikte Saint-Paul kilisesine gideriz, ya da bir barikatta veya burada, bu odada, henüz bilmediğiniz bir biçimde birlikte gebeririz."

Albay titremeye başlıyor. Yalvarıyor. Koruması altındaki bir kadın neden bunu ona yaptı, neden onu Tutsi diye ihbar etti?

"Ben Tutsi değilim. Bunu kanıtlarım. Kimlik belgem var belim."

"Genelkurmaya kimlik belgenizin sahte olduğunu söylemeyi ihmal edeceğimi mi sandınız Albay?"

Küçük albay yenildi. Öfkeden köpürüyor. Evet, beni Saint-Paul kilisesine götürecek, ama bir şartla: Genelkurmaya telefon edip yalan söylediğimi bildirmeliyim.

"Onları kiliseden ararım Albay, oraya varmadan önce olmaz."

Ardından uzun bir sessizlik oluyor. İki asker olup bitenlerden hiçbir şey

anlamıyor. Yalnızca bir kadınla bir erkek arasında bir şeyler döndüğünü tahmin ediyorlar. Ama ne? Aralarında fısıldaşıyorlar.

"Siz ikiniz, susun! Arabayı hazırlayın."

Askerler boyun eğip odadan çıkıyorlar.

"Yolande, bavullarınız hazır mı?”

"Bavulum yok Albay. Hiç eşyam yok."

Albayın sürücüsü arabayı deli gibi kullanıyor, korna çalıyor, selektörle işaretler veriyor. Milisler barikatları çabucak açıp palalarını kaldırarak albayı selamlıyor. Birçoğunu tanıyorum, bazıları ailemin yakın dostlarıydı. Milislerin selamları arasında Saint-Paul kilisesine giriyoruz, albay aracından çıkmamıza izin veriyor.

Nihayet güvendeyiz.

"Genelkurmayı arayıp durumu yalanlayacağına söz ver bana."

"Söz mü? Söz verilecek bir şey yok. Numaralarını bile bilmiyorum."

"Ama, ama öyleyse... Öyleyse bana yalan söyledin..."

"Sırası gelmişken albay, size şu el bombasını geri vermeliyim. Sanırım size ait."

28. Bölüm

Bu kilise benim için, Albay Rucibigango’nun evinden daha mı güvenceli? Pek sayılmaz. Ama burada dostlarla birlikteyim

Saint-Paul kilisesi kent merkezinin sınırında, Bin Tepe Oteli’ne yakın bir yerde. Sainte-Famille kilisesiyle birlikte büyük bir din merkezi oluşturuyor; rahiplerin bir kısmı beyaz, ama çoğunluğu siyah. Binalar arazi içine serpiştirilmiş. Birinden diğerine gitmek için, girişte duran ve sopalarıyla nişan alma taklidi yaparak bizi aşağılayan milislere hedef olmak gerekiyor. Arazi diğer yanından bir çalılığa bitişik; Birleşmiş Milletler’in diktiği dal budak sarmış mavi çamlar arasına düşmanlarımız, yani Yurtsever Cephe’nin ilerlemesiyle ülkenin kuzeyinden kovulan Hutular sığınmış. Tüfekleri ve el bombaları var ve arada bir üzerimize ateş ediyorlar. Aramızda basit bir çit bulunmasına karşın, üzerimize gelmeye çalışmıyorlar. Zayıf iradenin anlaşılmaz gizemi.

Albayın beni bıraktığı barikattan, rahiplere ait ilk binaya giden yokuşu iniyorum. Sırtıma kurşun yemeyi bekliyorum, arkama dönmeye cesaretim yok, kapı eşiğini aşar aşmaz rahatlıyorum. O an barikata bir göz atıyorum, albay yola çıkmadan önce içeri girmemi beklemiş, bu da milislerin bana neden saldırmadıklarını açıklıyor. Aşağılayıp şantaj yaptığım şu küçük albay o kadar kötü biri miydi? Kendisine oyun oynadığım halde neden beni hâlâ koruyor? Yoksa beni biraz olsun seviyor muydu?

Yeni sığınmacıların kaydı küçük bir odada yapılıyor. Kömür tenli ufak tefek bir rahip not alıyor. "Nyuraminani Alphonsine, yaş 39, Hutu."

"Yolande, Yolande, hâlâ yaşıyorsun! Herkes öldüğünü söylüyor!"

Konuşan bir kız çocuğu. Kızım Nadine’in bir arkadaşı bu. Şaşkın şaşkın ona bakıyorum, beni kucaklamak için üzerime atılıyor.”

Artık gülümseyemediğimi fark ediyorum.

"Nadine nerede?" diye soruyor çocuk, "Nadine nerede?"

"Nadine mi? Sanırım öldürüldü. Ama emin değilim."

Çocuk kollarını gevşetiyor, bacakları üzerinde sendeliyor ve bayılarak ayaklarımın dibine düşüyor.

Üç kadın belirip çocuğu alıyor. Ufak tefek rahip, Genevieve'in annesiyle babasının ölümü üzerine ciddi bir sarsıntı geçirdiğini açıklıyor. Kendisi bir araba içinde saklıyken, gözleri önünde cinayete kurban gitmişler. Soykırım başlamadan birkaç gün önce Joseph, üç çocuğum ve ben onların evinde akşam yemeğine davetliydik; yüzleri geliyor gözümün önüne.

Çocuk uyanıyor, korkuyla bana bakıp kazağını gösteriyor.

"Nadine'in kazağı bu, bana ödünç vermişti."

"Sende kalsın yavrum. Sana daha fazla gerekli."

Çocuğa bakıyorum, hayır, artık gülümseyemiyorum. Gülümseme alışkanlığımı yitirmişim.

Ufak tefek rahip beni sorguluyor. Adım Yolande mı, yoksa Alphonsine mi?

"Alphonsine, Peder. Yolande olduğumu çocuk nereden çıkardı, bilmiyorum."

"Sağlıklı görünüyorsunuz. Ne iş gelir elinizden?"

"Hemşireyim."

"Hemşire mi! Öyleyse yeni sığınmacıların ağırlanmasıyla ilgileneceksiniz. Ayrıca buradaki doktorla bağlantı kurup onun hizmetine gireceksiniz."

"Ağırlamak mı... yeni sığınmacılar mı? Ne yapmam gerekecek?"

"Her gün, on beşe yakın insan geliyor buraya ve içlerinden beş-altı kadarı öldürülüyor, yani günde yaklaşık dokuz yeni insan giriş yapıyor. Örtüleri hazırlamak ve yiyeceklere göz kulak olmak gerekiyor."

Rahibin değerlendirme tarzı bana dehşet veriyor.

Sığınmacılar ishal, sıtma, ateş, üşütme, zatürree gibi çeşitli hastalıklara yakalanmış. Milisler her gün giriş yapan kişilerin listesine bakmaya

geliyorlarmış. Bazen nedensiz yere, bir ya da birkaç kişiyi götürüp kiliseyi koruyan barikatta herkesin gözü önünde öldürüyorlarmış. "Örnek olsun diye yaptık, hepinizi neyin beklediğini bilin!" diyorlarmış.

"Size gelince Emmanuelle, Alphonsine’e yaptığı işlerde yardımcı olacaksınız."

Bu sözler üzerine, Emmnuelle’in üzerindeki nüfuzumu hemen fark eden rahibin zeki biri olduğuna karar veriyorum,

Rahip gözden uzaklaşıyor.

Emmanuelle ve ben bakışıyoruz. Bana gülümsüyor.

"Tanrı bizi korur. Dua edeceğim."

Tanrı! Tanrı! Bıktım Tanrı’dan, Emmanuelle’in dualarından da bıktım. Kendimi terk edilmiş hissediyorum. Tek istediğim, gözden uzak bir köşede saklanmak. Yardım edilen biri olmak, Yurtsever Cephe gelinceye dek hiçbir şey yapmamak istiyorum. Oysa üzerime bir görev yüklendi, yeterince acı çekmemişim gibi, *tatili* hak etmemişim gibi bir görev daha!

İsyanım uzun sürmüyor. Artık Muganga, yani başkalarıyla ilgilenen biri değil, bakımı üstlenilmesi gereken, buna izin veren biri olmak istiyordum. Ama olmaz, ben Muganga’yım, tedavi eden ve dinleyen Muganga oldum yine. Durumu kabulleniyorum, ilk kez hemşirelik yapıp birkaç saniye sonra ilk iğnemi vuracağım sanki. Bütün mesleğimi yeni baştan öğrenmem gerektiğini düşünüyorum. Kalçanın ya da kolun neresine iğne batırılacağını değil de, başkalarını sevmeyi yeniden öğrenmek zorundayım. Onları dinlemeyi, iyiliklerini istemeyi, acılarından kurtarmayı yeniden öğrenmeliyim. Beş-altı haftadır bir hayvan gibi izimi sürdüler, karacalardan çitler arasından süzülme sanatını, yılanlardan taşlar altında saklanmayı, tilkilerden kurnazlığı, sırtlanlardan iyiliğimi isteyenleri ısırmayı öğrendim. Duygu beslemeyi, özellikle de özgürlüğü ve sorumluluğu yeniden öğrenmem gerekiyor. Tekrar bir insan olmalıyım. Ama buna istek duyuyor, muyum?

Geniş salona geçtiğimde, yetersiz beslenmiş bir çocuk sürüsü üzerime atılıyor. Burada yüzlerce sığınmacı var. Kulaktan kulağa haber çabucak dağılmış, herkes tedaviden anladığımı öğrenmiş bile.

"İzin verin de üstümü değiştireyim, küçük pisboğazlar!"

Peştamalıma asılmış inatçı çocukları çekip koparmak zorunda kalıyorum. Karanlık bir odaya geçip üstümü değiştiriyorum. Bir yumurcak yanağını kapının kirişine dayamış, peştamalın altına kotumu geçirmemi, ardından peştamalımı çözmemi seyrediyor. Tamam, pantolon ve tişörtümle savaş kılığındayım.

Doktora doğru ilerliyorum, kendisini tanıyorum, dört-beş yıl önce birlikte staj görmüştük. Kolundan yaralanmış bir çocuğu ameliyat ediyor.

"Sen teşhis koy. Ben tedavi ederim."

"Ama doktor, rolleri tersine çeviriyorsunuz. Teşhis koyması gereken sizsiniz."

"Teşhis koyacak zamanım yok. Ben ameliyat yapıyorum. Sen Mıganga’sın, değil mi? Öyleyse teşhis koy. Kötü durumdaki hastalan da bana gönder. Acele et. İşimiz başımızdan aşkın."

Adama bakakalıyorum. Ağzım açık. Hesaplılığında büyüleyici bir şeyler var. Boyun eğiyorum.

"Kimin ateşi var?" diye haykırıyorum.

Otuz kol kalkıyor.

Kadınları teker teker yanıma getirtiyorum. Göğüslerine kulağımı yapıştırıp ciğerlerini dinliyor, parmak uçlarımla damar basınçlarını ölçüyor, oylukları arasına elimi sokarak ateşlerini tahmin ediyorum. Test yapılamadığı için, altı haftadır bataklıklarda saklanmış insanlara sezgime dayanarak sıtma, dizanteri, zararsız grip teşhisi koyuyorum, dikkate değer sayıda zatürree olayı da var. Her birine, üzerine hastalığının adını çiziktirdiğim bir kâğıt parçası uzatıp doktorlardan, ellerinde varsa, uygun ilaçları edinmelerini söylüyorum.

Bir kadın, defalarca tecavüze uğradığını, bu nedenle oturamadığını söylüyor. Ateşi var. Vajinasını inceliyorum. Enfeksiyon yayılmış. Makatı bile cerahatli. Atlatamayacağını biliyorum. Eline tutuşturduğum kâğıt parçasına, ayrıntıya gerek görmeden "antibiyotik" yazıyorum. Hayır, yaklaşık yetmiş iki saat içinde öleceğini söyleyecek cesaretim yok. Benim için o şimdiden bir ölü.

Çocuklar geliyor. Belirgin özellikleri, yetersiz beslenme. Ancak ciddi bir şey yok. Sıtma, daha ufaklarda karın şişkinliği, titremeler, hepsi bu kadar, alışıldık şeyler. Bir süt bebeği susuzluktan kurumuş, düşük yapmış bir kadına onu emzirmesini buyuruyorum. Beş yaşında bir yumurcak yanına yaklaşıp diğer göğsünü emmeye koyuluyor, açlık budur işte.

Bazen yaralılar geliyor. Bir kadının göğüs altına kurşun saplanmış ve karşı taraftan dışarı çıkmış. Mucize kabilinden, hiçbir hayati organı zarar görmemiş. Kurşun, hiçbirini yaralamadan sıyırıp geçmiş. Yine antibiyotik verilmesini ve iki pansuman yapılmasını yazıyorum, biri kurşunun girdiği, diğeri de çıktığı yere. Daha rasyonel olunabilir mi acaba?

"Yavrum yaşayacak mı sizce?"

"Yavrunuzun hiç sorunu yok."

Akşam oldu bile. Emmanuelle’in bana uzattığı örtüye sarınıyorum. Albay Rucibigango çoktan uzaklarda.

"Emmanuelle, bu akşam kendimi öyle yalnız hissediyorum ki…”

"Etrafına hâlâ iyilik saçabildiğine göre, yalnız değilsin Yolande."

"Bunu isteksizce yapıyorum.”

"Güzel olan da bu zaten: İstemesen de iyilik yapıyorsun. Çarmıha gerilmiş İsa’nın sözlerini anımsa. Kutsal çanak dudaklarına değsin istiyordu."

Ama ben uykuya daldım bile. İsa da kim?

29. Bölüm

Soykırım, belleği zayıflatma gücüne sahip. Üç gündür mü, iki haftadır mı, yoksa on yıldır mı buradayım, bilmiyorum, tek bildiğim, her gün hayatta kalabilmek ve hastalarımı hayatta tutabilmek için mücadele verdiğim.

Geceleri, Hutu sığınmacılar safından bazen gürültüler geliyor, Tutsilerden çalınan malların paylaşılmasına ilişkin çıkar çatışmaları. Kavgalar genellikle ateş edilmesiyle son buluyor. Bir buzdolabı ya da fırın uğruna bir ölü daha.

Karşıdaki Hutu sığınmacıların bizimle karşılaştırılacak hiçbir yanları yok. Serbestçe gidip gelebiliyorlar, sadece paraları ve evleri olmadığı için sığınmışlar. Canlarının istediği gibi girip çıkıyorlar, silahlan var ve içlerinden geldikçe cinayet işliyorlar. Ama isyancı kuvvetler yaklaştıkça içlerine kaygı dolmaya başladı, çünkü yakında gerçek sığınmacı olacaklar, ölüm tehlikesi altında olma sırası onlara gelecek, belki daha da kötüsü, sorumluluğunu taşıdıkları cinayetler yüzünden yargılanacaklar.

Zaman zaman, oyalanmak için bize sövüp sayıyor, taş atıyor, bazen de ateş ediyorlar. Birkaç gün önce bir kadın öldü, bu da onları kahkahalara boğdu. Korunmasız insanları aşağılamak, adaletin kendilerine yöneldiğini görme korkusundan kurtulmalarına yarıyordur belki. Yoksa şimdiden umutsuzluğa mı kapılıyorlar? Onlar için her şey yitirilmiş gibi göründüğüne göre, ilk iş olarak kaçmayı seçmiş değiller mi? Yarın en şanslıları sürgünde olacak, diğerleri ise işledikleri suçların bilincine varmak zorunda kalacak. Eh! Her şeylerini kaybettiklerine göre, bir cinayet fazla ya da eksik, ne fark eder?

Bir Tutsi miyim, hâlâ bir kadın mıyım, yoksa vahşi bir hayvan mıyım, bilmiyorum. Belki de bütün bu aşağılamaları hak etmişimdir, ne bileyim. Sürekli aşağılanan insan, sonunda aşağılanmayı kabulleniyor.

Kilisenin dört bir yanında üst üste yığılmış yaklaşık iki yüz sığınmacıyız. Çalışma odalarında, günah çıkarma bölümünde, ayin salonunda, mutfaklarda yatıyoruz; hatta depolarda yatanlar bile var. Emmanuelle, sanki içgüdüyle, hemen ayin salonuna yöneldi. Ziyaretlerin birinde milislerin bir pala darbesi indirip de boynunu kırmayı beceremedikleri ahşaptan oyulmuş İsa'yı ateşli bir hayranlıkla seyrediyor. Bu, Tutsilerin Tanrı'sıymış sözde.

Sainte-Famille kilisesiyle Saint-Paul kilisesi arasında, dünyanın en iyilerini aratmayacak bir haberleşme sistemi var. Sainte-Famille'de bulunan X'in dikkatine, bir sigara paketi üzerine bir şeyler yazılıp Y'ye emanet ediliyor, Y bunu Z'ye veriyor, Z ise X'e. X bir şeker paketi üzerine yanıtım yazıyor ve mesaj iki saat içinde elinize ulaşıyor. Tanıdığım bir delikanlıyla bu yöntemle iletişim kurmayı başarıp, kot pantolonunun kemerindeki tabancasıyla arada bir görünen rahibin kim olduğunun açıklamasını alıyorum. Peder Stefano olduğunu öğreniyorum. Bu Tanrı'nın adamı, günlerini milislerle darbe hakkında sohbet edip bira içerek geçiriyor. Tutsileri korur gibi yapıp onları özenle milislere teslim ediyormuş. Bazen zevkine hitap eden bir kadına tecavüz ediyormuş. Bir gün, delikanlıdan artık haber alamaz oluyorum. Akşam üstü, öldürüldüğünü öğreniyorum.

Ertesi gün, Emmanuelle'in uzak bir akrabası, hayatını tehlikeye atarak, ona iki küçük yetim getiriyor, bunlar kendi kuzenleriymiş. Acaba Emmanuelle ilgilenebilir miymiş... Kendisi asker olduğu için onlarla uğraşamıyormuş. İki oğlana bakıyorum, sağlıklı görünüyorlar, gülümsememe kavuşuyorum. Yine sevebilirim. Bana bunu verdiğiniz için size teşekkür ederim yavrularım.

Onları kayıt işleminden geçirmeme riskini göze alıyorum, burada o kadar çok çocuk var ki, milisler sayma zahmetine nasıl olsa katlanmaz. Kollarımızda iki çocuk var artık. Gün boyu onlara bakıyorum; beni büyütüyorlar, ama bazen iki gülümseme arasında ağlıyorum: kendi çocuklarım nerede?

Ertesi gece, kapımıza gizlice vuruluyor. Emmanuelle ve ben, çabucak çocukları yatağın altına saklamaya karar veriyoruz.

"Sen de onlarla birlikte sakları Yolande," diye fısıldıyor Bmmanuelle.

"Hayır, sen sakları, ben korkmuyorum."

Yine vuruluyor. Milislerin tarzı değil bu. Serinkanlı bir tavırla kapıyı açıyorum. .

"Muganga, bana yardım etmelisin."

Otuz yaşlarında, iri yarı bir kadın bu. Onu tanıyorum, Nyamirambo'dan komşuların kızı. Birkaç kez koridorlarda karşılaşmıştık, ama her seferinde tanımazlıktan gelmiştim: tedbirli olmak zorundayız. Hamile olduğunu tahmin etmiştim, bu da bekâr bir kadın için hiç de ahlâka uygun bir durum sayılmaz.

"Yolande, beni tanıdın mı? Martine'im ben. Arkadaşlarının kızı. Küçükken beni sırtında taşırdın, anımsıyor musun?"

"Evet, anımsıyorum."

"Üç aylık hamileyim. Katliamın başlangıcında, bir milis iki hafta boyu beni köşeye sıkıştırıp her akşam tecavüz etti. İş dönüşü, palasından kan damlarken ırzıma geçiyordu. Sonunda, kanama başladı."

"Evet, bunları biliyorum," yapıyorum açıklamaları kısa kesmek için. "Ne istiyorsun?"

"Kanama başladı Yolande. Kanamamı gören milis, gidip diğer hamamböceklerinin yanında ölmemi, evinde çocuk düşürüldüğünü görmek istemediğini söyledi bana,"

Bu sözler üzerine, Ruandalı kadının yalnızlığını kavrıyorum. Hayır, ona acımıyorum. Sadece ülkemdeki kadınların çektiği yalnızlığın bilincine varıyorum.

"Martine," diyorum, "artık Muganga olmak istemiyorum, Muganga olmaktan yoruldum. Gittiğim her yerde Muganga'yım. İnsanları tedavi etmemi istiyorlar, artık tedavi etmek gelmiyor içimden. Bıktım, Martine. Kilisede başka doktorlar var, git onları bul."

Martine ağlamaya koyuldu. Bana yalvarıyor. Bana güveniyor, yalnızca bana güveniyor. Doktorunu, belki öldürülmeden önceki son doktorunu seçme hakkına sahip olmak istiyor.

Başımdan atmaya çalışıyorum. Onu nasıl tedavi edebilirim, kanamasını incelemeye yarayacak bir aletim bile yok.

"Fark etmez Yolande, senin bir sihirbaz olduğunu biliyorum."

Sihirbaz mı? İltifat yüreğimi ısıtıyor. Martine'e yardımcı olmayı kabul ediyorum. Emmanuelle'e, dönüşümde kapıyı üç kez tırmalayacağımı söyleyerek yavaşça dışarı çıkıyorum; şifremin bu olacak.

Martine ve ben, binalar arasında süzülüyoruz. Geceleri dışarı çıkmak daha tehlikeli, çünkü köşeye çekilmiş tetikçi Hutular göze çarpmıyor, dolayısıyla da cezalandırılmayacaklarını biliyorlar.

Düşman kente giren askerler gibi, köşeyi dönüp Martine'in oturduğu küçük odaya ulaşıyoruz. Şanslıyız, odası rahiplerin banyosunun hemen yanında ve ortalıkta rahip yok, ayin salonundaki sığınmacılara destek veriyor olmalılar. İki hırsız gibi banyoya giriyoruz, Martine lavabonun üzerine katlanmış bir eşarp bırakıyor.

"Soyun!"

İki peştamalını çözüp önce kocaman yün kazağını, sonra da lacivert tişörtünü çıkarıyor.

"Sutyenimi de çıkaracak mıyım?"

"Kendini daha rahat hissetmek istiyorsan, evet."

Martine'i muayene ediyorum. Kızcağız duş teknesinin neredeyse tamamını kaplıyor, bu lanet kiloları nerede almış merak ediyorum. Baldırlarından anladığım kadarıyla, hamilelikte başlamamış bu şişmanlık.

Düşük teşhisi koyuyorum.

"Bu çocuğu içinde taşıyamazsın. Düşüreceksin onu."

"Düşürecek değilim, düşürdüm bile. Lavabonun kenarındaki eşarba baksana."

Eşarbı açıp içinde on iki santim büyüklüğünde bir cenin buluyorum. Büzülmüş karın bağından, plasentanın düşmediğini anlıyorum.

Martine'e dönüyorum. Teknenin içinde, kıpırdamaktan aciz bir su aygın gibi serili duruyor.

"Seni kurtarabilirim, sanırım bunu başarabilirim, ama seni uyarayım, canın çok yanacak. Rahiplerin dikkatini çekmemek için de, bağırmaman

gerektiğini biliyorsun."

"Biliyorum. Haydi başla. Umarım sana hastalık geçirmem, çünkü o milis aids’li gibiydi."

Ellerimi su ve sabunla uzun uzun yıkayıp tırnaklarımla plasentayı kazımaya başlıyorum. Martine’in parmakları duş teknesinin kenarında kasılıyor, ama tek bir çığlık atmıyor. Hatta inlemiyor bile.

Martine’i güzelce yıkayıp plasentayı ceninle birlikte eşarba sarıyorum.

Ama Martine arkamda ayağa kalkmış bile.

"Yolande, hayatta kalmak zorundasın. Hep Muganga olmak için hayatta kalmalısın. Çocuğum için de kaygılanma, plastik bir torbam vat, nasıl olsa bir çöp sepeti bulurum."

Bu garip sözlerden sonra, Emmanuelle’in ve iki yetimimin yanma dönüyorum. Garip bir duygu var içimde. Bana Muganga denilmesine sinirlendim. Becerilerimden bir kez daha istifade edildiği izlenimine kapılıyorum. Aynı zamanda bir işe yaradığımı, bu kadını ciddi bir enfeksiyondan koruduğumu da duyumsuyorum. Kendi cinsimden olanlara hâlâ yardım edebileceğimi seziyorum, Martine’den her şeyi almış gibi hissediyorum kendimi: itibara kavuşmanın onuru bu. Belki soykırım başladığından beri ilk kez, Ruanda’daki tek Tutsi kadın olmadığımın bilincine de varıyorum.

Hemen ertesi gün, kilise içinde çılgın bir dedikodu dolaşıyor. Yurtsever Cephe ile hükümete bağlı ordunun, tutuklular hakkında bir anlaşmaya vardıkları söyleniyor. Milislerin kuşatması altındaki bölgede bulunan Tutsiler, isyancılar tarafından kuşatılmış Hutularla değiş tokuş edilecek, böylece karşı bölgeye geçenler koruna altına alınacakmış. Haber kilise içinde çılgın bir sevinç yaratıyor, yalnızca bundan söz ediliyor, neredeyse dans ediliyor. Ancak öğleden sonra, ilk değiş tokuşun yapılamadığını, çünkü milislerin yolu kapatıp sığınmacıları taşa tuttuklarını öğreniyoruz. İki saat sonra, otuz dört kişilik bir Tutsi kafilesinin Kigali’nin tam merkezindeki cephe sınırını aşabildiği ve isyancı kuvvetlere katılabildiği söyleniyor bize. Hiç değilse otuz dört Tutsi kurtuldu işte. Halkımdan geri kalan bundan ibaret sanki.

Çelişkili, bazen anlaşılmaz haberler akşam boyu akmaya devam ediyor. Bir

kafile, tepki göstermeyen Mavi Miğferlilerin gözleri önünde makineliyle taranmış. İki kafile havaalanı yakınındaki varış yerine ulaşmış. Ancak gerilim artıyor. Anlaşıldığı kadarıyla, isyancı kuvvetler tarafından serbest bırakılan Hutular, hükümete bağlı kuvvetlerin kuşatma altına aldığı Tutsileri hemen öldürmeye koyulmuş. Yine ortalık kana bulanabilir. Emmanuelle dua ediyor.

Ertesi gün, Bin Tepe Oteli’nin yöneticisinin Brüksel’e ya da başka bir yere gitmek üzere sınır dışı edildiğini ve yerine bir arkadaşımın geçtiğini öğreniyorum. Hatta Fransız hükümeti, askerlerin bu oteldeki sığınmacılara saldırmamalarını da sağlamış. Bir doktora başvurup otel müdürüne Saint-Paul’de bulunduğumu bildirmesini istiyorum.

"Sen dışarı çıkabilirsin, nasıl olsa Hutusun, değil mi?"

"Ahumdan mı okudun?"

"Evet" demek geliyor içimden. "Hayır" diyorum.

Doktor tapınakla otel arasındaki en fazla dört yüz metreyi üç kez kat ediyor. Her seferinde, bir şey elde edemeden dönüyor: Müdür bulunamıyormuş ancak bir görevli mesajı almış.

Umutsuzluğa kapılmaya başlıyorum. Sığınmacıların kaygısı gitgide artıyor. Hâlâ tek bir boşaltma konvoyu görülmedi, insanlar bu düşe inanmaktan vazgeçiyor. Kadınlar ansızın gözyaşına boğuluyor, sinirleri bozuk. Her bir atış sesi korku yaratıyor. Ben bile korkmaya başladım. Kadere razı olamayacak kadar umuda kapılmıştım galiba.

Öğleden sonra saatler uzun, sıkıntılı geçiyor, bazen yatıştırıcı haberler ulaşıyor, ancak bunlara yarı yarıya inanılıyor. Ardından, duyulan şeyin doğruluğu hakkında tartışmalar başlıyor.

Birden, ayin salonunda uzun bir sessizlik oluyor. Kadınlar titremeye koyuluyor, bir tanesinin günah çıkarma bölmesine gizlendiğini görüyorum.

Girişe doğru dönüyorum, Ölümü görür gibi oluyorum. Kapı aralığında, tabancalı iri yarı bir subay duruyor, yanında da makineli tüfekler kuşanmış iki asker var.

Herkes gözünü indiriyor. Kaçışımıza bir son verecek otomatik taramaları bekliyoruz.

Adam, bir toplantıda kalabalığa seslenircesine, yüksek bir sesle yüreğimi delen üç sözcük telaffuz ediyor.

"Muganga Mukagasana Yolande."

Bedenimden bir elektrik akımının geçip beni sapır sapır titrettiğini duyumsuyorum. Yere atılıp yüzümü Emmanuelle’in peştamalına saklıyorum.

Adım bir kez daha, daha güçlü bir sesle, ayin salonunun duvarlarında çınlıyor.

"Muganga Mukagasana Yolande."

Otoriter bir ses. Kimse başını bana çevirmiyor, beni tanımıyormuş gibi yapıyorlar.

Ortaya çıkmazsam, bütün sığınmacıların hayatını tehlikeye atmış olurum. Ne yapmalı?

Asker adımı üçüncü kez telaffuz ediyor. Bu kez haykırarak.

"Muganga Mukagasana Yolande!"

Emmanuelle elimi sıkıyor, ama parmaklarını çözüyorum; Kararımı verdim. Ayağa kalkacağım. Evet, ayağa kalkıp subaya gideceğim.

Gözlerimin önünden altı haftalık kaçış geçiyor. Geceleyin çalılıkta, birkaç metre ötemden geçen karanlık gölgeyi görüyorum. Côme’un sırıtkan yüzünü ve askerlerin adımlama ayak uydurarak kırıtırcasına yürüdüğünü görüyorum. André’nin ceplerinden sarkan el bombalarını görüyorum. Joseph’in ölüşünü ve kesik elini görüyorum. Kendimi Spérancie’nin evinde, bir *pietà* gibi etrafımda çocuklarla birlikte görüyorum. Déo’nun kuşkulu ifadesini görüyorum. Altında on bir gün geçirdiğim evyeyi görüyorum. Bir çocuğun kafatasım kıran milisi görüyorum. Kırılan kafatasının sesini duyuyorum». O an sanki kendi kafatasım kırılır gibi olmuştu.

Ayağa kalkmaya çalışıyorum, bacaklarım tutmuyor. Bütün ağırlığımla yere düşüyorum. Tekrar kalkıyorum. Titrek adımlarla ölüme doğru yürüyorum.

Hem işin böyle bitmesi daha iyi: hiç değilse huzura kavuşurum.

Subayın önünde dikiliyorum, aramızda birkaç metre mesafe var.

"Yolande Mukagasana benim."

Artık titremiyorum, yazgıma boyun eğdim. Karnıma bir şarjör dolusu kurşun yemeyi bekliyorum.

"Muganga Mukagasana Yolande, siz misiniz?"

"Evet, benim.”

Birden gururuma yeniden kavuştum. Subayın gözlerinin içine bakıyorum. Dimdik duruyorum. Ölebilirim.

"Bin Tepe Oteli’nin müdürü gönderdi beni; sizi alıp oraya götürmem için."

"Özür dilerim?"

"Sizi Bin Tepe Oteli’ne götürme emrini aldığımı söylüyorum."

Pek anlayamıyorum. Şimdiden cennette miyim yoksa? Sığınmacılar aralarında fısıldaşmaya başlıyorlar. Yavaş yavaş kendime geliyorum.

"Bu iki çocuğu ve yeğenimi de almadan yola çıkamam."

"Bu da sorun mu? Onları da getirin olsun bitsin!"

Bir an bunun, işkence ettikten sonra bizi öldürmek için bir tuzak olup olmadığım soruyorum kendime. Ama karar vermemi sağlayacak bir gerekçe buluyorum: ordunun bir askeri otel müdürünü tanıdığımı biliyor olamaz.

Emmanuelle çabucak giysilerimizi toparlıyor; bazıları ıslak, kadınlardan biri plastik torba uzatıyor.

Hâlâ tam olarak kendime gelemedim. Dünya tersine döndü. Devlet kuvvetlerinden, üstelik sevecen davranan bir asker tarafından kurtarılacağım hiç aklıma gelmezdi.

Sığınmacılara bakıyorum. Onlara bir şey söylemeye cesaret edemiyorum, ama bakışımın içlerini rahatlatmasını isterdim.

"Senin adına mutluyum Yolande!"

Bu sözleri söyleyen bir kadın. Birden onu tanıyorum, altı ay önce tedavi olmak için dispanserime gelmişti. Ona nazikçe gülümsüyorum. Ancak boğazım düğümlü.

Dışarıda, iki Mavi Miğferli Afrikalı’nın dayalı durduğu iki koltuklu bir

kamyonet var.

"Please, get in!"[3] diyor içlerinden biri.

Arkadaki üstü açık bölümü işaret ediyor bana. Karşı çıkıyorum, bir köşeye çekilmiş tetikçilere çok kolay hedef olabilirim. Bildiğim İngilizce sözcükleri bir araya getiriyorum.

"The boys will go there. They will not kili them if nobody recognizes me."[4]

Of! Konuşabilmek için canım çıktı. Ama adam anladı.

"You are veıy clever, you know!”[5]

Kapalı bölüme doluştuk işte. Emmanuelle, sürücü ile subay arasına sıkıştı, daha önce hiçbir erkeğe bu kadar yakın olmamıştı herhalde. Bense arka koltuktayım, göze çarpmamak için Mavi Miğferli’nin dizlerine başımı dayadım. Cumhurbaşkanının koruması gibi etrafı kollayan diğer asker tarafından korunan çocuklar, üstü açık bölümde yüzüstü yatıyorlar.

Dört yüz metre ileride araba boşaltılırken de aynı önlemler alınıyor. Önce çocuklar çıkartılıyor. Otelde güvenlikleri sağlandığında, sıra Emmanuelle’e geliyor. Sonra da bana. Etrafta aylaklar var, bizi tanımaya çalışıyorlar, ama MINUAR askerinin kafama attığı bere yüzümün yarısını kaplıyor.

Asker beresini geri alıp beni uğurluyor.

"Take care!"[6]

"Thank you veıy much."[7]

Subay bana asker selamı veriyor, hemen ardından yardımcıları da aynısını yapıyor.

Otel lobisi depremle yerle bir olmuş sanki. Yerlerde sürünen giysiler, un torbaları, patates kasaları var. Siyah deriden sekiz kanepe ikişer ikişer bitiştirilerek geniş yataklar oluşturulmuş. Panjurlar indirilmiş ve avizelerdeki bütün ampuller kırılmış.

Yeğenim Spérancie ile burun buruna geliyorum,

"Spérancie! Spérancie! Burada ne işin var?"

Ağlayarak kucaklaşıyoruz.

"Çocuklarım? Onlardan haber aldın mı?"

Sorum soğuk bir hava yaratıyor.

"Nasıl? Bilmiyor musun?"

Spérancie başım eğiyor.

Ne öğreneceğimi biliyorum.

30. Bölüm

"Déo’nun evine kaçtığın günü anımsıyor musun?” diye başlıyor Spérancie. "O gün milisler geri geldi. Çok kalabalıktılar ve yanlarında birkaç asker vardı.

"Mutfağa sığındık. Çırılçıplak soyunmamızı buyurdular. Üzerimizdeki her şey onlara aitmiş, öyle dediler. Yol üzerinde çıplak kadınlar ve çıplak çocuklar iki sıra halinde dizilmişti, bizi oraya götürdüler. Mahalleden bir tek sen yoktun.

"Milisler bizi iki yüz metre ileride kazılmış bir çukura doğru itti. Çıplaklığından dolayı kimse sıkıntı duymuyordu. Serseme dönmüştük. Aşağılanmıştık.

"Oğlun Christian kuyruğun başındaydı. Dua etmeye koyuldu ve gruba da dua ettirdi. Öyle yüksek sesle, öyle yürekten dua ediyordu ki, aramızda değildi sanki. İstisnasız hepimiz, sureler mırıldanıyorduk. Christian bir ayini yönetiyordu sanki, cesarete davet ediyor, bu dünyadaki düşmanlarımızı sevmekte zorlanmayacağımız öteki dünyadan söz ediyordu bize.

"Çevremizdeki milisleri işleyecekleri cinayet sarhoş etmişti sanki. Kızların etrafında koşuşturuyor, yüzümüze bakıyor, üzüntümüzle alay ediyorlardı.

" 'Cesaretini koru Spérancie’, dedi Nadine. 'Bizimle ilgilendiklerine göre annem belki de ellerinden kurtulabilir’.

"O her zaman korku duyan kız, şimdi gururlu, dimdik duruyordu.

"Çukura ulaştık. Milisler gitgide heyecanlanıyordu. Bize bağırıyor, hakaret ediyorlardı, bazıları yüzümüze tükürüyordu. İki sıra, çukurun iki kenarına yöneldi.

" 'Muganga’nın nerede olduğunu söyleyen kişi kurtulur,’ dedi bir milis.

"Dördümüz dışında hiç kimse yerini bilmiyordu. Nasıl olsa bizi öldüreceklerine göre, seni ele yermek neye yarardı!

" 'Evet? Kimse Muganga’nın nerede olduğunu bilmiyor mu? Gerçekten hiç kimse mi? Ne yazık! Peki, madem öyle, en baştakiler çukura düştükçe birer adım ilerleyeceksiniz.’

Birer robot gibi itaat ediyorduk. İlk ilerleyen Christian oldu. Bir adam, öne atılıp merhamet diledi.

" 'Bize onca yardım eden kadının çocuklarım lütfen bağışlayın, Muganga’nın bize yalnızca iyiliği dokundu, üstelik yoksullardan para da almazdı. Hiç ayrım yapmaksızın herkesi tedavi etti. Yalvarırım size, bağışlayın...’

"Sıkılan bir kurşun yalvarmasını yarıda kesip adamı canından etti. Bir milis, daha yere değmeden onu itti. Adam çukura düştü.

" 'Bu adam hepinize örnek olsun. Çocuğundan yaşlısına, hamilesinden iyileşme umudu olmayan hastasına kadar, bütün Tutsilerin ölmesi gerekiyor. Toprağı bol olsun, başkanımız Juvenal Habyarimana’nın planıydı bu. Şimdi, iş başına.’

"Bir pala, ağır ağır Christian’ın ensesine indi, başının dörtte üçü koptu, Christian çukura düştü.

"Sıradan ayrılıp eylemleri yöneten milisin ayaklarına kapandım.

" 'Yalvarırım size beni hemen öldürün! Sandrine ve Nadine’in ölümlerine tanık olmak istemiyorum! Muganga benim teyzemdir.’

"Ancak milislerden biri haykırmaya başladı.

"'Hayır bu kadın Muganga’nın yeğeni değil, sadece yanında çalışan biri. Zaten babasını da tanırım, bir Hutu’dur.’

" 'Madem öyle, giysilerini geri verin de gitsin,’ dedi milislerin şefi.

" 'Hayır. Gitmeyeceğim!’ diye bağırdım ama işe yaramadı. Milisler ben yokmuşum gibi davrandılar.

"Sandrine’in kafası da tıpkı Christian’ınki gibi kesildi.

"Nadine çukurun kenarına geldiğinde, pala darbesi inemeden çukura atladı. Diğer cesetler teker teker çukura düşerken, Nadine’in olanca sesiyle bize seslendiğini duyduk:

" 'Hoşça kal, Spérancie, hoşça kal, Annemi görürsen, hepimizin öldüğünü söyle. Kimsenin onu öldüremeyeceği bir yerlere gitsin. Üzüntüden ölmezse, hayatta kalabilir. Ona paladan çok korktuğumu, boğularak ölmeyi yeğlediğimi de söyle. Ama ölümden çok korktuğumu bilsin.’

" 'Ölümden korkuyor musun?’ diye atıldı bir milis. 'Eh! Öyleyse annenin nerede olduğunu söylemen yeterli.’

" 'Annem nerede mi? Bunu size söylemem neye yarar? Yaşamama izin verseniz bile, annem olmadan nasıl yaşayabilirim ki?’

“Nadine’in yanıtına sinirlenen milisler daha hızlı hareket etmeye başladılar. Cesetler birbirinin ardı sıra çukura düşüyorlardı. Nadine sayıklamaya başladı.

" 'Anne, anneciğim, neredesin? Anneciğim, korkuyorum. Dans etmek istiyorum. Korkuyorum anne.’

"Yavaş yavaş Nadine’in sesi çıkmaz oldu. Cesetlerin ağırlığı altında boğuluyordu. Hiçbir şey duymaz oluncaya kadar, sersem sersem orada durdum. Sonra rastgele yürümeye başladım. İçim bomboş, şaşkın bir halde, delirmiş gibiydim. Dünyada yapayalnız hissettim kendimi. Kırlarda dolanıyordum. Birden, kollarımdaki giysileri görüp çıplak olduğumu fark ettim.

"İşte böyle, Yolande. Ama anlamıyorum. Emmanuelle sana haber verdiğini söylemişti bana."

"Biliyordum, Spérancie, biliyordum. Ama bilmek istemiyordum. Öldükleri gün durumu öğrendim. Hatta öldükleri anı kendi bedenimde hissettim. Emmanuelle çocuklarımın öldüğünü bana bildirmek için karanlığın basmasını beklemişti.

"Başına dert açmamdan korktuğu için, o sabah bir şey söylemedi. Tepkimden çekiniyordu, barikata teslim olacağımı, milislerin onun evinde bulunduğumu anlayacaklarını düşünüyordu. Bu durumda onu da öldürürlerdi. Oysa çocuklarımın öldüğünü sezmiştim, çünkü, sabahleyin

ıslıkların ve silah atışlarının arasından, onların benden yardım istediklerini duyar gibi olmuştum. Karnımda kasılmalar oldu, içim sarsılıyordu. Doğum yapıyormuşum gibi ıkınmak istedim. Bir düş gibi annemi gördüm. Ağlıyordu, benim üzüntümün kendisini ağlattığını söylüyordu. ‘Cesaret yavrum’ diyordu bana, 'kılıcını çocuklarının boynuna doğrultan kişi onu kendi ensesine yiyecektir.’ Babam da oradaydı, ikisi de beni avutuyordu. Yaşamamı istiyorlardı benden. ‘Nedir bu başıma gelenler?’ diyordum onlara. Bana karşılık vermiyorlardı. Yok olmadan önce, bir kez daha bütün dünyanın bana göz kulak olduğunu söylediler. 'Kimmiş bana göz kulak olanlar?’ diye soydum, ama çoktan yok olmuşlardı.

"Biliyor musun, Spérancie... Evyemin altında soluğum sıkışıyordu ve çok korkuyordum. Emmanuelle, gözlerimin yuvalarından fırladığını söylüyordu. Bir kez oğlumu gördüm döşümde* tek bir kez, bir ayinde çocuklar için şarkı söylüyordu, omzuma dokunuyordu, ona doğru döndüm ve bana gülümsedi, ama bir şey söylemedi. Emmanuelle, akşam üstü gördüğüm düşün gerçek olduğunu söylediğinde ona inanmak istemedim, üçü de gözlerimin önündeydi: kızlar dans ediyorlardı, Christian kendi odasında bir çizgi roman okuyordu. Yine de gerçeğin ortada olduğunu hissediyordum, çünkü ilk tepkim kafamı altüst eden bir öfke oldu. Bu doğru; gidip ailemi ortadan kaldıran o lanet katillerle kavga etmek geliyordu içimden. Bir yerlere koşup ağzıma geleni haykırmaya hazırdım.

"Biliyor musun Spérancie, karnıma tek lokma girmiyordu, açlıktan ölmek üzereydim, buna karşın kustum. Ağzımdaki tat çok acıydı, safra olmalıydı. Bütün geceyi, evyemin altında katillerle boğuşarak geçirdim. Kafamın içinde savaş vardı. Sanırım uykuya daldım, sonra da hemen uyandım. Midemde keskin bir sancı vardı, yine safra çıkardım. Artık kocamı düşünemez olmuştum. Cesetlerle dolu bir çukurun dibinde çocuklarımı görüyordum. Yüksek sesle, Fransızca konuşarak: 'Hepinizden öcümü alacağım!’ diye bağırdım."

Spérancie şaşkın şaşkın bana bakıyor:

"Ya sonra, Yolande? Emmanuelle’e inanmadın mı?"

"Hayır."

Son günüme kadar, ne zaman çocuklarımı düşünsem, daha yeni öğreniyor

gibi olacağım.

Bazen hayatımın o gün, Kigali’de, Bin Tepe Oteli’nin lobisinde sona erdiği hissine kapılıyorum. Taş kesilmiş, hareketsiz durarak Spérancie’yi dinliyordum. Korkunç şeyler anlatırken, ağlayan oydu. Ben ancak, aradan üzün zaman geçtikten sonra ağlayabildim.

Ardından olup bitenleri belli belirsiz anımsayabiliyorum. Belki elli kişi doluştuğumuz üstü kapalı bir kamyon geliyor gözümün önüne. Tamponun üzerinde oturuyorum. Yaylım ateş altında bizi cephenin öbür tarafına götürüyorlar. Kimihurura dönemecinde, kamyon duruyor. Çeyrek saat kadar orada bekliyoruz. Kamyonun içinde bir ölüm sessizliği var, uzaktan, kırlardan sesler ulaşıyor. Anlaşılan, cepheden gelecek Hutularla dolu bir kamyonu bekliyoruz, değiş tokuş işlemi için. Nihayet bir motor sesi duyuluyor. Adamlar konuşuyor. Ruandalı askerlerle Togolu askerler aralarında tartışıyorlar sanki. Bizi çabucak gözden geçiren bir kafa beliriyor. Kamyonumuz tekrar yola koyuluyor.

Üç yüz metre ileride durduruluyoruz. Yurtsever Cepheden altı asker, serbest bölgeye hoş geldiğimizi söylüyor. Kamyonun içinde bir sevinç patlaması yaşanıyor. Kamyon yavaşça bizi konuk edecek bir kampa doğru ilerken, insanlar şarkı söyleyip dans etmeye koyuluyor. Bir tek tamponun üzerinde oturan ben mutluluk duymuyorum. 6 Nisan akşamı avucuma un koyup aniden üfleyen kardeşim Népo geliyor gözümün önüne. "Una ne oldu?" diye soruyor. "Uçtu gitti," diyorum. "Yakınların da böyle yok olacak. Uçup gidecekler. Hepsini yitirecek, tek başına kalacaksın."

Ya sen Népo, sen de öldün mü? "Sevgi dışında her şeyini yitireceksin. İnancını, umudunu, güvenini kaybedeceksin. Ama sevgim asla kaybetmeyeceksin. İntikamımızı alacak mısın?" diyordun bana, sen de öldün mü?

Yalnızca dünyanın sonunu beklercesine, düşüncelere dalıyorum.

31. Bölüm

Birkaç gün sonra, 6 Nisan 1997’de, sürgündeki soykırımcılar Ruandalı Tutsi halkının yok edilmesini özenle tasarlayıp hazırlamış olan başkan Habyarimana’nın ölümünü anacaklar.

Ertesi gün, yani 7 Nisan 1997’de, özgür Ruanda soykırımın üçüncü yıldönümünü anacak.

Ülkemde adalet henüz yerine getirilmediği için Avrupa’da yaşıyorum. Palalar beni sonsuza dek susturmak üzere karanlıkta enseme inmeyi bekliyor. Cyivugiza yamacında hayatta kalmış tek bir Tutsi yok. Muganga dışında, kim tanıklık edebilir?

Ancak günün birinde, başım dik, Ruanda’ya geri döneceğimi biliyorum.

Tanıklık etmek istiyorum. Kimseyi suçlamıyorum, yalnızca bir halkın yok edilmeye çalışıldığı Ruanda ve başka yerlerdeki soykırımı suçluyorum.

Bütün yakınlarımı ve bütün varlığımı yitirdim.

Varlığım umurumda bile değil. Bir tek dispanserim ayakta kaldı, onun da nedeni, bana ait olmamasıydı.

Yakınlarımı düşündükçe bazen acı veren bir hüzünle bitkin düşüyorum. Yavrularını kaybettikten sonra onları üç-dört gün kucağında taşıyan bir ana goril gibi hissediyorum kendimi. İsim-şehir oynar gibi, kaybettiğim yakınlarımın adlarını saymaya çalışıyorum. Sağ kalanların ilgisini çekebilecek yeni bir oyun da diyebilirsiniz buna.

Christian.

Sandrine.

Nadine.

Joseph.

Hilde.

Consolata.

Népo.

Ve daha niceleri.

Bu tanıklığın, yitirilmiş itibarımı hana geri vereceğini umuyorum. Kadınlık, analık ve hemşirelik itibarımı.

Soykırım öncesi yaşamım, *önceki bir yaşam* oldu adeta.

Kafamın içinde yalnızca soykırım vardı. Soykırım dışında her şeyi unutmuştum.

Anılarım bölük pürçüktü, onları bir türlü toparlayamıyordum. Kâbusumu anlatabildiğim anda, öncesinde yaşananlar da geri geldi.

Şimdi artık, soykırımdan söz etmek için istediğim kadar zamanım var.

İlk altı ay boyunca ağlayamadım. Sonra, uykum arasında arada bir ağladığımı fark ettim. Şimdi, herkes gibi normal bir biçimde ağlayabiliyorum.

Ancak henüz herkes gibi değilim. Şimdi, *soykırım sonrası yaşam* var. İnsanlar beni idare edilmesi gereken özel biri yerine koyuyor. Bense öykülerimle onların canını sıkmaktan korkuyorum.

Sürekli olarak çocuklarımdan, kocamdan ve başkalarından söz etmek geliyor içimden. Hep önceki anılarımı anlatmak istiyorum. Bir de, içinde cesetlerin yüzdüğünü gördüğüm Nyabarongo ırmağının akıntısı gibi konuşmaya, konuşmaya, konuşmaya gereksinim duyuyorum.

Bu sabah, Brüksel’de yağmur yağıyor. Tramvayda, karşımda oturan çocuğa bakıyorum.

Oğlum Christian, geri dönülmediğine göre ölümün iyi bir şey olduğunu söylerdi.

Günün birinde, içimdeki tüm sevgiyi yeniden verebileceğim. Bir çocuk doğurmak istiyorum. Bunu içtiğim su kadar gereksiniyorum.

Yaşamak istiyorum. Âşık olmak, sonra hamile kalmak, güzel bir çocuk doğurmak istiyorum. Babası ve ben hazinemize her şeyi vereceğiz, prensler gibi yaşayan bir inci olacak o.

Yaşamak istiyorum. Ölüm beni istemediyse ne yapalım, bu da onun sorunu!

le Öğrenimi kısıtlanmaya çalışılır ve basit bir yasaklamayla iş bulması, yönetici görevlere getirilmesi, sivil ya da askeri sorumluluklar alması engellenir.

1959’dan 1973’e, ülkeye geri dönmeleri sistematik bir biçimde reddedilen Tutsi sürgünler silahlanmaya ve örgütlenmeye başlar. Böylece, önce Fred Rwigema, sonra da Paul Kagame’nin komutaları altında Ruanda Yurtsever Cephesi (RYC) doğar.

Saldırı, 1 Ekim 1990’da, Uganda’dan yapılır. Savaş bir ay sürer, ardından RYC direniş taktiğini benimser. Kısa süre sonra başkanın doğduğu kent olan Gisenyi’de Tutsi katliamları gerçekleştirilir. Saldırı, asker sayısını sekiz katına çıkaran ve yurtdışında silahlanan ordunun işe yeniden el atmasına bahane olur. 1992’de, Başkan Habyarimana’nın özel girişimiyle, resmi görevleri soykırım sayılabilecek milisler ortaya çıkar: birçoğu işsiz olan gençlerden oluşan o ünlü Interahamue, yani "Hep Birlik”çilerdir bunlar.

Şiddet hareketleri neredeyse gündelik bir hal alır ve birbirinin üzücü bir tekrarı olacak, 1994 soykırımına kadar bir daha hiç durmaz. 1990’da, Kibilira katliamları. 1991’de, Bagoguelerin (Kuzeyde, volkanlar bölgesindeki Tutsiler) katli. 1992’de, radyodan Hutulara karşı bir komplo duyurusu yapıldıktan sonra, güneydoğudaki Bugesera katliamları. Ancak RYC’nin mücadelesi, düşünce özgürlüğü kavramını aşılar ve 1993 yılında Başkan Habyarimana, çok partililiği kabullenip etnik kimlik belgelerinin kaldırıldığını bildirmek zorunda kalır. Ancak bu belgeler yine de yok edilmez.

Bu sırada, hükümetteki aşın kanatlar ve Ruanda Silahlı Kuvvetleri gizlice bir soykırım tasarlamaktadır. Ayrıca, başkanın karısının ailesi gitgide daha fazla işe karışıp Gisenyi’deki Kuzeyli Hutuların iktidarı neredeyse tamamen ele geçirmelerini talep ederken, Batılı ülkeler daha fazla demokrasi için çağrılarda bulunur. Açmazda kalan başkan yapayalnızdır artık. Her iki tarafa da tavizler verir ve her iki tarafı da aldatır, böylece çevresinde hoşnutluktan çok, öfke yaratır.

Ancak Habyarimana bir soykırımın hazırlanmakta olduğunu görmezlikten gelemez. Açıkça sözünü etmese de, demokratlık bahanesiyle buna hoşgörü gösterir. Interaharaue milislerini teşvik etmek için, tutucu bir Hutu radyosu

(RTLM) kurulur. Yurtdışından toplu olarak palalar satın alınır.

Böylece Yurtsever Cephe, saldırıya geçecek olursa içerideki Tutsilerin baş başa kalacakları tehlike konusunda zımnen uyarılmış olur. 1993 başlarındaki ateşkese karşın, her iki taraf da, bir yanda başkan diğerinde ise Yurtsever Cephe, birbirlerinden kuşku duyar.

Olaylar birbirini izler. Agathe Uwilingiyimana adlı bir Hutu kadın, başbakan seçilir. Aruşa Barış Anlaşmaları, Batı'nın baskısıyla Tanganya'da imzalanır. Bu anlaşmalara göre, Ruanda Yurtsever Cephesi hükümette temsil edilecek ve iki ordu birbiriyle kaynaşacaktır. MINUAR'ı topraklara yerleştirilir ve seçimleri beklerken, RYC'nin altı yüz askeri, Aruşa anlaşmaları tarafından öngörülen geniş tabanlı geçiş hükümetine girecek Cephe temsilcilerini korumak amacıyla, 28 Aralık 1993'te Kigali'ye resmen girer.

1994 Şubat'ında, birbirinin karşıtı olan iki siyasal partinin başkanı art arda öldürülür ve 6 Nisan akşamı sıra Başkan Habyarimana'ya gelir. Özel uçağına yapılan bir saldırı sonucu, Burundi'nin başkanıyla birlikte ölür. Yarım saat sonra, İkinci Dünya Savaşı sonrasının en büyük soykırımı başlar. 800.000'in üstünde (bazı yazarlara göre bir milyonu aşkın) kişi öldürülür: erkeği, kadını, çocuklarıyla Tutsiler, ya da Tutsileri korumaya çalışan hatta onları öldürmeyi reddeden Hutular. Yurtsever Cephe savaşı kazanır ve soykırıma bir son verir.

Bunun üzerine, adaletten kaçmak isteyen ya da paniğe kapılan iki milyon Hutu sığınmacı sürgün yolunu tutar. Bunların çoğunluğu şu anda ülkeye dönmüş durumda, diğerleri ise Zaire'ye yerleşmiş olup bu ülkedeki güncel olayların içinde yer alıyorlar.

Ruanda'nın yeni hükümet üyelerinin çoğunluğu Hutu. Papaz Bizimungu, ülkenin yeni Hutu başkam.

Aruşa'daki Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, Birleşmiş Milletler'in himayesi altında, Ruanda'daki soykırımın sorumlularını yargılaması gerekir.

Patrick May

[1] Yakınlarım dışında, olaylarda yer alan herkesin adı değiştirilmiştir.

[2] Meryem Ana'yı üzgün, kimi zaman yalnız; kimi zaman başka kişilerle ve dizinde ölmüş İsa'yı taşırken gösteren resim ya da heykeller, (ç.n.).

[3] Lütfen binin. (ç.n.)

[4] Çocuklar geçsin oraya. Beni tanıyan çıkmazsa onları öldürmezler. (ç.n.)

[5] Biliyor musunuz, çok zekisiniz! (ç.n.)

[6] Kendinize dikkat edin! (ç.n.)

[7] Çok teşekkürler. (ç.n.)